

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده معماری و شهرسازی

پایان نامه کارشناسی ارشد مهندسی معماری

مجموعه مسکونی در مناطق کوهپایه ای تهران

(با هدف احیای زندگی جمعی ساکنین)

نگارنده: مهرنوش طلوعی

استاد راهنما

دکتر سعید خاقانی

شهریور ۱۳۹۵

تقدیم به:

نام بعضی افراد رزق روح شده است، جراتم می بخشد، روشنم میدارد...

تقدیم به آنان

تقدیم به آنان که هر لحظه وجودم را از چشمه سار پر از عشق چشمانشان سیراب میکنند...

پدر و مادر مهربانم

تقدیم به او که آموخت مرا تا بیاموزم

استاد گرامی جناب آقای دکتر سعید خاقانی

و جناب آقای مهندس میثم مهدی زاده

و

آنان که مرا در این راه یاری نمودند...

تقدیر و تشکر

با تقدیر و تشکر شایسته از استاد فرهیخته جناب آقای دکتر خاقانی که با نکته های دلاویز و گفته های بلند، صحیفه های سخن را علم پرور نمود و همواره راهنما و راهگشای من در اتمام این راه بوده است.

تعهد نامه

اینجانب مهنوش طلوعی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته معماری دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه صنعتی شاهرود نویسنده پایان نامه طراحی مجموعه مسکونی در بافت کوهپایه ای تران با هدف احیای زندگی جمعی ساکنین تحت راهنمایی استاد جناب آقای دکتر سعید خاقانی متعهد می شوم.

- تحقیقات در این پایان نامه توسط اینجانب انجام شده است و از صحت و اصالت برخوردار است.
- در استفاده از نتایج پژوهشهای محققان دیگر به مرجع مورد استفاده استناد شده است.
- مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون توسط خود یا فرد دیگری برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی در هیچ جا ارائه نشده است.
- کلیه حقوق معنوی این اثر متعلق به دانشگاه صنعتی شاهرود می باشد و مقالات مستخرج با نام « دانشگاه صنعتی شاهرود » و یا « Shahrood University of Technology » به چاپ خواهد رسید.
- حقوق معنوی تمام افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی پایان نامه تأثیرگذار بوده اند در مقالات مستخرج از پایان نامه رعایت می گردد.
- در کلیه مراحل انجام این پایان نامه ، در مواردی که از موجود زنده (یا بافتهای آنها) استفاده شده است ضوابط و اصول اخلاقی رعایت شده است.
- در کلیه مراحل انجام این پایان نامه، در مواردی که به حوزه اطلاعات شخصی افراد دسترسی یافته یا استفاده شده است اصل رازداری ، ضوابط و اصول اخلاق انسانی رعایت شده است

تاریخ

امضای دانشجو

مالکیت نتایج و حق نشر

- کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، کتاب، برنامه های رایانه ای، نرم افزار ها و تجهیزات ساخته شده است) متعلق به دانشگاه صنعتی شاهرود می باشد. این مطلب باید به نحو مقتضی در تولیدات علمی مربوطه ذکر شود.
- استفاده از اطلاعات و نتایج موجود در پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نمی باشد .

چکیده

انسان موجودی اجتماعی است و دوستی با دیگران و معاشرت صمیمانه با هم‌نوعان از ضرورت‌های سازمان وجودی او به شمار می‌آید. یکی از مکان‌های ارتباط انسان با دیگران و با محیط اطرافش، محل زندگی او می‌باشد. با گذشت زمان و روبرو شدن با معضلی چون افزایش جمعیت و نیز کمبود زمین، معماران و طراحان به ساخت مجتمع‌های مسکونی بی کیفیت، بدون توجه به نیازهای روانی تنها برای تأمین نیازهای فیزیکی انسان، پرداخته‌اند. غافل از اینکه طراحی فضای باز عمومی در مجموعه‌های مسکونی، تاثیر بسزایی در تأمین نیازهای روانی انسان، خواهد داشت. این سکونتگاه‌ها فارغ از مفهوم خانه و نیازهای ذاتی انسان بدون توجه به ویژگی‌ها و پتانسل‌های بستر طرح و تنها به منزله رفع فوری نیاز طراحی و اجرا می‌شوند و این امر باعث یکنواختی و همشکلی بافت‌های مسکونی شده است به نحوی که مجموعه‌های مسکونی در نواحی کوهپایه‌ای تهران همانند مجموعه‌های مسکونی در نواحی دشتی، بدون توجه به مزایا و محدودیت‌های منطقه قد برافراشته‌اند، این در حالی است که حفاظت و نگهداشت مناطق کوهپایه‌ای به لحاظ ویژگی‌های طبیعی، محیطی و منظری و هویت منحصر به فرد آنها ضروری است. بی‌توجهی به ویژگی‌های خاص بصری، منظری، طبیعی و... در مناطق کوهپایه‌ای و افزایش ساخت و ساز و تجاوز به این مناطق و به تبع آن از بین رفتن هویت طبیعی آنها، لزوم تحقیق در این زمینه و طراحی بر اساس قوانین و مقررات ضرورت پیدا می‌کند. حفظ هویت مناطق کوهپایه‌ای و ممانعت از نابودی ویژگی‌های آنها، به عنوان میراثی برای نسل‌های آینده از طریق ساخت و سازهای خاص در مناطق کوهپایه‌ای است.

در این تحقیق مطالعاتی بر روی محیط، چگونگی تاثیر محیط و انسان بر یکدیگر، ویژگی‌های محیط با کیفیت برای زندگی، پتانسیل‌ها و فاکتورها طراحی در مناطق کوهپایه‌ای و همچنین با ارائه پرسش‌نامه خواست و نیاز عموم مردم از محیط اطراف زندگی شان مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت.

این پژوهش در منطقه ۵ کلان شهر تهران که جزء مناطق کوهپایه ای میباشد و دچار معضل بد مسکنی شده است صورت گرفته است . در این طراحی سعی بر آن است که رابطه انسان با محیط و ایجاد زندگی جمعی همراه با حفظ بافت کوهپایه ای در مجموعه ای مسکونی مورد توجه قرار گیرد.به امید آنکه به این طریق در ارتقاء کیفیت معماری امروز تهران موثر واقع شود.

کلمات کلیدی:معماری کوهپایه ای،تعاملات اجتماعی،مجموعه مسکونی

لیست مقاله های مستخرج از پایان نامه

▪ مولفه های موثر بر کیفیت فضای باز عمومی مجموعه های مسکونی در جهت ارتقاء پایداری

اجتماعی

▪ حس تعلق به مکان در فضای باز عمومی مجموعه های مسکونی

▪ طراحی محیط و تاثیر آن بر رفتار انسان

فهرست مطالب

فصل اول: طرح پژوهش

- ۱-۱- تعریف مساله..... ۲
- ۲-۱- ضرورت و اهمیت موضوع..... ۴
- ۳-۱- سابقه تحقیق..... ۵
- ۴-۱- اهداف و ایده های طراح..... ۶
- ۵-۱- سئوالات..... ۶
- ۶-۱- فرضیه ها..... ۷
- ۷-۱- روش انجام پژوهش..... ۷

فصل دوم: مبانی نظری پژوهش

- ۱-۲- بخش اول: شناخت مسکن..... ۱۰
- ۱-۱-۲- مقدمه:..... ۱۰
- ۲-۱-۲- مفهوم مسکن:..... ۱۱
- ۳-۱-۲- عوامل کلی موثر بر کیفیت مسکن..... ۱۲
- ۴-۱-۲- انواع مسکن :..... ۱۳
- ۲-۲- بخش دوم: رابطه انسان با محیط..... ۱۴
- ۱-۲-۲- مقدمه..... ۱۴
- ۲-۲-۲- محیط..... ۱۴
- ۳-۲-۲- تعامل انسان - محیط..... ۱۶
- ۴-۲-۲- ادراک محیط..... ۱۷
- ۵-۲-۲- رابطه میان ادراک محیط و شخصیت:..... ۱۹
- ۶-۲-۲- مفاهیم پایه در روانشناسی محیط..... ۲۰
- ۷-۲-۲- معیارهای سنجش کیفیت محیط..... ۲۶
- ۳-۲- بخش سوم: چگونگی رابطه انسان با فضای باز اجتماعی..... ۳۲

۳۲	۱-۳-۲ - مقدمه
۳۳	۲-۳-۲ - حس اجتماع در محیط مسکونی
۳۳	۳-۳-۲ - مفهوم همسایگی
۳۴	۴-۳-۲ - تعاملات اجتماعی همسایه ها
۳۴	۵-۳-۲ - افزایش تعاملات اجتماعی در محیط همسایگی
۳۵	۶-۳-۲ - فضای باز اجتماعی
۳۶	۷-۳-۲ - مفهوم فضای باز اجتماعی
۳۶	۸-۳-۲ - مولفه های موثر بر کیفیت فضای باز محیط های مسکونی

فصل سوم: مطالعات تکمیلی

۴۶	۱-۳-۱ - بخش اول: معماری کوهپایه ای
۴۶	۱-۱-۳ - مقدمه
۴۶	۲-۱-۳ - معماری کوهپایه ای
۴۷	۳-۱-۳ - فاکتورهای طراحی مسکن در شیب
۴۹	۴-۱-۳ - اصول و معیارهای طراحی منظر در مناطق کوهپایه ای
۵۱	۵-۱-۳ - روستاهای کوهپایه ای ایران
۵۵	۶-۱-۳ - تحلیل و بررسی بافت روستاهای کوهپایه ای
۵۷	۷-۱-۳ - ویژگیهای کلی مسکن کوهپایه ای:
۵۸	۲-۳-۲ - بخش دوم: تحلیل و بررسی مطالعات میدانی و نتیجه گیری
۵۹	۱-۲-۳ - بررسی پایداری اجتماعی ساکنین بافت مسکونی نارمک
۶۳	۲-۲-۳ - بررسی نیازها و انتظارات عموم مردم از محیط زندگی خود
۶۷	۳-۳-۳ - بخش سوم: بررسی نمونه تطبیقی
۶۷	۱-۳-۳ - مجتمع مسکونی روکو

فصل چهارم: مطالعات بستر طراحی

۷۴	۱-۴-۱ - بخش اول: در باره تهران
۷۴	۱-۱-۴ - مقدمه
۷۵	۲-۱-۴ - علل انتخاب سایت تهران

۷۷.....	۳-۱-۴- کیفیت معماری معاصر تهران.....
۷۸.....	۴-۱-۴- علل گزینش سایت.....
۷۹.....	۲-۴- بخش دوم: معرفی منطقه ۵ تهران.....
۸۰.....	۱-۲-۴- مشخصات جغرافیایی.....
۸۰.....	۲-۲-۴- وسعت و جمعیت منطقه.....
۸۰.....	۳-۲-۴- بافت مسکونی منطقه.....
۸۱.....	۴-۲-۴- ارتفاعات موجود در منطقه.....
۸۱.....	۵-۲-۴- توپوگرافی منطقه.....
۸۱.....	۶-۲-۴- مشخصات اقلیمی منطقه ۵ تهران.....
۸۲.....	۳-۴- بخش سوم: گزینش سایت مربوطه بررسی اطراف سایت و نتیجه گیری.....
۸۲.....	۱-۳-۴- گزینش سایت.....
۸۴.....	۲-۳-۴- تحلیل سایت.....
۸۶.....	۳-۳-۴- بررسی اطراف سایت.....
۸۷.....	۴-۳-۴- برنامه فیزیکی.....
۸۸.....	۵-۳-۴- سیستم سازه ای مورد استفاده.....
۸۹.....	۶-۳-۴- مصالح مورد استفاده.....

فصل پنجم روند طراحی

۹۱.....	روند طراحی.....
۱۱۲.....	منابع.....

فهرست شکل ها

- شکل (۱-۳) روستای ماسوله ۵۱
- شکل (۲-۳) روستای پالنگان ۵۲
- شکل (۳-۳) روستای اورامان تخت ۵۳
- شکل (۴-۳) روستای کنگ ۵۳
- شکل (۵-۳) روستای سر اقا سید کوه‌رنگ ۵۴
- ش (۶-۳) نقشه منطقه نارمک ۶۰
- شکل (۷-۳) کروکی ارتباطات در میدان های نارمک ۶۰
- شکل (۹-۳) مجموعه مسکونی روکوکو ۶۷
- شکل (۱۰-۳) کروکی قرارگیری مجموعه ۶۸
- شکل (۱۱-۳) دید پرنده مجموعه مسکونی روکوکو ۶۹
- شکل (۱۲-۳) دیاگرام تقسیم بندی فضاها ۷۰
- شکل (۱۳-۳) دیاگرام مقطع ۷۰
- شکل (۱۵-۳) وجود فضاهای نیمه عمومی ۷۱
- شکل (۱-۴) جانمایی استان تهران ۷۵
- شکل (۲-۴) جانمایی منطقه ۵ تهران ۷۹
- شکل (۳-۴) سایت مورد نظر در منطقه ۱ تهران ۸۲
- شکل (۴-۴) سایت مورد نظر در منطقه ۵ تهران ۸۳
- شکل (۵-۴) تحلیل سایت مورد نظر در منطقه ۱ تهران ۸۳
- شکل (۶-۴) تحلیل سایت مورد نظر در منطقه ۵ تهران ۸۴
- شکل (۷-۴) تحلیل سایت ۸۵
- شکل (۸-۴) سایت مورد نظر به همراه اطراف ۸۵
- شکل (۱۱-۴) دید منظر سایت ۸۶
- شکل (۱-۵) محاسبه شیب زمین مورد نظر ۹۲
- شکل (۲-۵) ساخت ماکت زمین جهت درک شیب ۹۲

- شکل (۳-۵) جانمایی خیابان ها و پلاک بندی ۹۳
- شکل (۵-۵) جانمایی پارکینگ ها و طراحی مقطع ۹۳
- شکل (۶-۵) جانمایی پارکینگ ها و طراحی مقطع ۹۴
- شکل (۷-۵) حجم کلی قرارگیری پلاک ها در اطراف فضای باز ۹۴
- شکل (۸-۵) شروع طراحی پلان و فرم به صورت همزمان ۹۴
- شکل (۹-۵) دیاگرام جانمایی فضاها در پلان طبقات ۹۵
- شکل (۱۰-۵) ایجاد پلازای شهری و جلوگیری از مسدود شدن دید شهری ۹۵
- شکل (۱۱-۵) طراحی فرم و پلان کل سایت مورد نظر به حالت موازی با خطوط سایت ۹۶
- شکل (۱۲-۵) پلان همکف ۹۶
- شکل (۱۴-۵) پلان طبقه دوم ۹۷
- شکل (۱۶-۵) پلان طبقه چهارم ۹۷
- شکل (۱۷-۵) فرم طراحی شده با توجه به یک جهت شیب زمین ۹۸
- شکل (۱۸-۵) فرم اصلاح شده با توجه به دو جهت شیب زمین ۹۸
- شکل (۱۹-۵) طراحی فرم کلی سایت مورد نظر به حالت عمود بر خطوط سایت ۹۸
- شکل (۲۰-۵) طراحی فرم کل سایت مورد نظر ۹۹
- شکل (۲۱-۵) پلان همکف ۹۹
- شکل (۲۳-۵) پلان طبقه دوم ۱۰۰
- شکل (۲۵-۵) پلان طبقه چهارم ۱۰۱
- شکل (۲۶-۵) دیاگرام مقطع سایت ۱۰۱
- شکل (۲۷-۵) مهار کردن دید به تراس طبقه پایین از طریق دیواره های بلند ۱۰۲
- شکل (۲۸-۵) مهار کردن دید به تراس طبقه پایین از طریق باغچه های عریض تر ۱۰۳
- شکل (۲۹-۵) وجود دید و مزاحمت در تراس واحد های روبه روی هم ۱۰۳
- شکل (۳۰-۵) مهار کردن دید تراس واحد های روبه روی هم و ایجاد دید به فضای باز اجتماعی ۱۰۴
- شکل (۳۱-۵) پلان طبقه همکف ۱۰۵
- شکل (۳۲-۵) پلان طبقه اول ۱۰۵
- شکل (۳۳-۵) پلان طبقه دوم ۱۰۶
- شکل (۳۴-۵) پلان طبقه سوم ۱۰۶

- شکل (۳۵ - ۵) پلان طبقه چهارم ۱۰۷
- شکل (۳۶ - ۵) مقطع A-A ۱۰۷
- شکل (۳۷ - ۵) مقطع B-B ۱۰۸
- شکل (۳۸ - ۵) پرسپکتیو مجموعه ۱۰۸
- شکل (۳۹ - ۵) پرسپکتیو مجموعه ۱۰۹
- شکل (۴۰ - ۵) پرسپکتیو مجموعه ۱۰۹

فهرست جدول ها

- جدول (۱-۲) انواع قلمرو و عملکرد آن (عسگری، ۱۳۹۲)..... ۲۴
- جدول (۲-۲) افزایش تعاملات اجتماعی در محیط های مسکونی (رهروی پوده، ۱۳۹۳)..... ۳۵
- جدول (۱- ۳) ارزیابی دلایل انتخاب محل زندگی ۶۱
- جدول (۲-۳) درصد تعاملات ساکنین در طول روز ۶۱
- جدول (۳-۳) درصد میزان اطلاع از وضعیت زندگی همسایگان ۶۱
- جدول (۴-۳) درصد حس تعلق و وابستگی به محل زندگی ۶۱
- جدول (۵-۳) وجود عنصر نشانه ای و شاخص در محیط زندگی ۶۱
- جدول (۶-۳) ارزیابی محل گذراندن اوقات فراغت ۶۲
- جدول (۷-۳) ارزیابی محل برگزاری مراسمات عمومی ۶۲
- جدول (۸-۳) ارزیابی شناخت غریبه و امنیت در ساعات پایانی شب ۶۲
- جدول (۹-۳) بررسی مشکلات اصلی محیط زندگی ۶۳
- جدول (۱۰-۳) الویت بندی انواع مسکن ۶۴
- جدول (۱۱-۳) درصد تاثیر فضای باز در تعاملات اجتماعی ۶۴
- جدول (۱۲-۳) درصد تاثیر نوع فضا در تعاملات اجتماعی ۶۴
- جدول (۱۳-۳) الویت بندی توقع ساکنین از فضای باز ۶۴
- جدو (۱۴-۳) میزان تاثیر عوامل موثر ایجاد امنیت در فضای باز ۶۴
- جدول (۱۵-۳) میزان تاثیر عوامل موثر بر حضور مردم در فضا ۶۵
- جدول (۱۶-۳) میزان تاثیر عوامل موثر بر آرامش در فضای باز ۶۵
- جدول (۱۷- ۳) میزان تاثیر عوامل موثر بر زیبایی در فضای باز ۶۵
- جدول (۱۸-۳) میزان تاثیر عوامل موثر بر کارایی در فضای باز ۶۵

فصل اول:

طرح پژوهش

۱-۱- تعریف مساله

خانه ، مبدا و مقصد زندگی روزمره انسان است. انسان ها برای کار و فعالیت اجتماعی از آن خارج می شوند و پس از انجام آن و کسب تجربه به خانه باز می گردند. خانه برای هر انسان از چنان اهمیتی برخوردار است که میتوان آن را مرکز دنیای فرد نامید. بنابراین خانه باید بتواند در فضای درونی و جلوه بیرونی خود توقع "مرکز دنیای فردی بودن" را بر آورده سازد.

امروزه به علت جبر زندگی و یا تک بعدی نگری و توجه به مسائل اقتصادی، بسیاری از ارزشهای انسانی، اجتماعی، بومی و فرهنگی نادیده گرفته شده است. «خانه آدمی در بلوک های مسکونی در پشت چند پنجره یکنواخت و هم شکل با دیگران قرار دارد که نه فقط برای میهمان، بلکه برای افراد خانواده نیز تشخیص آن از بیرون مشکل است. در اثر چنین برنامه ریزی و طراحی، اینگونه انبوه سازی های کلیشه ای، انسانها به صورت توده در کنار هم قرار می گیرند و به جای اینکه گروه های اجتماعی مثبت گرا و هدفمندی تشکیل گردد، انبوهی از نفرها تشکیل می شود که کنار هم قرار گرفتن آنها فقط ازدحام، شلوغی و هرج و مرج را در پی دارد. در چنین شرایطی، افراد خانواده برای تامین حداقل امنیت و آرامش از جمع فرار کرده، به کنج خانه پناه می برند. غربت و محرومیت اجتماعی از اینجا آغاز می گردد.

رویکرد دوران مدرن نسبت به تعریف انسان و روابط فیزیکی او در محیط های ساخته شده بدون توجه به جنبه های روانشناختی او، مشکلات بسیاری را به وجود آورد. ناقص بودن مدل انسان و عدم درک رابطه انسان و محیط ، همچنین ناکافی بودن مبانی نظری طراحی، باعث شد سکونتگاههایی شکل گیرند که با معیارهای اجتماعی و ارزشهای مورد قبول مردم هماهنگ نباشند، و با گذشت زمان این سکونتگاه ها مشکل ساز گردند. بسیاری از صاحب نظران امروز بر این عقیده اند که در تنظیم مبانی نظری طراحی، مسئله اصلی نوع نگرش به انسان و تبیین رابطه او با محیط های ساخته شده می باشد

در کلان شهر تهران، شهر نشینی در سالهای اخیر رشد قابل توجهی داشته و همچنان در حال گسترش است و همچنین رشد سریع جمعیت و گرایش مردم از روستا نشینی به شهر نشینی، باعث گسترده شدن شهر تهران و افزایش تقاضا برای تهیه مسکن شده است و در پی آن ارگان های مربوطه برای پاسخگویی به این وضعیت نا مطلوب بی مسکنی، بد مسکنی و تنگ مسکنی را در شهر ها ایجاد کرده اند.

در پی این ساخت و سازهای پر شتاب، مشکلات اقتصادی و اجتماعی مردم بر فرهنگ و ارزش معماری تاثیر گذاشته و معماری را فارغ از معنا و مفهوم به ساختمان سازی تبدیل کرده است. این در حالی است که محیط های مسکونی باید به گونه ای خلق شوند، که ساکنان آن را نماد هویتی خود قرار دهند. جهت حصول به این مهم، طراحی هدفمند با عناصر مفهومی خانه (قلمرو، خلوت، امکان شخصی سازی فضای بازو ...) و اجتماعی (شکل گیری گروه های اجتماعی، و ...) موثر خواهد بود. امروزه علاوه بر بی توجهی به نیاز های روحی انسان، معماری بدون توجه به بستر طرح نوع بافت موجود، تنها به منزله رفع فوری نیاز انجام می پذیرد و این امر باعث یکنواختی و همشکلی بافت های مسکونی شده است به نحوی که مجموعه های مسکونی در نواحی کوهپایه ای تهران همانند مجموعه های مسکونی در نواحی دشتی، بدون توجه به پتانسیل ها و محدودیت های منطقه، طراحی و اجرا می شوند این در حالی است که حفاظت و نگهداشت مناطق کوهپایه ای به لحاظ ویژگی های طبیعی، محیطی و منظری و هویت منحصر به فرد آنها ضروری است. بی توجهی به ویژگی های خاص بصری، منظری، طبیعی و... در مناطق کوهپایه ای و افزایش ساخت و ساز و تجاوز به این مناطق و به تبع آن از بین رفتن هویت طبیعی آنها، لزوم تحقیق در این زمینه و طراحی بر اساس قوانین و مقررات ضرورت پیدا می کند. حفظ هویت مناطق کوهپایه ای و ممانعت از نابودی ویژگی های آنها، به عنوان میراثی برای نسل های آینده از طریق ساخت و ساز های خاص در مناطق کوهپایه ای است.

لذا در مساله طراحی نباید صرفاً تامین نیاز های فعلی ساکنین در نظر گرفته شود، بلکه باید سطوح بالاتری از نیاز را نیز در نظر داشت تا محیط مسکونی بتواند بستری مناسب و با کیفیت مطلوب را فراهم نماید.

چنانچه به دلیل نیاز به تحول در تعاملات ساکنین مجموعه های مسکونی و کیفیت معماری در مناطق کوهپایه ای در کلان شهر تهران عزم دگرگونی در کیفیت های طراحی معماری مجموعه های مسکونی در کشور وجود داشته باشد، شناخت و بررسی ذات انسان انسان و نیاز های روحی او و شناخت روح و پتانسیل های مناطق کوهپایه ای ازارکان آن است.

به عقیده نویسنده توجه به ارزش های انسانی و ویژگی های ذاتی انسان، تاثیر بسزایی در پیشرفت معماری کلان شهرها از باب تقویت روحیه جمعی ساکنین خواهد داشت.

در این پژوهش، پس از نقد و بررسی الگوهای امروزی مسکن، و شناخت معماری کوهپایه ای اطراف تهران، به طراحی مجتمعی مسکونی با تاکید بر حیات اجتماعی می پردازیم تا ساکنین کلان شهری همچون تهران فارغ از مسایل اقتصادی زندگی در محیطی امن همراه با حس تعلق به مکان و آسایش روانی را تجربه نمایند.

۱-۲- ضرورت و اهمیت موضوع

واژه با هم بودن و مفهوم آن را ممکن است زیاد جدی نگیریم اما "جدایی روز افزون آدمیان از یکدیگر" و از سایر مظاهر حیات در این سیاره، مساله ای بس جدی است. " شاید بتوان اینگونه بیان کرد که امروزه، مسائلی از قبیل: کمبود مسکن، بحران های اقتصادی، پیشرفت تکنولوژی، ظهور شهر سازی جدید و ... نیاز به مجموعه های مسکونی و زندگی جمعی را سبب می شود و به دلیل افزایش روز افزون جمعیت و نیاز به سرعت در ساخت و ساز، بحران کیفی مسکن در جوامع بشری آغاز شده است. این بحران در دهه های اخیر متوجه کلان شهر های ایران نیز شده است و روز به روز بر شدت و

دامنه آن افزوده می شود. به نحوی که در کلان شهر تهران، هویت معماری کاملاً فراموش شده و معماری بازاری مبنی بر بعد اقتصادی و زیبایی، رواج پیدا کرده است. بسیاری از افراد سود جو و ماده پرست، منزلی طراحی می کنند که تنها تامین کننده سودشان باشد و روح و روان انسان و محیط برای آنان بی معنی شده است. در واقع آنچه امروز به عنوان مجموعه مسکونی با آن مواجهیم، تنها محلی برای سکونت افراد می باشد نه برای آرامش روحی و روانی. این سکونتگاه ها فارغ از مفهوم خانه و نیاز های ذاتی انسان بدون توجه به خواسته های فردی و اجتماعی و ویژگی ها و پتانسل های بستر طرح طراحی و اجرا می شوند و نمی توانند پاسخگوی نیاز های زندگی جمعی از جمله روابط همسایگی و تعاملات اجتماعی ساکنین باشد.

از آن جایی که انسان موجودی است اجتماعی، دوستی با دیگران و معاشرت صمیمانه با هموعان از ضرورت های سازمان وجودی او به شمار می آید. این موضوع سال های مدیدی موضوع اصلی تحقیقات و اظهار نظرات دست اندر کاران فرهنگی و علوم مختلف از جمله معماری، شهر سازی، علوم اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی بوده است. یکی از مکان های تعاملات انسان و ارتباط وی با محیط اطرافش، محل زندگی او می باشد که خلق این مکان و چگونگی این رابطه و پاسخگویی به نیاز های ذاتی انسان از رسالت طراحان و معماران به شمار می رود.

۱-۳- سابقه تحقیق

اگرچه پدیده آپارتمان نشینی به تدریج در حال رسوخ در فرهنگ سکونتی ایران است و به سادگی می تواند از نتایج مسلم زندگی قرن ۲۱ شمرده شود، اما ضروری است که به این امر (جدایی روز افزون آدمیان از یکدیگر) توجه اساسی مبذول گردد. زیرا خطر این رخداد در جامعه ایران می تواند دو چندان باشد، چرا که جامعه ما به لحاظ تجربه آپارتمان نشینی، هنوز در مراحل ابتدایی به سر می برد و بدون آنکه مراحل تدریجی روند زندگی در ارتفاع طی شده باشد و به یکباره از زندگی در بنایی مسطح و عجین با محیط اطراف، اجتماع و همسایگان، به سکونت در مجتمع هایی با ارتفاع زیاد و برج

های بلند مرتبه اقدام می کنند. این خطرات ناشی از زندگی آپارتمان نشینی مورد تحقیق قرار گرفته شده است که به طور مثال می توان (پوردیهم، شهرام، بررسی ساز و کار تعامل هویت ساکنین و محیط مسکونی) و نیز (کشفی، علی، ارتقا کیفی وجه کالبدی-رفتاری فضاها، اجتماعی در مجموعه های مسکونی)، اشاره کرد، که اغلب این پژوهش ها مسئله مسکن و سکونت را به صورت کامل مورد بررسی قرار داده و مسائل خاص هر منطقه را مطرح نکرده است و در مورد تهران اکثر مطالعات به صورت پراکنده بوده و مطالعه جامعی در این زمینه در بافت مناطق کوهپایه ای صورت نگرفته است تنها در تعداد محدودی از سکونتگاه ها در مناطق دشت و هموار به این مهم توجه نموده اند که می توان به منطقه مسکونی نارمک نمود.

۱-۴- اهداف و ایده های طراح

- بررسی تعاملات اجتماعی در بافت های قدیمی تهران

- شناخت پتانسل های مناطق کوهپایه ای تهران

- طراحی مجموعه مسکونی با هدف ایجاد نزدیکی و پیوند بین اهالی و ایجاد حس هویت محله ای

- ایجاد محیطی آرام و به دور از غوغا و هیاهو از طریق تقویت حرکت پیاده و محدود نمودن حرکت سواره.

- طراحی مجموعه ای مسکونی با حفظ هویت مناطق کوهپایه ای تهران

۱-۵- سئوالات

- آیا طراحی معماری مجموعه مسکونی در کلان شهر تهران، تاثیری بر کمرنگ شدن زندگی اجتماعی در این شهر داشته است؟

- آیا مجموعه های مسکونی واقع در تهران براساس نیازهای انسان؛ اعم از نیاز های روحی و جسمی، طراحی شده است؟

- چگونه می توان به کمک علم معماری، معنا تعامل و همسایگی را که از نیازهای اساسی بشر می باشد، به زندگی جمعی به مجموعه های مسکونی بازگرداند؟

- آیا طراحی معماری مجموعه های مسکونی در نواحی کوهپایه ای تهران، با حفظ هویت این مناطق صورت گرفته است؟

- چگونه می توان به کمک علم معماری، طراحی مجموعه مسکونی در مناطق کوهپایه ای تهران را از دیگر مناطق متمایز کرد؟

۱-۶- فرضیه ها

در این پژوهش فرض بر آن است، که در سال های اخیر به دلیل افزایش جمعیت در تهران و تاثیر مسائل اقتصادی، معماری مجموعه های مسکونی بدون توجه به نیاز های روحی انسان و هویت و پتانسیل مناطق (دشت، کوهپایه) و تنها به منظور ایجاد یک سر پناه طراحی و اجرا شده اند.

پناه به صورت جعبه هایی همشکل در تمامی مناطق تهران طراحی و اجرا می شوند.

۱-۷- روش انجام پژوهش

پژوهش حاضر در سه بخش انجام می شود:

۱-گردآوری اطلاعات: جمع آوری اطلاعات ، از طریق دو روش انجام می گیرد:

بخش مطالعات نظری: در این بخش مساله سکونت و تاثیر رابطه انسان با محیط و همچنین پتانسیل های بافت های کوهپایه ای بررسی می گردد.

بخش میدانی : از طریق مطالعات میدانی و تهیه پرسش نامه انجام می پذیرد.

پرسش نامه ی طراحی شده در اختیار جامعه ی آماری موردنظر(عموم مردم) قرار می گیرد و بررسی و مقایسه می شود تا نتیجه و الگوی طراحی مجموعه مسکونی و خواسته های عموم مردم از فضای باز در محیط مسکونی بدست آید.

۲-تحلیل و نتیجه گیری مطالعات :در این بخش با استفاده از مطالعات نظری و میدانی صورت گرفته ، به نتایجی دست یافتیم و اقدام به یافتن بستری مناسب برای طراحی ا مجموعه مسکونی و سپس آنالیز سایت مربوطه،نحوه دسترسی ،و ...پرداخته می شود.

۳-طراحی مجموعه مسکونی و روند طراحی

فصل دوم:

مبانی نظری پژوهش

۲-۱- بخش اول: شناخت مسکن

۲-۱-۱- مقدمه:

آدمی از نخستین روزهای خلقتش به دنبال سرپناه و محلی امن و آرامش بخش بوده و هست و خواهد بود. قرن ها پیش بارندگی انسان های اولیه در غارها روبروئیم که به صورت اجتماعی در یک غار زندگی می کردند. او از همان ابتدا شیفته زندگی اجتماعی بود. پس از مدتی در اجتماعی ساکن می شوند که افراد هر یک بصورت مستقل زندگی می کند ولی هنوز او در پی تامین نیازهایش به دیگران وابسته است در ابتدا مسکن خود یک نیاز بود ولی در واقع واسطه ای بود برای یک نیاز والاتر یعنی اجتماعی زندگی کردن و بهره بردن از این شیوه زندگی.

همانطور که می دانید نیازهای اساسی انسان عبارت اند از : ۱- خوراک ۲- پوشاک ۳- مسکن

انسان با توجه به نیازها و ارزشها و هدف های خود محیط پیرامون را دگرگون کرده و متقابلاً از آن تاثیر می پذیرد. محدوده پاسخگوئی نیازهای اجتماعی و وابستگی های عاطفی افراد در کل ، فضای خانه است. خانه محل سکنی برای پدر و مادر و فرزندان است و نیازهای مادی و معنوی خود را دنبال می کنند. از میان همه نقش های مسکن ، امنیت و آرامش خاطر از همه مهمتر است. حتی در مورد اهمیت مسکن ، قرآن کریم نیز اشاراتی را داشته که نسبت به عنوان محل سکونت و انجام قسمتی از فعالیت های انسان از جمله عبادت و خودسازی و پرورش افراد خانواده توجه خاص مبذول داشته است . قرآن هدف از ایجاد مسکن را امنیت و آرامش بیان کرده است. همانطور که می دانیم بسیاری از موفقیت های انسان در پرتو محیط امن و آرام بوده است. شیوه ساخت مسکن نوعی رابطه با دیگران را فراهم کرده و کالبد شهر ، تعادل ، توازن و مقیاس انسانی و از همه مهمتر نوعی معنویت را به انسان القاء می کند اما به سیر تحول مسکن و نوع امروزی آن که می رسیم قضیه چیز دیگری است. چه بلاتی بر سر محیط های انرژی بخش مسکونی گذشته آمده چرا محیط آنها جز فشارهای روانی ، بی

نظمی و نا هماهنگی و بی هویتی که بر فضا و کالبد آن ها غالب گشته و خانه ها دیگر مامن و محل آرامش نیستند؟

از آنجایی که نیاز به شناخت و فهم مفاهیم پایه هر فعالیتی در جهت برنامه ریزی و نهایت طراحی از ضروریات مسئله است، در این فصل به بررسی مفاهیمی از جمله سکونت، شیوه های سکونت، مسکن و ویژگی مسکن مطلوب و ... می پردازیم.

۲-۱-۲- مفهوم مسکن:

مسکن اسم مکان است بر وزن مفعول به معنای محل آرامش و سکونت که از ماده سکن به معنی آرامش می آید و در اصطلاح به مکانی می گویند که انسان در آن زندگی می کند. در لغت نامه دهخدا مسکن چنین معنی شده: جای باشیدن و خانه، منزل و بیت، جای سکونت و مقام، جای آرام. (صمدی فرد، ۱۳۹۲)

واژه مسکن در تعریف به زبان عربی به معنی سکونت، منزل، جای آرام آمده است. اصولاً مسکن در نظر عامه مردم فضایی است با حداقل امکانات، شرایط مناسب سکونتی، جهت رشد مادی و روحی ساکنین را فراهم می آورد. در ایران طبق اصل ۳۱ قانون اساسی داشتن مسکن متناسب با نیاز های خانواده، حق هر فرد ایرانی است. (صمدی فرد، ۱۳۹۲)

مسکن، علاوه بر مکان فیزیکی، کل محیط مسکونی را نیز در برمی گیرد که شامل تمامی خدمات و تسهیلات ضروری مورد نیاز برای بهتر زیستن خانواده و طرح های اشتغال، آموزش و بهداشت افراد است. در واقع تعریف و مفهوم عام مسکن، یک واحد مسکونی یا یک خانه نیست؛ بلکه شامل کل محیط مسکونی می شود. به عبارت دیگر؛ مسکن چیزی بیش از یک سرپناه فیزیکی است و باید تمامی خدمات و تسهیلات عمومی لازم برای زندگی بهتر انسان را دارا باشد. همچنین باید حق تصرف نسبتاً طولانی و مطمئن برای استفاده کننده آن، فراهم باشد. پرداختن به شاخصه های مسکن، به عنوان کلیدی ترین ابزار برنامه ریزی و تشکیل دهنده شالوده اصلی آن راه، می توان از حساس ترین مراحل

برنامه‌ریزی دانست. عرصه مسکن به منظور تأمین رشد اجتماعی، علاوه بر خود واحد مسکونی، محیط پیرامون آن را نیز در بر می‌گیرد. (صمدی فرد، ۱۳۹۲)

۲-۱-۳- عوامل کلی موثر بر کیفیت مسکن

از نظر فرهنگی: خانه ای که در تقسیم بندی فضایی آن فرهنگ و نحوه زیست مردم رعایت نشده باشد به هیچ عنوانخانه مطلوبی برای ساکنین آن نیست.

از نظر اقلیم: مطابقت با اقلیم محل و مقابله صحیح در مقابل عوامل جوی نامناسب محلی، در ایجاد شرایط مطلوب در خانه بسیار موثر است.

از نظر آسایش: از عوامل بوجود آورنده آسایش می‌توان به این موارد اشاره نمود:

۱- بوجود آوردن فضاهای سبز

۲- ایجاد فضاهای جداگانه و محفوظ بدون خطر برای بازی بچه‌ها.

۳- دور بودن از راهها و خیابانهای پر ترافیک، فرودگاه، کارخانه و هر منبع تولید سر و صدا و بوهای ناراحت کننده.

۴- کنترل سر و صدا

از نظر امنیت: احساس امنیت یک نیاز غریزی در انسان است که در آن نیاز به کنترل محیط انسان

بوجود می‌آورد و یکی از اهداف طراحی می‌باشد. کنترل محیز به دوصورت فیزیکی: نرده، حصار، و .. و

کنترل انسانی: کنترل نگهبانی و افراد ساکن محلی و ... می‌باشد.

از نظر فرم و زیبایی: معمار با ایجاد یک ترکیب زیبا و دلپسند و ساده با توجه به فرهنگ و سلیقه مردم

نه با استفاده از سبکهای شخصی و طراحی یک محیط طبیعی و آزاد در رابطه با حفظ محیط طبیعی

زمین و ایجاد فضای سبز مناسب با اقلیم محل می‌تواند به مطلوبیت مسکن از نظر زیبایی بیافزاید.

از نظر تکنولوژی: منطبق بودن خانه مسکونی با تکنولوژی روز نیز یکی از عوامل مطلوبیت است .

از نظر روانی: انتخاب فضاهای زندگی چه از نظر عملکردی و و چه از نظر زیبایی همگی ریشه در

فرهنگ و روان و اندیشه مردم دارد که رعایت آنها باعث ایجاد مطلوبیت روانی خواهد شد.
(فروغیان: ۱۳۹۵)

۲-۱-۴- انواع مسکن :

مسکن شهری از نظر نوع ، تراکم مسکونی و نیز تعداد طبقات و خانوار ساکن به چند دسته طبقه‌بندی میشود ، اما از نظر جمعیتی به سه دسته تک خانواری ، چند خانواری و مجتمع مسکونی قابل تقسیم است:

■ **مسکن مستقل ویلایی:** به آن نوع از خانه‌ها اطلاق میشود که مستقل و جدا از هم و دارای حیاط و فضای باز خصوصی می باشند.

■ **خانه های نیمه مستقل :** به طور ردیفی در امتداد معابر شهری ساخته شده‌اند، اقتصاد زمین و ساختمان و تأمین مسکن برای خانوارهای جوان ، سبب احداث یک یا چند اشکوب جدید روی طبقه اصلی میشود.

■ **خانه های آپارتمانی:** بخشهای مسکونی آپارتمانی ، خاص نواحی پرتراکم شهری هستند.

■ **مجتمع‌های مسکونی:** با تجمع تعدادی آپارتمان در یک بلوک شهری، که به شکل یکپارچه طراحی و ترکیب شده باشند، پدید می آید. بسیاری از مجتمع‌های مسکونی دارای فضای عمومی مشترکی هستند که مورد استفاده همگانی ساکنان مجتمع قرار می‌گیرد و دیگران حق استفاده و حتی ورود به آن را ندارند. یک مجتمع مسکونی ممکن است از خانه‌های ویلایی مستقل و یا آپارتمانهای چند طبقه شکل گیرد.

■ **برج :** اصطلاحاً به آپارتمانهای بلندمرتبه بیش از ده اشکوب گفته میشود. (فروغیان، ۱۳۹۵)

۲-۲- بخش دوم: رابطه انسان با محیط

۲-۲-۱- مقدمه

تعریف محیط یکی از مفاهیم پایه در رشته های مختلف بوده است؛ به خصوص در رشته هایی که پیرامون انسان بحث می نماید، شناخت دقیق و همه جانبه مفهوم محیط نقش محوری در تعریف سایر مفاهیم دارد. برای تعریف محیط و وسژگی های آن نظریه های گوناگونی ارائه شده است. اما نکته مهم این است که ابعاد گوناگون محیط همزمان بر انسان تاثیر گذارند و نمی توان در بررسی تاثیر محیط بر ذهنیات و رفتار آدمی تنها به بررسی یکی از ابعاد بسنده نمود. هلیپاخ از بنیان گذاران روان شناسی محیطی، داده های محیطی در سه نوع زیر تفکیک می کند:

۱- محیط طبیعی مانند خاک، هوا، نور، جنگل و ... که انسان و رفتار وی را تحت تاثیر قرار می دهد و به وسیله انسان دگرگون می شوند.

۲- محیط اجتماعی که موضوع بحث روانشناسی اجتماعی است.

۳- محیط فرهنگی که به وسیله انسان ایجاد شده و تاریخ را منعکس می کند. (اسلامی، ۱۳۹۲)

در طراحی یک کالبد محیطی مطلوب نیز ابتدا بایستی محیط، میزان و نحوه تاثیر گذاری آن بر افراد را شناخت و سپس نقش عوامل کالبدی بر رفتار افراد را بررسی نمود در اینبخشبه بررسی این موارد می پردازیم.

۲-۲-۲- محیط

محیط را به شکل ضمنی هر آنچه در اطراف ماست، چه ساخته شده و چه طبیعی، می توان نامید. با این وجود تعریف ما از محیط بسته به نوع برداشت و استفاده ما از محیط متفاوت است. (عسگری، ۱۳۹۳)

محیط را می توان به طرق مختلف بر حسب موارد گوناگون دسته بندی نمود. از جمله دسته بندی هایی که در مورد محیط انجام شده، تقسیم بندی جان لنگ است. وی محیط را در زیر گروه های

محیط کالبدی، محیط اجتماعی، محیط روان شناختی و محیط رفتاری تقسیم بندی می کند.
(عسگری، ۱۳۹۳)

محیط کالبدی شامل محیط های زمینی و جغرافیایی، محیط اجتماعی شامل نهاد های متشکل از افراد و گروه ها، محیط روان شناختی تصاویر ذهنی مردم و محیط رفتاری مجموعه عواملی است که فرد به آن واکنش نشان می دهد.

افراد در مقابل کلمه محیط کالبدی، از واژه محیط فرهنگی نیز نام می برند. این نامیدن اشاره به کافی نبودن جنبه کالبدی محیط برای افراد دارد. لنگ اعتقاد دارد: «زندگی انسان در محیط فرهنگی جریان دارد» محیط های ساخته شده، بخشی از محیط های فرهنگی، زمینی یا جغرافیایی است در واقع مجموعه ای از انطباق پذیری ها را شامل می شود که انسان با آن محیط ها ایجاد می کند. محیط معماری را می توان به این شکل تعریف کرد: «محیط شامل مجموعه ای قرارگاه های رفتاری است که درون یکدیگر قرار گرفته و با هم فصول مشترکی دارند.» عناصر اصلی این قرارگاه های رفتاری، یک الگوی شاخص رفتار و یک محیط فیزیکی می باشد. (عسگری، ۱۳۹۳)

الکساندر پس از اشاره به «کیفیتی بی نام» که موجب زنده ماندن بناها و شهرها می شود چنین عنوان می دارد که: «برای تعریف این کیفیت در بناها و شهرها، باید کار را با درک این مطالب شروع کنیم که هویت هر فضا از تکرار مستمر الگوهای خاصی از رویدادها در آن مکان حاصل می شود.»
(الکساندر، ۱۳۸۵)

آموس راپاپورت محیط را حاصل برقراری ارتباط معنا دار می داند، محیط ممکن است به عنوان یک سری از ارتباط بین اشیا و اشیا و مردم، مردم و مردم، دیده شود. این ارتباطات منظم هستند و دارای الگو و ساختار هستند. (راپاپورت، ۱۳۸۴)

به طور خلاصه می توان به این گفته پارکینسن استناد کرد که «محیط ساخته شده هرچه هست، تجربه مشترک زندگی مردم در محلی خاص را شکل می دهد» (پارکینسن، ۱۳۸۰) و لذا نمی توان در طراحی محیط، مردم و استفاده کنندگان از محیط را نادیده گرفت.

۲-۲-۳- تعامل انسان-محیط

رفتار اجتماعی در خلا رخ نمی دهد؛ پس را های گوناگون رفتار اجتماعی مرتبط با محیط کالبدی است. تعاملات اجتماعی در متن محیط طبیعی-مصنوعی (ساخته دست بشر مثل پارک، خانه و غیره) واقع می شود. بنابراین از یک سو محیط کالبدی بر رفتار اجتماعی موثر واقع می شود و از سوی دیگر انعکاس همین رفتار به جهان کالبدی باز می گردد. پس یک رابطه عینی میان انسان ها و محیط کالبدی وجود دارد (با درک این رابطه موثر بر وجود مسایلی چون: ازدحام جمعیت، جنایت، فقر، آلودگی هوا، کمبود انرژی و غیره است که تحقیقات زیادی در این زمینه ها انجام شده است.) به عبارت دیگر می توان چنین گفت که انسان به علت زندگی در محیطی از هموعان و اشیا با محیط در معرض تاثیر متقابل و پیوسته ای به نام تعادل است.

پس با درک این تعامل به این واقعیت پی می بریم که در نتیجه، حاصل دخل و تصرف آدمی بر نظام اکولوژیک، عاید خود او شود و این انسان است با بر هم زدن نظام اکولوژی، راه انحطاط خود را هموارتر می کند یا با ساختن محیطی مملو از امن و نزهت در راه ارتقای اهداف خویش راه را هموارتر می کند. (پس چنین به نظر می رسد یک مهندس طراح باید اطلاعاتی در رابطه متغیرهای روانشناختی مرتبط با محیط داشته باشد تا بداند چه عناصر روانی در طراحی یک شهر، مدرسه و یا یک آپارتمان باید رعایت شود یا حتی دقیق تر شود و اثرات اجتماعی ازدحام جمعیت در یک مکان را از روانشناس جویا شود و به طور متقابل روانشناس نیز به بررسی جمعیت فرآیند های روانی موثر بر احساسات و تنش ها در مکان های کالبدی تمایل نشان دهد و با شناخت این فرآیندهاست که طراحی یک مجموعه نسبت به دیگری متفاوت به نظر میرسد. از این روست که بررسی فرآیند های رفتاری -

محیطی ما را در اصلاح کردن محیط های نامناسب در محیط کالبدی (که انسان فرایند رفتاری خود را منحصر به آنها می کند)، هدایت خواهد کرد. حتی در این تعامل به تاثیر عوامل جغرافیایی - جوی و دیگر متغیر های محیطی نیز توجه خاص باید داشت چراکه از تاثیر چنین عواملی بر رفتار آدمی نمی توان چشم پوشی کرد. از این رو به نحوه تعامل میان محیط کالبدی و محیط باید پرداخت. (اسلامی، ۱۳۹۲)

۲-۲-۴ - ادراک محیط

ادراک، فرایندی هدفمند است که در طی آن فرد به دریافت ارسالات محیطی می پردازد. ادراک را می توان برآمده از فرهنگ و ارزش های ساختاری حاکم بر جوامع بشری دانست که با شناخت انسان از محیط پیرامون خود همراه است. ادراک در واقع نقطه ای است که شناخت و واقعیت به هم می پیوندند. ادراک بخشی از فرایند زندگی است که به وسیله آن هر فرد، از دیدگاه نظری خاص، برای خود جهانی را تصور می کند که در آن نیاز هایش ارضا می شود. (لنگ، ۱۳۸۱) لذا می توان آن را عملی هدفمند دانست که به فرهنگ، نگرش و ارزش حام بر تفکرات ادراک کننده وابسته است. در حقیقت ادراک محیطی از تعامل حسی و شناخت که در ذهن انسان تجربه شده اند، حادث می شود. در این فرایند نقش محیط به عنوان عامل اصلی در رشد، توسعه و در نهایت یادگیری مورد توجه قرار میگیرد. می توان گفت اصلی ترین نقش در فهم انسان از محیط را ادراک محیط داراست. ادراک به طور اعم، به معنای علم و آگاهی از جهان بیرون و دنیای درون اوست و از دیرباز به عنوان اساس شناخت و شناسایی انسان، موضوع بحث فلاسفه بوده است.

انسان در عبور از فضا علاوه بر مشاهده آن، سختی یا نرمی کف زمین، بالا و پایین رفتن از پله ها را احساس می کند. دمای هوا بر ادراک او تاثیر می گذارد. موسیقی ادراک فضایی را تغییر می دهد و انسان بو های خاص را مختص فضا های خاصی می داند. در تعامل انسان با فضا احساس او مشابه ابزار های دقیق اندازه گیری و کنترل دمای هوا عمل نمی کند. (پوردیهیمی، ۱۳۷۸)

به شکل خلاصه می توان ادراک را فرایندی دانست که طی آن فرد اطلاعات را از محیط پیرامون، توسط حواس خود، دریافت کرده و پس از آن به وسیله مغز تجزیه و تحلیل و ارزیابی می کند. در زمینه تناقضات ادراکی مربوط به ناهمخوانی شبکه ای ریالآنچه در انسان باعث رمزگردانی ادراک به صورت طبیعی می شود، تجربه قبلی در مورد اشیای آشناست. مقاومت ادراکی سببی می شود که امور به صورت طبیعی و همیشگی خود ادراک شوند.

ادراک انسان ها همواره با هم متفاوت است و حتی ادراک فرد در زمان های مختلف نیز یکسان نمی باشد. در واقع ادراک هر فرد در هر لحظه تحت تاثیر عوامل بیرونی و درونی است. رابرت گیفورد چند عامل را برای توجیه دلیل تفاوت ادراک بیان می کند:

الف-عوامل شخصی مانند: تجربه های شخصی، سن، جنس، تعلیم و تربیت

ب-عوامل فرهنگی

ج-عوامل فیزیکی (گیفورد، ۱۳۷۸)

در واقع اینکه مردم چه چیز از محیط را خوشایند می یابند به نگرش های آنان و چگونگی رشد این نگرش ها بستگی دارد. اطلاعاتی که از محیط کسب می شود، خواصی نمادین و معنا بخش دارد؛ ویژگی هایی دارد که واکنش های ذهنی ایجاد می کند و پیام هایی دارد که نیازها را بر می انگیزد. ارزش ها بین انگیزش، احساسات هیجانی و رفتارهای فردی پیوند برقرار می کنند. نگرش به محیط های خاص الگوهای محیط، از نسبت یک ارزش به یک باور ناشی می شود. (لنگ، ۱۳۸۱)

بنا بر نظریه راپاپورت، عواملی که به وسیله محیط زیست و زمینه آن القا می گردد، می تواند رابطه اجتماعی میان مردم را تقویت نماید و این در حالی است که ارتباط محیط زیست با مردم از طریق مفاهیم برقرار می شود. بنابراین محیط زیست از طریق روابط فضایی و مفهومی می تواند بر نظام ارتباطات تاثیر گذارد و آن را بیان نماید. (راپاپورت، ۱۳۶۶)

به طور خلاصه می توان گفت که ادراک محیطی، ماهیتا محصولی اجتماعی است. از آنجا که افراد آن را می آموزند و محیط اجتماعی شان را به وضعیت آن شکل می دهند. بدین ترتیب، سیمای فضایی یک مکان، در واقع منعکس کننده روابط اجتماعی است و فهم فضا با همه پیچیدگی هایش وابسته به درک فرایندهای اجتماعی می باشد.

۲-۲-۵- رابطه میان ادراک محیط و شخصیت:

در روانشناسی محیط بر جنبه های اکتسابی فرایند ادراک و شناخت به ویژه بر عامل تجربه در محیط تاکید می شود. از سویی دیگر ادراک کننده خود جزئی از محیط محسوب می شود و با رفتار خود و حرکت در فضا، نقش موثری در تعرف حدود و دیگر ویژگی های آن می یابد. (مرتضوی، ۱۳۸۰) بدین ترتیب شخصیت فرد، عامل مهمی در نحوه ادراک محیط به شمار می رود. «شخصیت الگوی رفتاری ویژه یک شخص واحد است.» (گیفورد، ۱۳۷۸)

گیفورد ۵ رابطه بین محیط و شخص بر می شمارد:

۱- در برخی تئوری های رفتاری که حتی گمان می رود نقش محیط نادیده گرفته شده، به برخی از فاکتورهای ارتباط بین محیط و شخصیت توجه شده است، مانند خصوصیات که باعث درون گرایی یا برون گرایی فرد می شود، هر دو این تقسیم بندی ها به گونه ای به رابطه فرد با محیط اطراف می پردازد.

۲- خصوصیات فردی موجب می شود که رفتار های آشکار محیطی را حدس بزنیم.

۳- جدا از رفتارهایی که توسط تئوریسین های سنتی ارائه شده، برخی رفتارها نتیجه بارز محیط است.

۴- بسیاری از رفتارها نتیجه قابلیت تطابق فرد - محیط است، مانند سازگارشدن با سروصدای محیط.

۵- بسیاری از روش ها و رویکردهایی را که در طول ماه ها توسط روانشناسان شخصیتی برای فهم انسان ها تکامل یافته است، می توان با تغییرات چندین جهت شناخت محیط به کار برد.

به طور خلاصه می توان گفت که شخصیت، بخشی از روانشناسی محیطی است. زیرا رفتارها و منشها، صرفاً به خود شخص مربوط نمی شود، بلکه شامل چگونگی تعامل شخص با محیط پیرامونش می شود و دیگر آنکه به پیش بینی رفتار شخص در محیط کمک کرده و نیز به طور خاص سبب می شود بتوانیم تمایلات محیطی خودمان را مشخص کنیم. این مفهوم بخشی مهم از تطابق شخص-محیط را که نیمی از شخص می باشد را شکل می دهد. (گیفورد، ۱۳۷۸)

نظریه های روانکاوی ترجیحات انسان را در زمینه ارزش تداعی بین فرم ها و خاطرات در ضمیر ناخود آگاه فردی یا ضمیر ناخود آگاه جمعی تبیین می کنند. نظریه های رفتار شناسی این ترجیحات را از نظر فرایند اجتماعی شدن والگو های محیطی مورد علاقه مردم تحلیل تبیین می کنند.

ارزش ها و خواص زیبا شناختی را افراد به محیط می دهند زیرا انسان نیاز دارد محیط را به عنوان الگویی از روابط با معنا تجربه کند. تجربیات گذشته مبنای درک شرایط جدید است. (لنگ، ۱۳۸۱)

بدین ترتیب ادراک فضا تنها به تاثیر فضا بر انسان و تعامل بین آن دو اطلاق نمی گردد بلکه تجربه فردی نیز باید مد نظر گرفته شود.

۲-۲-۶- مفاهیم پایه در روانشناسی محیط

فضای شخصی و فاصله فردی

گیفورد تعیین و تشخیص فضای شخصی را کار ساده ای نمی داند و معتقد است که فضای شخصی تابعی از ارتباطات میان فردی است. (سامردر مقاله ای با عنوان فضای شخصی در عصر دیجیتال، اشاره می کند که چگونه این مفهوم در حال حاضر دچار تغییر شده است). حال نیز فضای شخصی را حبابی کوچک در فضای فیزیکی فرض می کند که فرد در مرکز آن است. وی فضای شخصی را حبابی حفاظتی می نامد که شعاعی تابع داده های فرهنگی دارد؛ (مرتضوی، ۱۳۸۰)

تحقیقات صورت گرفته نشان می دهد که حدود این فضا، ثابت نیست و تحت تاثیر عوامل مختلفی همچون خصوصیات روانشناختی فرد، نوع تعامل اجتماعی، هدف از این تعامل، شرایط فرهنگی و غیره قرار می گیرد. بنابراین فاصله کالبدی میان افراد در یک تعامل اجتماعی بر حسب نوع ارتباط، شیوه انتقال اطلاعات و ماهیت روابط شکل می پذیرد.

خلوت

خلوت فرایند قراردادی مهمی است که فرد یا گروه براساس آن خود را کما بیش در ارتباط یا دیگران قرار می دهد (آلمن، ۱۳۸۲)

راپاپورت خلوت را "توانایی کنترل اجتماعی، حق انتخاب و امکان تعامل اجتماعی دلخواه فرد" تعریف کرده است (لنگ، ۱۳۸۱)

سازوکارهای رفتاری دست یافتن به درجات گوناگون خلوت:

۱. رفتار کلامی (محتوای سخن): لطفاً مرا تنها بگذار، داخل شو، می خواهم تنها باشم.
 ۲. رفتار فرا کلامی (بلندی سخن): اخم، متمایل شدن به جهت مخالفت.
 ۳. رفتار غیر کلامی: با انگشت زدن بر روی میز برای تفهیم دیگران به سکوت
 ۴. رفتارهای مرتبط با محیط: فاصله گیری شخشا افراد از دیگران (آلمن، ۱۳۸۲)
- آلن وستین عملکردهای حریم خصوصی را این چنین بر می شمارد:
۱. حریم خصوصی به طور آشکار به ارتباط وابسته است.
 ۲. حریم خصوصی ارتباط نزدیکی با حس کنترل یا خود مختاری ما دارد.
 ۳. حریم خصوصی برای حس هویت ما مهم است.
 ۴. حریم خصوصی اجازه آزد سازی هیجانات را می دهد. (گیفورد، ۱۳۷۸)
- آلمن نیز کارکردها یا عملکردهای حاصل از خلوت را در چهار مورد خلاصه می کند:

۱. استقلال فردی و هویت فرد

۲. تخلیه عاطفی

۳. خودسنجی

۴. فراهم آوردن ارتباط های محدود و مناسب (آلتمن، ۱۳۸۲)

انسان علاوه بر اینکه برای بسیاری از نیاز های پایه و فیزیولوژیک خود نیاز به قرارگاه های خلوت دارد، با گزینش تنهایی و خلوت تمدد اعصاب و استراحت می نماید. اگر این نیاز نیز مانند دیگر نیاز ها ارضا نشود، انسان احساس تنش و تعارض می کند (مرتضوی، ۱۳۸۰) از سوی دیگر عرصه خصوصی که به مثابه مرز میان افراد است، ماهیتی دیالکتیک دارد. به زبانی دیگر، جدایی از دیگران، یا برقراری تماس با آن ها، هر یک در یک محوطه زمانی غالب است. به همین دلیل دردنیای مصنوع، این محدوده باید انعطاف پذیر باشد (نمازیان، ۱۳۷۹)

قلمرو

مفهوم قلمرو به رفتار مرتبط با کنترل مالک یا مالکان یک حوزه جغرافیایی خاص ارجاع می شود. قلمرو، فضای محدود شده ای است که افراد و گروه ها از آن به عنوان به عنوان محدوده اختصاصی خود استفاده و دفاع می کنند. قلمرو با یک مکان، هویت روانشناختی می یابد و با احساس مالکیت و ترکیب کالبدی به صورت نماد د رمی آید (لنگ، ۱۳۸۱)

آلتمن سه نوع قلمرو را تعریف می کند: اولیه (که تحت مالکیت انحصاری فرد یا گروه است)، ثانویه (نقش مرکزی و انحصاری کمتری دارد) و عمومی (که موقتی است و به تقریب هر کس به آن دسترسی دارد) (اسلامی، ۱۳۹۲). شاید تصور شود که قلمرو و فضای شخصی یکی است اما چنین نیست؛ قلمرو متمم حوزه ثابت جغرافیایی نظیر: اتاق، خانه و یا قسمتی از زمین است. فضای شخصی با فرد همراه است و با وی حرکت می کند؛ از سوی دیگر مرکزیت فضای شخصی قابل مشاهده است و آن خود فرد است، در حالی که قلمرو چنین محوریتی ندارد. محدوده فضای شخصی قابل مشاهده است اما قلمرو

حیطه ذهنی مختلفی می پذیرد. در نهایت اینکه تهاجم یا تعارض علیه قلمرو فردی تهدید یا حمله علیه مهاجم می شود. قلمرو نقش مهمی در حفظ تعامل اجتماعی بازی می کند. اگر هر فردی حوزه مکان خویش را به دیگران اعلام و دیگران نیز آن را پذیرفته باشند، تعارض به حداقل ممکن خود می رسد.

حس قلمرویی

پیوندهای عاطفی و خانوادگی، مالکیت و کنترل بر یک قلمرو منجر به ایجاد نوعی حس قلمرو در افراد می گردد؛ از آنجایی که میزان مالکیت فرد بر یک قلمرو متفاوت است، بنابراین این حس قلمرو و میزان کنترل فرد بر قلمرو نیز در سطوح مختلف می تواند شکل گیرد و در هر سطح شدت آن متفاوت است (مدنی پور، ۲۰۰۳)

به طور کلی قلمرو عمومی ساز و کاری نسبتاً شکننده و ناپایدار برای نظارت بر مرز میان خود و دیگری است و بیشتر وابسته به عرف، هنجارها و آداب اجتماعی است تا به مقرراتی که خود فرد وضع می کند.

تأثیر رفتار قلمرویی بر روابط اجتماعی

رفتار قلمرویی منجر به تثبیت و تنظیم نظام های اجتماعی شده و به تداوم نظام های اجتماعی با ثبات کمک می کند.

قلمروها باعث ایجاد امنیت می شود و سومین مهم ترین کارکرد آن این است که قلمروها باعث بوجود آمدن مفهومی از هویت هستند، در واقع مالکیت و نظارت بر محدوده های جغرافیایی تعریفی عینی از فرد یا گروه به دست می دهد. نظارت موفق بر خلوت نیز نهایتاً به رسیدن هویت فردی کمک می کند (آلتمن، ۱۳۸۲)

جدول (۱-۲) انواع قلمرو و عملکرد آن (عسگری، ۱۳۹۲)

نوع قلمرو	عملکرد و نقش قلمرو به عنوان سازمان دهنده روابط
مکان های عمومی مانند کتابخانه، ساحل	باعث سازمان دهی فضای شخصی فرد می شود، به فرد اجازه می دهد تا میزان فاصله شخصی را که دوست دارد با حفظ قلمرو اش در روابطش اعمال کند.
قلمرو اولیه مانند اتاق خواب، فضای اداری	باعث سازمان دهی فضای شخصی فرد می شود و این امکان را می دهد تا فرد به دیگران بیان کند تا چه میزان به تنها بودن نیاز مند است، به افراد امکان داشتن رفتارهای صمیمی را می دهد. همچنین باعث می شود تا فرد بتواند خودش را ابراز کند و هویت شخصی اش را از دیگران متمایز کند.
گروه های کوچک با ارتباطات زود رو مانند گروه دوستان نزدیک	باعث ساماندهی عملکرد گروه می شود و از طریق تسهیل در استفاده از نشانه های کلامی و غیر کلامی به برقراری ارتباطات درون گروه کمک می کند. هنگامی که فرد احساس تعلق به قلمرو و حیطه یک گروه کند، احساس بسیار بهتری خواهد داشت و رفتار آسوده تری خواهد داشت. همانند وقتی که تیم های ورزشی بازی های خانگی انجام دهند که از این احساس به ویژگی حیطه خانگی تعبیر می شود.
اجتماعات بزرگتر مانند همسایگی	باعث ساماندهی محدوده های بزرگتر قلمرو می شود و احساسی از تعلق به یک گروه بزرگتر به افراد می دهد. فرد با افرادی که از قلمرو مشترک استفاده می کنند، احساس اعتماد بیشتری کرده و راحت تر ارتباط برقرار می کند.

راپاپورت آستانه خانه را در به وجود آوردن و رعایت هنجارهای خلوت و قلمرو، جایی بسیار مهم می

داند. نقطه ای که در آن ساکنین خانه نسبت به ورود افراد غریبه عکس العمل نشان می دهند، در

فرهنگ های مختلف متفاوت است. (لنگ، ۱۳۸۱)

بنابراین در طراحی جوامع شهری فقط کافی نیست که افراد خانه های خوب و فضاهای زیاد در اختیار داشته باشند، بلکه کیفیت فضاها و تمایزات بین قلمرو های اولیه، ثانویه و عمومی نیز باید مد نظر گرفته شود.

بیش انبوهی و ازدحام

محرک های اجتماعی، متغیر های قاطع موثر بر ازدحام هستند. با این اندیشه بود که محققان با تغییر میزان حضور انسان در فضا، تاثیر آن را بر تحریکات اجتماعی بررسی کردند. بیش انبوهی وابسته به ابعاد کمی انسان است، اما احساس کیفی ناشی از ازدحام تعبیر می شود. بیش انبوهی همیشه به احساس ازدحام منجر نمی شود، چرا که احساس ازدحام وابسته به ویژگی های فردی هم هست. احساس ازدحام در محیط به طور معمول به ایجاد فضای بیشتر منجر می شود (اسلامی، ۱۳۹۲). از این لحاظ، توجه به دو موضوع تراکم (بیش انبوهی) و ازدحام در چگونگی کنترل یا اثر گذاری بر روابط جمعی در میان یک گروه اجتماعی پر اهمیت است.

تاثیر ازدحام بر روابط اجتماعی

نشان داده شده که سکونت گاهایی با تراکم زیاد دارای تاثیرات منفی بسیار زیادی است. تراکم و شلوغی در کاشانه که تبادلات بسیار مهمی در آن تفاق می افتد، نتایج جدی بیشتری نسبت به شلوغی در محیط عمومی دارد. در واحد های مسکونی که تراکم، به ویژه "تراکم تعادل خانواده" زیاد است، ازدحام محسوس می شود و احتمال بروز برخورد پر کشمکش و اضطراب آمیز افزایش می یابد. در اینگونه شرایط اعضای خانواده با رفتار "سرد" به عنوان مکانیزم دفاعی، فاصله فیزیکی کم و ناراحت کننده را جبران می کنند (مرتضوی، ۱۳۸۰).

آلتمن آثار ازدحام و تراکم بیش از حد در مجموعه های زیستی را اینگونه بر می شمارد:

۱- پر خاشگری و گوشه گیری، کناره گیری از خانواده و پیوند نزدیک با هم سن و سال ها

۲- کاهش تماس اجتماعی

۳- جنایت و بزهکاری (آلتمن، ۱۳۸۲)

۲-۲-۷- معیارهای سنجش کیفیت محیط

میزان پاسخگویی به حضور گروه های اجتماعی ویژه

جوانان و بزرگسالانی که از نعمت سلامتی برخوردارند برای رفتن به مکان های عمومی و فعالیت ها در فضای شهری مشکلی ندارند. ولی اگر قرار باشد همه اعضای جامعه، به طور مساوی حق شرکت در زندگی اجتماعی به صورت ایمن و راحت- را داشته باشند، نخست باید کودکان، سالمندان و معلولان را مد نظر داشت. در هر جامعه ای میان افراد رده های مختلف سنی در چرخه زندگی توازن برقرار است و از کودک تا افراد بسیار سالخورده در آن یافت می شود. تسلط خودرو در شهر و رفتارهای ترافیکی رانندگان، فضاهای عمومی را به محیطی خطرناک تبدیل کرده است که نه تنها سالمندان و معلولین جرات حرکت و فعالیت راحت در آن را دارند و نه والدین حاضر به بازی کودکان خود در این فضا هاست. در حالیکه گروه های ویژه در جامعه نیازمند آنند که به آنها اجازه ماندن در فضا هایی که با آن آشنا هستند داده شود و همچنین امکان حضور در گروه های کوچک مربوط به خودشان و همچنین سایر گروه ها داده شود تا منزوی نشوند. آنها باید بتوانند نیازهای خود را (از جمله نیازهای مراقبتی، مراد و ...) در همسایگی خود برآورده سازند نه در محیطی دور از خانه. (پاکزاد، ۱۳۸۲)

میزان استفاده مرتب و دایمی شهروندان

امروزه فضاهای باز به بهترین وجه می توانند نقش مراکز زندگی جمعی را ایفا کنند. در این مکان ها توفیق ملاقات دست می دهد و مورد استفاده گروه های مختلف قرار می گیرند. با نگاهی کوتاه بر محلات در خصوص تواتر زمانی استفاده از آن ها، مشاهده می شود که متاسفانه در ساعاتی از روز بسیار شلوغ ولی در ساعاتی دیگر متروکه و بلااستفاده افتاده اند. فضاهایی که منشا زندگی روزمره اند

هرگز فضایی یک منظوره نبوده اند. این فضاها چند منظوره اند و تامین کننده بسیاری از فعالیت ها و مورد استفاده شهروندان. از این رو هماهنگی اجتماعی را تامین می کند و عضویت شهروندان را در جامعه عملاً تحقق می بخشد.

درست است که انسان در اولین لحظه تصور فضا، آن را یک فضا در روز تصور می کند، وای بسنده کردن به این تصویر ذهنی که به مغز خطوط می نماید کوتاه بینی فاحشی است که باعث می گردد زندگی شبانه آن که بالقوه دارای اهمیتی همسان با زندگی روزانه آن می باشد فراموش گردد. استفاده شبانه روزی از یک فضا نه فقط آن را مستهلک نمی نماید، بلکه حضور و فعالیت مستمر شهروندان به آن اهمیتی می بخشد که مردم در حفظ و نگهداری آن کوشا تر می گردند. (پاکزاد، ۱۳۸۲)

میزان پاسخگویی به شخصیت افراد (عزت نفس)

سه نحوه تفکر مختلف می تواند بر طراح و طرح وی حاکم باشد:

- طراحی مستبدانه

- طراحی تخصص گرایانه

- طراحی مردمی

در شق اول معمولاً طراح (چه آگاهانه یا ناخود آگاه) در صدد مقهور کردن استفاده کننده از فضا و بنا می باشد. طراح، محصول تربیتی ناهنجار، سعی دارد با به رخ کشیدن خود و قلبیت های هنرمندی اش فضا هایی را یادمانی و خارج از مقیاس طراحی کند و تحویل دهد. حاصل کار ممکن است در کونا مدت برای وی تحسین و احترام را به همراه آورد ولی در دراز مدت و پس از بهره برداری از فضا به سرعت تبعات این کج اندشی ظاهر شده، فضا نه تنها مورد استقبال شهروندان قرار نمیگیرد بلکه باعث استهزاء طراح نیز می شود.

در شق دوم، کل توجه و حواس طراح به فرم و عملکرد فضا می باشد و غافل از آن است که آنچه به یک فضا، زندگی می بخشد مردم و حضور فعال و پرشور آنها در فضا است. جالب توجه آن است که نه

فقط به موضوع «حضور مردم و تنوع رفتاری آنان» در طراحی توجهی نمی شود، بلکه تصویر تبلیغی و توصیفی آنان در کتب و مجلات نیز غالباً بدون نمایی از حضور مردم به چاپ می رسد.

در شق سوم، طراح نمی تواند فضا را بدون مردم، فعالیت ها و رفتارهایشان تصور کند. از آنجا که فضا را ظرفی برای محتوی متنوع می بیند، سعی در همخوانی بین فرم، عملکرد و معنای صادره از فضا دارد. به زبانی دیگر به دنبال خلق مکان است.

برای او دیگر مانند شق اول، فرم و یا شق دوم، همخوانی فرم و فضا کافی نیست، بلکه به دنبال فضایی است که اندازه و فرم آن با زندگی اجتماعی که در آن جاری است تناسب داشته باشد. در این شق فضا فقط برای حظ بصر نیست، بلکه می بایستی از عهده پر جنب و جوش ترین رویدادهای روزانه و هفتگی و سالانه برآمده، خلوت و متروک و بی کران جلوه نکند. این فضا نه باید بیش از حد بزرگ باشد و مقهورکننده، نه زیاد مجلل و خردکننده شخصیت افراد! بلکه باید در خور شخصیت و عزت انسانی بوده و مهمترین هدف آن ارتقای این حس در افراد باشد. (پاکزاد، ۱۳۸۲)

ایجاد حس تعلق به جامعه و فضا

انسان برای شناخت خود و برای بدست آوردن هویت خود تلاش می کند. سعی دارد تا از طریق یافتن مشابهات و تمایزات خود با دنیای بیرون به شناختی نسبی از خود برسد. برای این کار یا سعی می کند با یافتن تکه هایی از وجود خود در دنیای بیرون، به نوعی به خود نزدیک شود و با خود ارتباط برقرار کند و با دیدن وجوه تمایز بین خود و دنیای بیرون، مکمل خود را بیابد و یا اینکه وجود های کاملاً متفاوت با خود را پیدا کند تا زمینه مقایسه پیش آید و خود را بهتر درک کند. برآیندی از این سه عامل وجود انسان در دنیای بیرون؛ مثلاً در یک فضا او را مخاطب قرار می دهد. وی با دیدن خود و صفات خود در فضا، آن را به خود نزریک احساس می کند.

حال، هرچه فضا، انسان را بیشتر مخاطب قرار دهد و با در تعاملی سهل تر قرار گیرد، هر قدر با عادات و الگوهای رفتاری وی هماهنگ تر بوده، خاطره ها، انتظارات و آرزوهای وی را بیشتر پاسخ دهد، این فضا تعلق خاطر بیشتری را در انسان بوجود خواهد آورد.

از عامل انسانی غافل نشویم، که حیات و زندگی فرد در میان جمع بودن است. انسان به عنوان یک موجود اجتماعی نیاز به شناور بودن در دریای جمعیت دارد. هر چه فضا سر زنده تر و پر جنب و جوش تر باشد، به هم‌رنگی وی با جمعیت بیشتر یاری می‌رساند. لذا انسان «من» خود را به «ما»ی جمع قرین تر خواهد دید. (پاکزاد، ۱۳۸۲)

حس مکان و امکان ایجاد این همانی با فضا در فرد یا گروه

این بخش شامل دو بخش به ظاهر متضاد ولی در حقیقت مکمل همدیگر می‌باشند.

- استقلال و تشخیص فضا از انسان

- آشنا بودن فضا برای شخص

اگر فضایی خاطرات مخاطب را بر انگیزد و ذهنیتی را را برای او ایجاد کند، بر او تاثیر مهم و گیرایی خواهد داشت. با مشاهده یا ادراک فضا ممکن است شخص به یاد خاطره ای مثبت یا منفی بیافتد. شباهت فضا و یا عناصری آشکار و پنهان در فضا این واکنش را ایجاد می‌نماید. زیرا انسان با مشاهده یک فضا آن را به فضای ساخته شده دیگری ربط می‌دهد و آن را با ذهنیت های قبلی خود مربوط می‌سازد و پیش قضاوت های خود را راجع به فضای جدید صادر می‌نماید. فرآیند این همانی، فرآیندی ات قیاسی بین عینیتی موجود با اطلاعات و داده هایی از آن در ذهن (ذهنیت قبلی). هر فضا، با آنکه یک موجود خارجی مستقل است ولی در فرآیند ادراک تبدیل به یک پدیده ذهنی می‌شود. ما در فرآیند این همانی از این تصویر ادراکی و ذهنیت خود بهره گرفته و عینیت را با آن می‌سنجیم. لذا تشخیص هویت در واقع نوعی ارزش گذاری یا تعیین کیفیت است که ارتباط کامل با اندوخته های ذهنی فرد از تجربیات مستقیم گرفته تا فرهنگ و سنت او دارد.

فرد در برخورد با یک یا چند عامل شکل دهنده هویت خود، احساس این همانی کرده و آن عینیت را ادامه عینیت خود پنداشته، به هنگام برخورد مجدد، آن را جزئی از وجود خود می‌داند. اطمینان و تسلط ذهنی ناشی از این فرآیند باعث آسودگی خاطر و احساس تعلق می‌گردد.

فضاهایی که با عادات و رفتارهای اجتماعی و فرهنگی همخوانی داشته باشند، احساس تعلق و این همانی بیشتری را ایجاد می نمایند. زیرا فضا را بیشتر از فرم اجتماعی / فرهنگی آن باز می شناسیم تا معماری آن.

ذهن انسان به دنبال انطباق و باز شناسی است و با آنکه می خواهد فضاهای ادراک شده توسط او با رفتارهای فردی و گروهی اش همخوان باشد، ولی مخالف تنش و تضاد نیست. به عبارتی انسان همانگونه که به دنبال هماهنگی و انس است، دارای خصلت کنجکاوی نیز می باشد. انسان همیشه در جستجوی تازه ها نیز می باشد و موفقیت در دریافت و درک چیزهای تازه برای او خوشایند است. از طرف دیگر می خواهیم که هر پدیده بتواند به عنوان یک موجود مستقل از ذهن، نیز خود را عرضه کرده و ذهن را به فعالیت وا دارد. فض باید دارای پیام مشخص و مستقل بوده تا مخاطب خود را در تقابل نسبی با آن احساس کرده و برای شناخت فرم و محتوای آن تلاش کند، و گرنه فضا به صورتی بی ارزش و تکراری جلوه خواهد کرد.

به گفته کوین لینچ برای داشتن تصویر ذهنی مطلوب، می بایستی در وهله اول بتوان آن شی را از دیگر اشیا باز شناخت و استقلال آن را در مقابل دیگران احساس نمود. ما نام آن را تشخیص هویت می گذاریم، ولی نه فقط به معنای انطباق با چیزی دیگر، بلکه بیشتر از آن به معنای تشخیص و کامل بودن آن. تشخیص هویت فضا در هر سلسله مراتبی بایستی امکان پذیر باشد. (پاکزاد، ۱۳۸۲)

میزان به کار گیری حواس مختلف انسان

حواس ما ابتدایی ترین وسائل ارتباط با محیط می باشند. تماس ما با دنیای خارج به وسیله اندام های حسی بر قرار می شود. با این حال حس تنها راه شناخت ما از محیط نمی باشد. بنابراین بخش عظیمی از شناخت ما از طریق حواس حاصل می شود. انسان با دیدن اشیا و شنیدن صداها و نیز با لمس کردن و بوئیدن و چشیدن با جهان خارج از خود ارتباط بر قرار می نماید و به این وسیله تصاویری از جهان

خارج را به عالم ذهن خود منتقل می سازد. وقتی اثر تصویر به مغز می رسد لز آن پس مورد شناسایی واقع شده و ادراک می گردد. بدین ترتیب انسان کمابیش به مفهوم اثر محرک دسترسی پیدا کرده و اکنش عاطفی نشان می دهد، آن را زشت یا زیبا دانسته، خوشایند یا ناخوشایند ارزیابی می کند. احساس اگر چه زاییده دریافت ما از طریق حواس است اما چیزی است غیر مادی و صرفاً ذهنی. ادراک یک فضا را نمی توان یک فرایند صرفاً بصری تلقی نمود. بینایی بدون شک مهمترین حس از حواس دخیل در ادراک انسان است. اما صدا، بو، دما، جنس و بافت عناصر تعریف کننده فضا نیز در این فرآیند نقش مهمی به عهده دارند. متأسفانه این عوامل در اکثر مواقع بهای لازم خود را نیافته و به فراموشی سپرده می شوند.

در ادراک فضا هر چه اندام های حسی بیشتری به کار گرفته شوند، فضا از جذابیت بیشتری بر خوردار می گردد. چون فضا به وسیله کلیه حواس انسان احساس می شود. فضاهایی که علاوه بر حس بینایی، حس شنیداری، بویایی، لامسه و جهت یابی را نیز تحریک می کنند، تاثیر بیشتری بر انسان دارند. (پاکزاد، ۱۳۸۲)

میزان کارایی فضا

نیاز های انسان پاسخ خود را در فضا پیدا می کند و ذهن انسان برای هر نیاز خاص، توقع فضایی خاص دارد. به گونه ای که آن فضا بتواند بهترین بستر را برای ارضای نیاز انسان فراهم نماید. شکل پاسخ گرفتن از فضا و میزان رضایت شخص از محیط در رفتاری که از خود بروز می دهد تجلی پیدا می کند. عکس این مطلب نیز صادق است، افراد در فضاهایی خاص رفتارهایی خاص از خوشان نشان می دهند که شاید در مکانی دیگر حس بو جود آمدن چنین رفتاری وجود نداشته باشد. چنین فضا هایی به اجبار نیازی را برای بیننده بوجود می آورند که نتیجه آن بروز رفتاری خاص در محیط می باشد. بنابراین فضا قبل از هر چیز یک ظرف است برای رفع نیاز و رفتاری خاص.

رابطه ای نزدیک و متقابل بین فضا و رفتار وجود دارد. عملکرد زمانی رخ می دهد که شخص بتواند جواب خود را از فضا برای پاسخگویی به نیاز خاص بگیرد. هر چقدر جوابگویی به نیازها و توقعات شخص از طریق محیط بهتر صورت پذیرد، محیط از عملکرد بالاتر برخوردار است.

هر شخص به محض دیدن فضایی خاص به بررسی و ارزیابی محیط پرداخته تا بهترین استفاده را از محیط ببرد. زمانی محیط شرایط مناسب تری را فراهم می آورد که شخص ب زحمت کمتری به هدف خود برسد.

دستیابی و استفاده از محیطی مطلوب و با کیفیت توقعی است که هر شهروند از فضای زندگی خود دارد. آنچه که در این برداشت از محیط توسط بیننده صورت می گیرد، میزان مطلوبیت فضا در برآوردن توقعات او می باشد. استفاده از یک فضای شهری که به عنوان عابر پیاده با اطمینان و امنیت از آن عبور می کنیم نتیجه ای مطلوب را در ذهن بوجود می آورد. (پاکزاد، ۱۳۸۲)

۲-۳- بخش سوم: چگونگی رابطه انسان با فضای باز اجتماعی

۲-۳-۱- مقدمه

اینکه انسان موجودی اجتماعی است و ارتباطات و تعاملات اجتماعی از نیازهای اساسی او به شمار می آید و همچنین توجه به رابطه اجتماعی بین افراد ساکن در محیط های همسایگی، که یکی از ارکان های مهم در زندگی ایرانیان محسوب می شود؛ توجه به ایجاد فضای باز در محیط های همسایگی، جهت ارتقاء تعاملات اجتماعی و در پی آن پایداری اجتماعی به شدت احساس می شود.

در راستا، غالب پژوهشگرانی که به مباحث مرتبط با پایداری اجتماعی در ایران پرداخته اند، در پی کشف ارزش های پایداری معماری و شهر سازی ایران بوده اند و اغلب این پژوهش ها به بررسی کلی در باره ی ویژگی های توسعه پایدار معماری و شهر سازی ایرانی اکتفا کرده اند. در این بخش از مطالعات سعی در تعیین ویژگی های فضای باز اجتماعی که باعث ارتقاء تعاملات اجتماعی در فضاهای مسکونی و محیط های همسایگی می شود، شده است.

۲-۳-۲- حس اجتماع در محیط مسکونی

گوتچاک سه سطح نهاد های اجتماعی را در محیط های مسکونی تشخیص داده است.

الف) سطح پیوند های بیرونی

ب) سطح تشکیل نهاد یا منطقه مسکونی

ج) سطح خانواده یا واحد مسکونی (لنگ، ۱۳۸۱)

ریگر و لاوراکاس حس اجتماع را در روابط همسایگی مورد بررسی قرار دادند و دو عامل متمایز و در عین حال همبسته را در داشتن حس اجتماع در یک مجموعه مسکونی موثر دیدند. یکی تعهد اجتماعی و دیگری بنیان رفتاری. تعهد اجتماعی شامل توانایی شناسایی همسایگان، احساس جزئی از ایشا بودن و دانستن تعداد فرزندان آنهاست. بنیان رفتاری به میزان مدت اقامت در مجموعه، صاحب خانه یا مستاجر بودن و مدت زمانی که افراد احتمال می دهند در منزل خود ساکن خواهند بود، بر می گردد. در این مطالعات مدت اقامت افراد به عنوان یک عامل اصلی در میزان تعلق افراد به اجتماع تشخیص داده است. تیلور معتقد است یکی از دلایلی که فضا های قابل دفاع می تواند باعث کاهش جرم و خلاف شود، افزایش حس اجتماع به تبع تعریف فضا های قابل دفاع در میان افراد است؛ چرا که افراد احساس ایمنی بیشتری در فضا کرده و بنابراین از این گونه فضا ها بیشتر استفاده می کنند و این منجر به افزایش تماس با همسایگان می شود. از سوی دیگر افزایش حس قلمرو نیز منجر به افزایش حس اجتماع در میان افراد می شود (رابرتز، ۲۰۰۲)

۲-۳-۳- مفهوم همسایگی

همسایگی را می توان با ویژگی های فیزیکی، مثل نوع خانه ای که افراد دارا هستند، الگوی تعامل و سازمان اجتماعی که نشان می دهند و ساختار قومی، اقتصادی، اجتماعی و جمعیت شناختی ساکنان توصیف نمود. تیوان همسایگی را مکانی تعریف می کند که فرد در آن احساس در خانه بودن را دارد. اکثر دانشمندان علوم اجتماعی مفهوم همسایگی را سطح بینابین سازمان اجتماعی میان خانه

وشهر توصیف می کند که به فرد اجازه می دهد که به حس منسجمی از جمع دست یابد و به شکل معنی دار با جامعه بزرگتر ارتباط برقرار نماید. (عسگری، ۱۳۹۲)

۲-۳-۴ - تعاملات اجتماعی همسایه ها

تعاملات همسایه ها می تواند به میزان رفتارهای اجتماعی انجام شده توسط ساکنین در محیط محل زندگیشان تعریف شود. این تعاملات می تواند رسمی با قاعده و گاه غیر رسمی و اتفاقی رخ دهد. نیاز برای تعامل با دیگران یک امر طبیعی و ضروری برای یک زندگی سالم است. این موضوع ریشه در نیاز های فیزیولوژی و بیولوژی انسان دارد و موجب کارکرد راحت و آسان آنها می شود و در واقع یک نیاز روانی است.

یک رابطه همسایگی خوب همیشه برای رسیدن به آسودگی، کمک کردن و مراقبت از بچه های کوچک، قرض گرفتن وسایل از یکدیگر، نگهداری و کمک رسانی به یکدیگر در مواقع اضطراری لازم است. نتایج تحقیقات نشان می دهد که ساختار محیط و طراحی فیزیکی محیط های مسکونی می تواند در بهبود این روابط موثر باشد. ایجاد فضاهای نیمه خصوصی و نیمه عمومی به عنوان فضای تعامل در محیط های مسکونی ضروری است (رهروی پوده ۱۳۹۳). البته این نکته شایان ذکر است که مدت زمان سکونت رابطه مستقیم و مثبتی با درجه تعاملات همسایگی و پیوستگی اجتماعی دارد. زیرا مدت ماندگاری در یک همسایگی باعث می شود تا فرصت بیشتری برای آشنایی ساکنان با یکدیگر و بالا رفتن درجه تعاملات اجتماعی آنها داشته باشد.

۲-۳-۵ - افزایش تعاملات اجتماعی در محیط همسایگی

جهت افزایش تعاملات اجتماعی در محیط مسکونی، راهکار هایی وجود دارد که چندی از آن ها در جدول زیر ارائه شده است.

جدول (۲-۲) افزایش تعاملات اجتماعی در محیط های مسکونی (رهروی پوده، ۱۳۹۳)

<p>به منظور کاهش اثرات مخرب اتومبیل ها باید در محیط های مسکونی پیاده و دوچرخه را نسبت به اتومبیل ها در الویت قرار داد. نواحی مسکونی باید از فشار اتومبیل ها یا جانشین های آینده شان در امان باشند. در افراد عواملی که حس تعلق نسبت به مکان را بر می انگیزد (مانند وجود فضای سبز، حضور بچه ها، اجتماعات همسایگی) احساس نزدیکی بر می انگیزند.</p>	<p>محدودیت ترافیک سواره و تقویت حرکت پیاده و نکات طراحی</p>
<p>الکساندر در الگوی مجموعه خانه ها پیشنهاد می کند که خانه ها را طوری در کنار هم قرار دهید که مجموعه هایی نا منظم ولی متمایز از ۸ الی ۱۲ خانوار گرد قطعه ای از زمین و مسیر های مشترک تشکیل دهند. مجموعه های مسکونی را طوری در کنار هم قرار دهید که هر کس بتواند در میان آن ها قدم بزند بدون آن که احساس کند حریم شکنی کرده است.</p>	<p>قرار گیری مجموعه ای از خانه ها در یک گروه و ایجاد خوشه های مسکونی</p>
<p>هر فردی می تواند در مواجهه زندگی شخصی اش در محله ای که در آن زندگی می کنند ارتباط معینی را با افرادی در هر محله از زندگی بیابد. نوجوانان، زوج های جوان را می بینند، افراد مسن جوان ها را مشاهده می کنند، مردمی که تنها زندگی می کنند از خانواده های بزرگ امرار معاش می کنند. نو باوه ها، میان سال ها را الگو قرار می دهند و بدین ترتیب، همه این ها وسیله ای است که افراد از طریق آن مسیر زندگی شان را می یابند.</p> <p>حضور سالمندان، ملاقات و صحبت با دیگران و احساس در جریان فعالیت قرار داشتن برای بسیاری از سالمندان مهم است.</p> <p>حضور کودکان: کودکان در پیاده رو ها و خیابان ها، یعنی جایی که بخشی از زندگی اجتماعی محله جریان دارد، بازی می کنند، مکان های جاذب برای کودکان عناصر خطر و امنیت را به همراه هم در خود جای می دهند. عدم فرصت گرد همایی و ارتباط قانونی نوجوانان، احتمال شرکت آن ها در فعالیت های ضد اجتماعی را افزایش می دهد.</p> <p>زندگی در شهر به اندازه ای خطرناک و نگران کننده است که نمی توان بچه ها را برای گردش، تنها رها کرد. خطر خود روهای پر سرعت و ماشین آلات خطر ناک، خطر بچه ربایی و یا تجاوز و یا حمله ناگهانی وجود دارد و همچنین برای بچه های کوچک تر خطر گم شدن.</p> <p>با توجه به اینکه، در صد زیادی از وقت کودکان در خانه سپری می شود، ایجاد شرایطی برای حضور آنان در محیط مسکونی از اهمیت بالایی برخوردار است و با در نظر گرفتن تاثیر بازی و نوع فعالیت کودکان در روند رشد و زندگی آنان، توجه به بازی و فضایی برای بازی بچه ها بسیار حایز اهمیت می باشد</p> <p>حضور بانوان: با توجه به آزاد بودن بیشتر وقت بانوان در ساعات روز بایستی تمهیداتی برای حضور بانوان در محیط سکونتیشان اندیشیده شود. فضای باز همسایگی می تواند به فضایی جهت حضور و بازی بچه ها تبدیل شود و همچنین مادران آن ها و یا کسانی که از آن ها مراقبت می کنند و یا همراهانشان نیز از این فرصت استفاده کرده و ارتباطات اجتماعی خود را افزایش داده و از حال هم با خبر شوند</p>	<p>حضور ساکنین در فضای باز همسایگی</p>

۲-۳-۶- فضای باز اجتماعی

از آنجا که طراحی فضای باز اجتماعی، در جهت برقراری پایداری اجتماعی در محلات مسکونی به عنوان اصلی برای ارتقاء تعاملات اجتماعی ساکنین در تمامی سنین (کودکان، میان سال، مسن)

محسوب می شود، در این قسمت به بررسی فضای باز مسکونی انتظارات ساکنان از آن و مولفه های تاثیر گذار در بهبود کیفیت آن پرداخته می شود.

۲-۳-۷- مفهوم فضای باز اجتماعی

فضای باز به فضای منفرد یا مجموعه ای از فضاهای سازمان یافته، آراسته و واجد نظم اطلاق می شود که میان سطوح ساخته شده قرار گرفته و بستری برای فعالیت ها و رفتارهای انسانی است. « فضای باز به عنوان تعدیل تراکم ساختمانی و انسانی از اهمیت محسوسی برخوردار است. وجه مشترک فضای باز به صورت فضای ارتباط دهنده بین فعالیت های مختلف که به صورت استخوان بندی خاص درون شهر نمایان می شود، بخشی از ساختار یا فرم شهری را مشخص می سازد.» فضای باز مسکونی به نوعی تبلور ماهیت زندگی جمعی هستند، یعنی جایی که شهروندان در آن حضور دارند. رفتار ذاتی انسان با محیط ارتباط نزدیکی دارد، از این رو، سازمان دهی رفتار انسانی و بکارگیری آن در زمان و مکان، مهمترین عامل در طراحی فضای باز است. انسان جزو اصلی این فضا است که با ارزش ها و هنجارهای خود به این فضا، معنا می بخشد. طراحی فضای باز، هنر مرتب کردن محیط فیزیکی خارجی جهت حمایت از رفتارهای انسانی است و طراح فضای باز، فعالیت ها را در فضای سه بعدی و در زمان دلخواه مستقر می سازد. طراح موفق از طرفی هماهنگ با مردمی است که از آن استفاده می کنند، و از طرف دیگر، نمایش دهنده ارتباط با محیط اطراف است (نوذری، ۱۳۸۳)

فضاهای باز مسکونی، ضمن فراهم آوردن موقعیت هایی برای رشد خلاقیت، زمینه معاشرت، تعامل و تقابل اجتماعی، کاربردهایی همچون ایجاد ارتباط، آرامش، سرگرمی و مکانی برای گردش و پیوستگی بافت های مسکونی، در کاهش آلودگی و بهبود محیط زندگی بسیار موثرند.

۲-۳-۸- مولفه های موثر بر کیفیت فضای باز محیط های مسکونی

در اواخر قرن بیستم چنین انگاشته می شد که فضای باز مناطق مسکونی مردم را سالم تر خواهد کرد و به نیاز ادراک شده ای پاسخ خواهد داد. که در خیابان های شهر های صنعتی شده قرن گذشته

برآورده نشده بود. نتیجه این نیت خوب، تدارک نواحی بزرگ کم استفاده و گاه به خوبی نگهداری نشده ای از فضاهای باز بود. اخیراً این موضوع پذیرفته شده است که ضمن اذعان به نیاز به فضای باز، نه صرفاً توجه به مقدار فضای باز، توجه فراوان به کیفیت و چگونگی استفاده از آن‌ها ضروری است. اگر چه چنین توجهی نباید محدود به پارک‌های بزرگی شود که ممکن است یک بار در هفته مورد استفاده مردم قرار گیرند، بلکه باید به فضاهای کوچکتری که در مجاورت خانه‌های مردم در نظر گرفته شده و اغلب در اوقات فراغت روزانه مورد بازدید و استفاده قرار می‌گیرند نیز توجه شوند. البته پارک‌ها واقعا حایز اهمیت هستند، اما این فضاهای کوچک تر و یا پارک‌های جیبی نیز باید مورد توجه قرار بگیرند. (بیدلف، ۱۳۹۳)

فعالیت و پویایی

سرزندگی و پویایی فضای زندگی و در مقابل، ملال انگیزی آن بازتاب شمار و به خصوص نوع فعالیت و وریدادهایی است که در فضا صورت می‌گیرد. بنابراین برای افزایش کیفیت فضای باز در محیط‌های مسکونی، ابتدا باید به بررسی فعالیت‌ها پردازیم. رویدادهای اجتماعی، نوع فعالیت و کاربری‌های موجود درون فضا و توان آنها در جذب افراد و گروه‌های مختلف، مهمترین عامل در پویایی فضای عمومی است. با آنکه عوامل زیبایی‌شناسانه در اجتماع پذیری فضاها از شروط لازم اند ولی به تنهایی کافی نمی‌باشند. مشخصات کارکردی فضاها می‌تواند بر کمیت و کیفیت جذب مردم ربای توقف و تعامل در این فضاها، تاثیرگذار باشد. وجود فضاهای کافی جهت نشستن و وقوع رویدادهای خاص در فضا از قبیل نمایش‌های خیابانی، هنرهای عمومی و وریدادهایی از این دست که مردم را به هم پیوند می‌دهند، به جذابیت این فضاها می‌افزاید. از آنجایی که افراد گوناگون به روش‌های مختلف از فضا استفاده می‌کنند تنوع فعالیتی سبب می‌گردد تا افراد مختلف به مقتضای شرایط خود بتوانند به راحتی در مکان حضور داشته باشند. (موسوی، ۱۳۹۲)

امنیت

امنیت به وسیله ایجاد شبکه پیچیده و تقریباً ناخود آگاهی از نظارت ها و رعایت داوطلبانه هنجارها در میان خود مردم حفظ و و بوسیله خود مردم اجرا می شود. در سایه عدم امنیت، رضایتمندی از زندگی کاهش می یابد که حاصل آن از میان رفتن نشاط و شادابی و جایگزینی یأس و افسردگی فردی و اجتماعی است. (موسوی، ۱۳۹۲)

خوانایی

خوانایی کیفیتی است که موجبات فابل درک شدن یک مکان را فراهم می آورد. محیطی که در ذهن واضح و مشخص باشد تنها احساس امنیت به موجود می آورد، بلکه تجارب انسانی را نیز افزون می کند. خوانایی در دو سطح اهمیت پیدا می کند: فرم کالبدی و الگوهای فعالیت. برای بهره گیری از امکانات بالقوه یک مکان، باید آگاهی از فرم کالبدی و الگوهای فعالیت به تکمیل یکدیگر بپردازند. (قاسمی اصفهانی، ۱۳۸۳)

اهمیت خوانا بودن طرح سایت آن است که درجه فهم نشانه های ادراک شده بصری محیط را محدود می کند. این محدودیت می تواند، روش های استفاده از سایت مجموعه های مسکونی و ارزیابی آنها را تحت تأثیر قرار دهد. (جلیلی، ۱۳۹۲)

مقیاس انسانی

مقیاس انسانی مورد نظر در معماری مسکن را در مقولاتی همچون تناسب ابعاد فضاها با ویژگیهای روانی و فیزیولوژیکی انسان و در میزان پاسخگویی مسکن به ارزش های فرهنگی ساکنین آن می توان جستجو نمود. اگر محله به واسطه داشتن مقیاس های غیر انسانی در فرد اضطراب ایجاد کند، نمی تواند انتظارات انسان از یک محیط پاسخ ده را برآورده سازد. امکان برقراری ارتباط انسان با فضا از نخستین الزامات داشتن مقیاس انسانی است. برای برقراری این ارتباط، لازم است ابعاد فضاها متناسب با توان ادراکی و حرکت انسان و هماهنگ با روابط اجتماعی حاکم بر آن باشد و از طرف دیگر فرد

بتواند تصویری از کلیت فضا در ذهن خود ترسیم نماید. فضایی که نتوان بر کلیت آن وقوف یافت، در رابطه متوازن با انسان قرار نمی گیرد، بلکه بر او مسلط می شود.

تناسب

رابطه نسبی و قیاسی بین ابعاد مختلف یک عنصر را تناسب گویند. مفهوم نسبت و تناسب در ارتباط بین ابعاد یک ترکیب نهفته است. در تناسب، ارتباط اندازه اجزا نسبت به یکدیگر و نسبت به کل از سوی دیگر مورد نظر است. در واقع سیستم و سلسله‌های از نسبت‌ها که در ارتباط با هم تاثیر می گذارند. البته باید توجه داشت که بر داشت انسان از ابعاد فیزیکی و از تناسبات، مطابق ابعاد واقعی نبوده و این خطا بیشتر به دلیل خطای بصری در پرسپکتیو یا زمینه‌های ذهنی فرد می باشد. بنابراین ادراک تناسب توسط فرد با آنچه در واقع وجود دارد متفاوت است. (پاکزاد، ۱۳۹۲)

تراکم و ظرفیت قابل تحمل منطقه

تراکم از یک رابطه علت و معلولی با عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی برخوردار بوده و پایه مباحث سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و طراحی برنامه‌های توسعه را تشکیل می دهد.

ابعاد و آثار هر کدام از تراکم‌ها به تبع سلسله مراتب فوق‌الذکر دارای شدت و ضعف متفاوت است، به گونه‌ای که هرچه مقیاس محدوده‌ها و فعالیت‌ها کوچک‌تر شوند، آثار تراکم بر بافت کالبدی - فضایی آنها و نیز زندگی مردم محسوس‌تر خواهد بود. بر این اساس، موضوع تراکم در مقیاس محله، و در مقیاس با سطوح بالاتر خود (شهر، ناحیه، منطقه، کشور، جهان) قابل‌تامل بیشتر بوده و نیاز به بررسی دقیق‌تر آن دارد.

از جمله موضوعاتی که در ارتباط مستقیم با تراکم بوده و اثرات مستقیم بر کیفیت زندگی در مقیاس محله دارد، موضوع ظرفیت قابل تحمل است. تجزیه و تحلیل ظرفیت شهری به گونه‌ای که در جهت

بهبود کیفیت زندگی مردم باشد، نیازمند تجزیه و تحلیل ظرفیت محله های شهری است و به عنوان یک اصل در برنامه ریزی محلی تلقی می شود. نتیجه چنین تجزیه و تحلیل می تواند راهنمای تصمیم گیری در راستای توسعه پایدار برای زندگی سالم و با کیفیت باشد. مطالعات ظرفیت قابل تحمل به عنوان بخش مهمی از فرایند احداث و نیز برنامه نوسازی محله ها و در راستای توسعه پایدار محسوب می شود.

به طور کلی می توان معیار های بررسی، تجزیه و تحلیل و ارزیابی ظرفیت قابل تحمل محله را در چهار گروه زیر دسته بندی و ارائه کرد:

- ۱- ظرفیت توسعه محله (توسعه فیزیکی، توسعه اقتصادی و توسعه زیر ساخت ها و تجهیزات)
- ۲- ظرفیت دسترسی محله (شبکه های معابر پیاده و سواره، سیستم های حمل و نقل عمومی و خصوصی)
- ۳- ظرفیت منابع (زمین، منابع انرژی و آب، تنوع زیستی، هوا و صدا)
- ۴- خصوصیات مکان (ویژگی های طبیعی محله، فضاهای باز، کیفیت های زیبایی و منظر) (عزیزی، ۱۳۸۵)

انعطاف پذیری و کاربری چند گانه

قابلیت انعطاف پذیری یک محیط، عبارتست از ظرفیت و آمادگی آن برای تطبیق با تغییرات ایجاد شده توسط کاربران. بنابراین، قابلیت انعطاف پذیری در محیطی زیاد است که به تغییرات پاسخگوتر باشد و قابلیت بیشتری برای تغییر و اصاح داشته باشد. در واقع، محیط هایی که در طی زمان توانسته اند ویژگیهای اساسی خود را حفظ کنند و ماندگار شوند، آنهایی هستند که طرح کالبدی شان توانسته به خوبی با تغییرات اساسی الگوهای فعالیت، اصلاح شود. (جلیلی، ۱۳۹۲)

نیازهای مردم در طول زمان تغییر می کنند و مردم به تغییر محیط کالبدی برای تغییر مجموعه قابلیت های آن ادامه می دهند. بسیاری از مؤلفان این دیدگاه را که محیط های ساخته شده موفق، اغلب در هویت و کاربری طی زمان تغییر می کنند، تأیید می کنند.

به عنوان مثال، گل (۱۳۸۷)، تأکید دارد که محیط ساخته شده به خودی خود یک هدف نیست، بلکه ابزاری است که برای استفاده و کاربرد شکل داده شده است. بنابراین، هرچند که ممکن است، طرح ریزی یک محیط خلاقانه و جذاب باشد، طراحان باید امکان و فرصت استفاده از گزینه های مختلف و ایجاد محیط های هماهنگ با نیازها را برای کاربران فراهم کنند. بنابراین میتوان ادعا کرد، اصلاح فردی محیط کالبدی، می تواند نشان دهنده تعامل مثبت فرد با محیط باشد. در واقع این تعامل، تلاشی از طرف کاربر برای پاسخگوتر کردن محیط با عادات و شیوه های خاص زندگی اوست. لینچ "تناسب غیردقیق" میان شکل و کارکرد توسط طراحان را امکانی برای تجربه گزینه های مختلف ایجاد محیط های متناسب نیازها برای کاربران می داند. (جلیلی، ۱۳۹۲)

دسترسی

حرکت در محله می تواند در قالب اهداف متنوع خود، ابعاد مختلفی را در بر بگیرد. عمده ترین تفاوت حرکت و دسترسی در مقیاس محله در مقایسه با واحد های بزرگتر (شهر، منطقه، کشور) ارتباط محسوس و مستقیم آن با زندگی و خانوارهاست. دسترسی در محله تنها برای رفت و آمد نیست، بلکه می توان از آن فضایی با عملکرد های متنوع را نیز انتظار داشت. دسترسی ها می توانند فضایی برای لذت بردن از فرایند حرکت باشند. برای مثال: میدان تجلی کیفیت شهر نشینی بوده و با شکل، مقیاس و کیفیت محیط های پیرامونی خود، در بر گیرنده مفاهیمی از مکان و حس فضا است. (جلیلی، ۱۳۹۲)

در برنامه ریزی، طراحی واحداث شبکه های ارتباطی و معابر در مقیاس محله که عملکردی فراتر از فضای تردد داشته باشند، اصول و معیار هایی را می توان مد نظر داشت. از جمله:

دسترسی: دسترسی آسان برای همه مردم به فعالیت (داخل و خارج محله) یا تاکید بیشتر بر استفاده کنندگان بدون اتومبیل و یا افراد کم توان حرکتی.

راحتی دسترسی: دسترسی مستقیم و راحت به وسایل نقلیه عمومی، دسترسی راحت پیاده به مراکز خدماتی، ایستگاه ها و ساسر تجهیزات محله ای.

امنیت: کاهش تصادفات، کاهش ترس از جرم های خیابانی، وجود نظارت از ساختمانها بدون گوشه های خلوت (امنیت شبانه)

فضای اجتماعی: محل ملاقات های مردمی برای افزایش تعاملات اجتماعی، ارتقاء کیفیت زندگی و تقویت احساس جامعه محلی.

فضای ورزشی تفریحی: امکان استفاده از معابر با قسد پیاده روی و دوچرخه سواری با هر دو منظور ورزشی و تفریحی.

محیط زیست: کاهش آلودگی های ناشی از حمل و نقل؛ کاهش آلودگی های صوتی، کاهش مصرف انرژی.

اقتصادی: کاهش زمان و هزینه جا به جایی.

فضای پارکینگ کافی: پارک کنار خیابان، پارک عمومی و پارک خصوصی

تعادل: تعادل و توازن بین انواع حرکت (پیاده، دوچرخه، اتوبوس و خودروی شخصی) (عزیزی، ۱۳۸۵)

توجه به پیاده

در اصطلاح عامیانه جامعه، پیاده روی برخوردهای مکرر غیر رسمی بیشتر شهروندان را سبب میگردد. مسیرهای پیاده مورد علاقه عابران پیاده، تحرک بیشتری را به آن گروه از شهروندانی که رانندگی نمی کنند یا اتومبیل ندارند، اعطا مینماید و مشارکت و ارتباطات اجتماعی بیشتری را همچنانکه زمینه مساوات و برابری و عدالت اجتماعی گسترده تری را بوجود می آورد، فراهم میکنند. همچنین، یک عابر پیاده در مقایسه با یک اتومبیل علاوه بر آنکه بیست برابر کمتر فضا اشغال میکند قادر است که همزمان با حرکت با دیگران ارتباط برقرار کرده و تعامل داشته باشد. از همین روست که جین جیبکز متفکر فقید برجسته، هرگونه تلاش جهت توسعه فضاهای پیاده در

شهرها را عاملی در جهت ایجاد سرزندگی اجتماعی میداند: «قراردادهای ایجاد و ساخت پیاده رو ها هر چند حقیر، غیر عامدانه و تصادفیتغییرات کوچکی هستند که از آن طریق سرزندگی حیات عمومی شهرها ممکن است رشد کنند. (معینی، ۱۳۸۴) علاوه براین، ارتباطات اجتماعی بیشتر ناشی از ایجاد محدوده های پیاده، سبب کاهش جرایم و نابهنجاری اجتماعی میگردد و بعلاوه همبستگی واتحاد اجتماعی را در برابر عوامل بیرونی تهدید کننده جامعه افزایش میدهد. از همین منظر است که امروزه پیاده روی دیگر نه بصورت یک تفریح یا تفنن بلکه یک فعالیت اجتماعی و یک حق بشری پذیرفته شده است. مردمانی که از شهر استفاده میکنند غالبا در فرآیند برنامه ریزی نادیده گرفته میشوند. ما نیاز داریم که پیاده روی را به عنوان یک حق بشری بپذیریم، بعنوان فعالیتی که احترام و منزلت دارد. (مهرگان، ۱۳۹۲)

حریم و قلمرو

برای طراحی یک محیط مسکونی با هدف ایجاد فضایی قابل دفاع، تقسیم بندی فضایی به صورت فضاهای عمومی، نیمه عمومی، نیمه خصوصی و خصوصی به تشخیص این که چه کسانی مجاز به حضور در چه فضایی هستند کمک خواهد کرد. حریم و قلمرو یکی از مهمترین نکات فراهم کننده خلوت و امنیت است. کنترل قلمرو از طریق در اختیار گرفتن فضا توسط محدوده های خاص میسر است. قلمرو می تواند خصوصی (مانند فضاهای باز خصوصی مجموعه)، نیمه خصوصی مانند (محوطه های مشاع داخلی و خارجی) و عمومی (مانند فضاهای خیابان و پیاده روها) باشد. در این میان قلمرو نیمه خصوصی اغلب مبهم بوده و معمولا به شکل ضعیفی مراقبت و نگهداری میشود. (صمدی فرد، ۱۳۹۲)

فضای سبز

فضای سبز در محیط های مسکونی، تاثیرات فراوانی بر ساکنین دارد. که در این میان می توان به نقش حسی این فضا ها در ایجاد آرامش، تشویق افراد به خارج شدن از خانه، قدم زدن، فعالیت فیزیکی و

رضایتمندی بصری و از همه مهمتر تشویق به تعاملات اجتماعی، اشاره نمود. این فضاها بستر مناسبی برای ایجاد ارتباط و برقراری تعاملات اجتماعی بین افراد و گروه های مختلف فراهم می آورد. وجود عناصر طبیعی در فضاهای عمومی، سبب افزایش هیجان و سرزندگی محیط و دعوت عابرین به این فضاها و فراهم نمودن امکان استراحت، تجارب خوشایند و سلامت بیشتر برای مردم می گردند. (موسوی ۱۳۹۲)

فصل سوم:

مطالعات تکمیلی

۳-۱- بخش اول: معماری کوهپایه ای

۳-۱-۱- مقدمه

حفاظت و نگهداشت مناطق کوهپایه ای به لحاظ ویژگی های طبیعی، محیطی و منظری و هویت منحصر به فرد آنها ضروری است. این در حالی است که در اکثر این مناطق، بی توجهی به ویژگی های خاص بصری، منظری، طبیعی و غیره و افزایش ساخت و ساز و تجاوز به این مناطق، باعث از بین رفتن هویت این مناطق شده است و حفظ هویت مناطق کوهپایه ای و ممانعت از نابودی ویژگی های آنها، به عنوان میراثی برای نسل های آینده از طریق ساخت و ساز های خاص در مناطق کوهپایه ای باید صورت بپذیرد.

۳-۱-۲- معماری کوهپایه ای

مناطقى که در دل کوهپایه ها جای گرفته اند، به دلیل شرایط خاص اقلیمی و طبیعت موجود، خصوصیات منحصر به فردی دارند که آنها را از دیگر بافت ها متمایز می کند. تلفیق معماری با طبیعت مهمترین شاخصه این بافت هاست. بافت این مناطق به منظور تبعیت از شیب زمین به طرز زیبایی بر روی کوهپایه به شکل پلکانی گسترش می یابد و کمربندی سبز از پوشش گیاهی آن را احاطه می کند، کوهستان با صلابت و اقتدار خود بر تمام بافت تسلط دارد و دور نمای آن از داخل روستا، زیبایی محیط را دو چندان می کند.

استفاده از مصالح طبیعی و بوم آورد در ساخت بناها، خود باعث ایجاد هماهنگی بیشتر این بافت ها با طبیعت موجود می شود و معماری را به طرز تفکیک ناپذیری با طبیعت در می آمیزد. .

۳-۱-۳- فاکتور های طراحی مسکن در شیب

طراحی در سایت های شیب دار مستلزم توجه به مسائل مختلفی است. فاکتور هایی که باید در طراحی مسکن در این سایت ها مورد توجه قرار گیرد به شرح زیر است:

- منظر کوهپایه ای
- راه دسترسی به فضا ها
- نور و روشنایی (پورجعفر، ۱۳۸۷)

منظر کوهپایه ای

منظر از مهمترین کیفیات بصری در بافت کوهپایه ای به شمار می رود که نقش به سزایی در خلق فضای روح نواز و دعوت گر عموم بر عهده دارد. منظر کوهپایه ای به چگونگی ترکیب و تاثیر کوهپایه یا آسمان، پوشش گیاهی، آبشار، رودخانه و دیگر عناصر طبیعی و در صورت وجود بافت معماری مصنوع در دامنه می پردازد. نحوه تاثیر کوهپایه بر عناصر طبیعی و مصنوع، آهنگ نشستن بافت بر روی کوهپایه، ترکیب معماری با طبیعت، چشم انداز از بافت به کوهپایه و از کوهپایه به بافت، ویژگی های رنگ، فرم، مقیاس، تناسب بافت طبیعی و مصنوع در این ممنظر بررسی می شوند. نقاط پر جاذبه و نقاطی که در معرض فرسایش طبیعی قرار دارند شناسایی شده و به منظور حفاظت و نگهداری آنها برنامه ریزی و طراحی صورت می گیرد. طبیعت در منظر کوهپایه ای مهمترین عنصری است که جلوه می نمایاند. از این روی منظر کوهپایه ای الزاما همراه با پیوستگی های آن با طبیعت مورد توجه قرار می گیرد. منظر کوهپایه ای از سه دیدگاه مورد بررسی قرار می گیرد. (پورجعفر، ۱۳۸۷)

۱- نظاره از بیرون به کوهپایه: این منظر معمولا از نقاط پایین دامنه که محل توقف و عبور همگان است، صورت می گیرد و در این مکان ها می توان به دیدهای گسترده و متنوعی از ترکیب عناصر (کوهپایه، آسمان، پوشش گیاهی) دست یافت. به طور کلی رابطه های تغییر و تحول رنگ

ها، آهنگ نشستن بافت در کوهپایه و ترکیب آن با طبیعت، خط آسمان کوهستان و نحوه گسترش پوشش گیاهی از این منظر قابل رویت هستند.

۲-نظاره از درون کوهپایه به درون آن: این منظر در طول مسیرهای حرکت و صعود در کوهپایه و برخی فضاهای جمعی و معابر داخلی مطرح می شود. این بخش از منظر کوهپایه ای برای عابرانو ناظرانی مطرح می شود که نظاره گر جلوه های طبیعی و عناصر طبیعت هستند. در این منظر جزییات موجود در طبیعت بیشتر توجه ناظر را جلب می کنند.

۳-نظاره از درون کوهپایه به بیرون آن: این دید هنگامی به میان می آید که ناظران بتوانند، از درون کوهپایه و نقاط مسلط به جلوه های پر معنا از طبیعت پایین کوهپایه دست یابند. نگاه از درون به بیرون کوهپایه تصویری از ترکیب بافت طبیعی و مصنوع را به نمایش می گذارد و از آن می توان به تصویری زیبا از بافت مصنوع که به صورت پلکانی در طبیعت جای گرفته دست یافت. از آنجا که جاذبه های طبیعت همچون دشت، دره و جنگل می توانند فضای ذهنی آدمیان را تغذیه معنایی و معنوی دهند، اینگونه منظرها بسیار ارزشمند محسوب می شوند. (پورجعفر، ۱۳۸۷)

منظر کوهپایه ای و رنگ

منظر کوهپایه ای، با پالت رنگی خود، نقش ویژه ای در تصویر ذهنی که از رنگ طبیعت در فصول مختلف در افراد به وجود می آید، ایفا می کند. تاثیر رنگ در پانورامای کلی از پایین به کوهپایه، چشم اندازهای محدود ذر حین مسیر صعود در کوهپایه و منظر داخلی در بافت های کوهپایه ای مشهود است. منظر گسترده به کوهپایه در فصول مختلف به رنگ های متفاوتی دیده می شود. در فصل زمستان پوشش سفید برف بر روی کوهپایه و تنه درختان خودنمایی میکند. در فصل پاییز با خزان درختان رنگ های زرد و نارنجی با پس زمینه قهوه ای کوهستان تاثیر شگرفی بر بیننده می گذارند. (پورجعفر، ۱۳۸۷)

۳-۱-۴- اصول و معیار های طراحی منظر در مناطق کوهپایه ای

سازمان بصری

- قرار گیری بافت در قسمت هایی از کوهپایه که دید خوبی به طبیعت دارد.
- ایجاد تاکید های بصری برای القای حس ورود به محیط جدید همچون دروازه، ساباط و ... این مهخم ضمن اینکه به حس جهت یابی کمک می کند، سبب خوانایی سازمان فضایی و هدایت افراد به سمت کانون های فعالیت در مرکز و یا میدان ها می شود.
- ایجاد عناصر شاخص بصری به منظور افزایش خوانایی . (پورجعفر، ۱۳۸۷)

پوشش گیاهی

- حفظ و توسعه پوشش گیاهی موجود و استفاده از بوته های بومی منطقه در فضا سازی
- ترکیب پوشش گیاهی با بافت مصنوع و استفاده از گیاهان رونده در نما
- استفاده از بگیاهان و حصارهای سبز با اهداف مختلف همچون: احداث بادشکن، سایبان، تعریف مسیر حرکت و ...
- شاخص شدن بعضی درختان به علل گوناگون همچون: تقدس، فرم و ...
- تعریف محورهای سبز ورودی (پورجعفر، ۱۳۸۷)

سیمای بافت

- وحدت و یکپارچگی بصری در ترکیب بناها و ترکیب طبیعت با بافت مصنوع
- استفاده از مصالح هماهنگ از لحاظ فرم، جنس و رنگ در نما سازی
- کنترل خط آسمان (پورجعفر، ۱۳۸۷)

مبلمان

- استفاده از مواد و مصالح بومی و طبیعی در منطقه با قابلیت برگشت پذیری به محیط
- هماهنگی فرم مبلمان با روحیه طبیعی منطقه و عملکرد چند گانه مبلمان شهری
- کاهش تنوع در مواد به کار رفته و قطعات سازنده (پورجعفر، ۱۳۸۷)

مسیرهای پیاده

- تبعیت از الگو و خطوط طبیعی زمین و تعریف لبه مسیر
- استفاده از مصالح طبیعی و بوم آورد در کفسازی
- ایجاد تنوع فضایی در طول مسیر با قرار دادن سایبان و رواق
- تنوع در جنس، فرم و رنگ کفسازی
- ایجاد کانون های متعدد فضایی و تعریف نقاط مکث و حرکت (پورجعفر، ۱۳۸۷)

طبیعت

- حداقل دخل و تصرف در محیط طبیعی
- محکوم بودن دخالت غیر طبیعی و ماشینی
- ارگانیک بودن
- به هم پیوستگی اجزا
- بی شکلی کامل (پورجعفر، ۱۳۸۷)

راه و دسترسی به فضاها

دسترسی به درون سایت های تپه ای بیشتر با توجه به شکل توپوگرافی و درجه شیب طرح ریزی می شود. لذا این مناطق به دلیل داشتن شیب در جهات مختلف نحوه دسترسی به واحد های مسکونی اهمیت بسزایی دارد. با توجه به استفاده الزامی از پله و سطح شیبدار در این گونه از بافت ها باید به نحوی دسترسی مستقیم و بلا مانع نیز جهت استفاده معلولین، خردسالان و افراد مسن تامین شود

چرا که ساکنین به صورت روزانه از این فضا ها استفاده می کنند و استفاده دائم از پله ها به مرور زمان عذاب آور شده و در نهایت باعث تخلیه و متروکه شدن می شود.

نور و روشنایی

با توجه به این که تقریباً تمامی فضا های واحد مسکونی نیاز به نور طبیعی دارد به دلیل قرار گیری بر روی شیب ، و در گیر بودن یک یا دو جبهه از واحد مسکونی با خاک پشت آن امکان نور گیری از تمامی جهات وجود ندارد.

لذا یکی از معضلات مهم در طراحی مسکن بر روی شیب نحوه نور رسانی به تمامی بخش های داخلی خانه می باشد. برای حل این مشکل می توان از نورگیر های سقفی (پاسیو) که نور را به طبقات پایین هدایت می کنند استفاده نمود. و یا با ایجاد شکستگی هایی در پلان و ایجاد فضاهای سبز بین واحدها می توان جبهه های نور گیر را افزایش داد نور را به داخل فضا هدایت کرد.

۳-۱-۵- روستاهای کوهپایه ای ایران

ماسوله

شکل (۳-۱) روستای ماسوله

هروقت صحبت از روستاهای پلکانی با آن معماری زیبا و خاصش که می شود همه به یاد ماسوله و ابیانه می افتیم ماسوله در غربی ترین قسمت گیلان قرار گرفته است. منطقه ای که ماسوله در آن واقع شده است منطقه ای کوهستانی است. ماسوله در دامنه کوهی با شیب زیاد قرار گرفته است. علاوه بر شیب شمال-جنوبی دو شیار نیز شیب شرقی-غربی یه شهر داده اند. ارتفاع از بلندترین نقطه تا پایین ترین قسمت آن حدود ۱۰۰ متر می باشد رسد. (www.kojaro.com/2016/7/30/120842/10-stepped-village-iran.com)

پالنگان

شکل (۲-۳) روستای پالنگان

اگر می خواهید از دیدن یک معماری سنگی بی نظیر لذت ببرید باید به روستای پالنگان بروید. یکی از مهمترین جاذبه های این روستا سنگچین بودن خانه هایش است. این روستا به خاطر معماری سنگچینی، زیباترین روستای پلکانی تمام سنگی ایران است. نکته جالب این است که در این روستا نمی توان با هیچ وسیله نقلیه موتوری تردد کرد. (www.kojaro.com/2016/7/30/120842/10-stepped-village-iran.com)

اورامان تخت کردستان

شکل (۳-۳) روستای اورامان تخت

خیلی ها اورامان تخت را خوب می شناسند؛ این روستا همه ساله پذیرای تعداد زیادی از گردشگران خارجی و داخلی زیادی است. اورامان در دل رشته کوه های زاگرس و ابتدای حوضه آبریز یکی از بزرگ ترین رودخانه های کردستان است. روستایی با معماری ویژه و آوازه ای جهانی در میان جاده های پرپیچ و خم که نه تنها تخت نیست، بلکه باشیبی تند و وجود کوه هایی بلند، چشم هر بیننده ای را به خود خیره می کند. -www.kojaro.com/2016/7/30/120842/10-stepped-village-iran.com

iran.com)

کنگ

شکل (۴-۳) روستای کنگ

روستایی با چشم اندازهای کوهستانی زیبا و چشمه های روان. روستای کنگ در دامنه کوه های بینالود قرار گرفته که می توان آن را از جاذبه های دیدنی و طبیعی اطراف شهر مشهد به حساب

آورد. رباط پای کوه کنگ یا رباط شاه عباسی که در انتهای دره کنگ و روی دامنه ای مشرف به رودخانه کنگ قرار دارد، از دو مسیر قابل دسترسی است که یکی از سمت دره و دیگری از سمت کوهستان است، اگر بخواهید این رباط را پیاده طی کنید، باید توان حدود یک ساعت و نیم پیاده روی را داشته باشید. (www.kojaro.com/2016/7/30/120842/10-stepped-village-iran.com)

سر آقا سید کوه‌رنگ

شکل (۳-۵) روستای سر آقا سید کوه‌رنگ

پس از عبور از مسیر پرپیچ و خم و کوهستانی چهارمحال و بختیاری، روستای زیبای سرآقاسید کوه‌رنگ سر از کوه‌ها برکشیده و خودنمایی می‌کند. در معماری خانه‌های این روستا (مثل تمام روستاهای پلکانی ایران) پشت بام حیاط پایینی حیاط منزل بالایی است. گویی در این روستا زمان متوقف شده است و روستاییان همان ساختار و شکل سنتی خود را حفظ کرده‌اند. روستایی که گویش، فرهنگ، آداب و رسوم شان دست نخورده باقی مانده است. از مدرنیته و زندگی شهری در این روستا خبری نیست. ([www.kojaro.com/2016/7/30/120842/10-stepped-village-](http://www.kojaro.com/2016/7/30/120842/10-stepped-village-iran.com)

iran.com)

۳-۱-۶- تحلیل و بررسی بافت روستا های کوهپایه ای

• **بافت شهری :** شهرهایی که در منطقه ای کوهستانی واقع شده اند بافت شهری به صورت پله

کانی و منطبق با شیب منطقه می باشد. وجود بالکن ها به عنوان فضای زیستی که باعث تلفیق فضای داخلی را با فضای خارجی ساختمان شده است. در این مناطق بافت شهری در قسمت پایین دره قرار نمی گیرد چون در هنگام شب هوای سرد که سنکین تر است به پایین دره نفوذ می کند و همچنین در این قسمت از دره خطر سیل وجود دارد. از طرف دیگر سمت شمالی کوه همواره در سایه قرار دارد و بسیار سرد است و باعث عدم اسایش ساکنین می گردد

(www.pogc.ir/portals/0/maghalat/891008.20.pdf.com).

• **دسترسی ها :** مسیرها در بافت شهری پله کانی طوری طراحی شده اند که با شیب ملایم

محیط هماهنگ باشند. دوتنوع مسیر دسترسی های شهری را ممکن می سازد. یکی مسیرهای طولی و موازی است که تعداد این نوع مسیرها بسیار کم است و دوم مسیرهای عرضی است که تعداد آنها نسبتا زیاد و سیرکولاسیون را بین فضاهای شهری در قست پایین و بالای شهر فراهم می کنند. از ویژگیهای بسیار مهم ماسوله استفاده از بام خانه ها به عنوان مسیر است. شهروندان در استفاده از بام خانه هایشان به عنوان یک مسیر عمومی توافق دارند. در واقع پشت بامها حیاط اجتماعی مردم است که در مراسم مختلف و جشنها به فضاهای تجمع شهری تبدیل می شوند. قدم زدن در پشت بامها یک زندگی جمعی است افراد در پشت بام های با ارتفاع های مختلف دید و منظرهای متنوعی از طبیعت را تجربه می کند.

• (www.pogc.ir/portals/0/maghalat/891008.20.pdf.com)

• **مصالح :** مصالح استفاده شده در قسمت های مختلف بنا متفاوت و ترکیبی از سنگ خشت و چوب

است که همگی بوم آورد (محلی) است. ایستایی بنا بر روی یک قطعه سنگ یکپارچه است. معماران

محلی هیچگاه سنگ یکپارچه را نمی شکنند چون درون آن منابع طبیعی آب وجود دارد و به همین دلیل ساختمان ها با شیب طبیعی زمین در دو یا سه طبقه ساخته شده اند که هم سازگاری معماری را با توپوگرافی طبیعی محیط نشان می دهد و هم نوعی دید منظر بسیار عالی را برای افراد در همه طبقات و فضاها فراهم می کند.

(www.pogc.ir/portals/0/maghalat/891008.20.pdf.com).

• **سازه** : دیوارها معمولاً تا طبقه اول با سنگ لاشه اجرا می شوند و پس از سنگ لاشه از خشت تر برای ادامه دیوار استفاده شده است و بعد از آن نیز تا زیر سقف دوباره از سنگ لاشه استفاده کرده اند. در فواصل مختلف (حدود یک متر) و برای پخش نیروهای وارده از سقف به پایین به طور یکنواخت از کلاف بندی یا به اصطلاح محلی چوب بست استفاده شده است .

(www.pogc.ir/portals/0/maghalat/891008.20.pdf.com).

با توجه به تعاریف و اصول معماری و شهرسازی پایدار میتوان نتیجه گرفت که این روستاها به دلایل زیر دارای طراحی معماری و بافت شهری پایدار و منطبق بر اصول زیست محیطی است:

۱- استقرار بافت شهری در قسمت میانی کوهپایه متناسب با شرایط اقلیمی منطقه

۲- جهت گیری شهر به سمت جنوب متناسب با شیب طبیعی زمین بدلیل استفاده هر چه بیشتر از گرمای خورشید

۳- بافت شهری مطبق (پله کانی). تراکم زیاد و گسترش خانه ها در ارتفاع با حداقل مساحت هماهنگ با شیب طبیعی زمین

۴- شکل گیری مسیرهای ارتباطی شمالی-جنوبی بین فضاهای شهری متناسب با توپوگرافی طبیعی زمین

استفاده از مصالح بومی مانند چوب-خشت-سنگ های طبیعی و... در معماری وسازه

۵- طراحی فضاهای زیستی تابستانی(تالار)وفضای زیستی زمستانی(سومه) جهت استفاده در فصول

مختلف

۶- عدم وجود الودگیهای هوا، الودگیهای صوتی وسایر الودگیهای زیست محیطی

۷- استفاده از منابع طبیعی مانند چشمه های طبیعی اب جهت تامین اب مصرفی شهروندان

۸- استفاده از شیارهای طبیعی کوه به عنوان کانالهای دفع فاضلاب شهری(همان)

۳-۱-۷- ویژگیهای کلی مسکن کوهپایه ای:

بطور کلی خانه روستایی در محیط کوهستانی و کوهپایه ای دارای خواص زیر است:

- خانه ها معمولاً در دامنه های جنوبی رشته کوهها واقع میشود تا از نور آفتاب حداکثر بهره را ببرند.
- حتی الامکان بجز در مواقعی که عامل مهم دیگری مثل نزدیکی به رودخانه اهمیت می یابدخانه ها درجبهه شمالی رشته کوهها قرار نمیگیرند تا در محیط سایه قرار نگیرند.
- خانه ها عموماً دو طبقه هستند با معماری پلکانی و طبقاتی .
- خانه ها عموماً از حریم رود فاصله میگیرند.
- بدلیل شیب زیاد زمین، خانه ها عموماً درجهت عمود بر خطوط تراز ارتفاعی، عمق زیادی ندارند تا همه خانه درون زمین فرو نرود و در مقابل درجهت موازی با امتداد خطوط تراز ارتفاعی گسترش طولی مییابند.
- بدلیل سرمای زیاد هوا معمولاً طبقه همکف خانه ها در دل زمین احداث می شود تا پوسته های آزاد بنا کاهش یابد.

- بدلیل جلوگیری از ایجاد فضای باز مناسب جهت قوت گرفتن جریانهای هوای سرد خانه ها عموماً حیاط ندارند و بیشتر حجم مسکن را فضاهای زیربنا اشغال میکند. از اینرو معمولاً اکثر خانه های حیوانهای کوچکی دارند.
- باتوجه به وزش بادهای سرد از جبهه غرب عموماً ورودی خانه ها در شرق قرار دارد. جبهه اصلی خانه ها از نظر نورگیری جبهه جنوب است.
- عموماً فضای دامی زیر فضای انسانی قرار می گیرد تا کف طبقه اول را تا حدودی گرم نماید.
- جهت مهار نفوذ هوای سرد فضاها به صورت چند لایه و به شکل زنجیر های پشت سرهم قرار گرفته و به هم راه دارند تا هوای سرد در اولین فضا مستهلک شود و به فضاهای داخلی تر نفوذ نکند.
- در فضاهای انسانی یک فضای واسط پناهگاهی برای دیگر فضاها فراهم میکند تا سرما به آنها کمتر نفوذ کند.
- سطح اشغال خانه ها بدلیل صعوبت کندن زمینهای سنگی در ارتفاعات و کاهش سطوح بنا و فضاهای زیربنا جهت صرفه جویی در سوخت، در کمترین میزان ممکن است.
- کشیدگی فضاهای انسانی معمولاً از شرق تا غرب رو به جنوب و فضاهای دامی و معیشتی از شمال تا جنوب میباشد.
- معماری خانه معمولاً ارگانیک است و عناصر کاربردی به صورت الحاقی در گوشه زمین مستقر می شود.
- هندسه پلان ها نامنظم است (ثانی، ۱۳۹۲)

۳-۲- بخش دوم: تحلیل و بررسی مطالعات میدانی و نتیجه گیری

طبق بررسی های انجام شده دو پرسشنامه جهت انجام تحقیقات میدانی تهیه گردید یکی از این پرسشنامه ها جهت مقایسه میزان تعاملات ساکنین در برج های مسکونی و بافت های قدیمی می باشد بین این دو قشر توزیع گردید. پرسشنامه بعدی در جهت بررسی نیازها و علایق مردم تهیه

گردید تا نتایج استخراج شده از آن مبنای شروع کار طراحی قرار گیرد. این پرسشنامه ها بین عموم مردم توزیع گردید در اینجا نتایج در قالب نمودار ها ارائه شده است.

۳-۲-۱- بررسی پایداری اجتماعی ساکنین بافت مسکونی نارمک

در این بخش به توزیع پرسشنامه ای بین ساکنین این محله و بررسی داده ها پرداخته شد.

منطقه نارمک

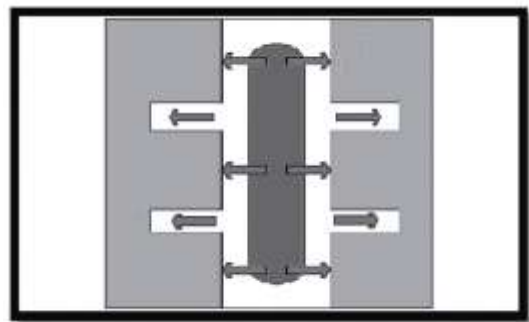
این منطقه، منطقه ای نسبتاً وسیع برای اسکان خانواده های متوسط در نظر گرفته شده است و اکثر ساکنین دارای سطح درآمد یکسان می باشند. این منطقه از ۹۸ میدان کوچک و بزرگ و یک میدان اصلی (میدان نبوت) به صورت فضای سبز شهری طراحی شده است. این میدان ها را می توان به عنوان هسته های اولیه واحد های همسایگی محله محسوب داشت. هر یک از این میدان ها شامل تعدادی بن بست و یک خیابان عبوری هستند این میدان ها با فضای سبز خود، عرصه های عمومی و نیمه عمومی منحصر به فردی را تشکیل داده است که شاید نظیر آنرا در جای دیگر نتوان یافت. میدان اصلی به همراه مسجدالنبی به عنوان قلب محله شناخته میشود

ش (۳-۶) نقشه منطقه نارمک

شکل (۳-۸) فضای سبز میدان های نارمک

شکل (۳-۷) کروکی ارتباطات در میدان های نارمک

نتایج پرسشنامه در جداول زیر منعکس شده است.

همانطور که در جدول زیر مشخص شده است دلیل انتخاب محل زندگی ساکنین نارمک ، هویت و سرزندگی منطقه بوده است..

جدول (۳-۱) ارزیابی دلایل انتخاب محل زندگی

دلایل انتخاب	قیمت مسکن	نزدیکی به محل کار	هویت و سرزندگی	آسایش و آرامش
منطقه نارمک	۱۴	۸	۵۳	۲۵

در این جدول میزان تعاملات با همسایگان در طول روز مشخص شده است. ساکنین منطقه نارمک در طول روز به یکدیگر تعاملات خیلی زیاد دارند این تعاملات در میدان های نحله ی اتفاق می افتد.

جدول (۳-۲) درصد تعاملات ساکنین در طول روز

تعاملات با همسایگان	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم
منطقه نارمک	۴۶	۳۲	۱۹	۲

جدول زیر بیانگر میزان اطلاع از وضعیت زندگی ساکنین می باشد. ساکنین منطقه نارمک از وضعیت زندگی همسایگان خود خیلی زیاد مطلع می باشند .

جدول (۳-۳) درصد میزان اطلاع از وضعیت زندگی همسایگان

اطلاع از وضعیت زندگی همسایگان	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم
منطقه نارمک	۴۵	۳۲	۱۵	۱۰

در جدول زیر میزان حس تعلق و وابستگی به فضا در محیط مورد بررسی قرار گرفته شده است. و حاکی از این است که ساکنین منطقه نارمک نسبت به محیط زندگی خود حس تعلق زیادی دارند.

جدول (۳-۴) درصد حس تعلق و وابستگی به محل زندگی

حس تعلق و وابستگی	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم
منطقه نارمک	۵۶	۴۴	۱۰	۰

جدول زیر بیانگر وجود عنصر شاخص و نشانه ای در محیط میباشد. طبق این جدول ساکنین نارمک در داشتن عنصر نشانه ای در منطقه اتفاق نظر دارند. (مسجدالنبی)

جدول (۳-۵) وجود عنصر نشانه ای و شاخص در محیط زندگی

وجود عنصر نشانه ای	بله	خیر
محل نارمک	۸۷	۱۳

جدول زیر محل گذراندن اوقات فراغت را در محیط زندگی نشان می دهد. ساکنین نارمک بیشتر اوقات فراغت خود را در فضاهای باز اجتماعی موجود دریافت و بعد از آن در فضای اجتماعی اصلی (میدان اصلی) می گذرانند و تنها در مواردی اندک در خانه می مانند.

جدول (۶-۳) ارزیابی محل گذراندن اوقات فراغت

محل گذراندن اوقات فراغت	فضای باز اجتماعی خرد	فضای اجتماعی اصلی	خانه	پارک های شهری خارج از محله
منطقه نارمک	۶۳	۲۴	۲	۱۴

در جدول زیر محل برگزاری مراسمات عمومی در محیط مورد بررسی قرار گرفته شده است. نکته حایز اهمیت این است که اهالی منطقه نارمک این مراسمات را در فضای اجتماعی (خرد-اصلی) برگزار میکنند.

جدول (۷-۳) ارزیابی محل برگزاری مراسمات عمومی

محل برگزاری مراسمات	فضای باز اجتماعی خرد	فضای اجتماعی اصلی	خانه
منطقه نارمک	۴۴	۵۶	۰

همانطور که در جدول زیر ملاحظه می کنید در منطقه نارمک شناخت غریبه به خوبی اتفاق می افتد ولی امنیت در ساعات پایانی وجود ندارد.

جدول (۸-۳) ارزیابی شناخت غریبه و امنیت در ساعات پایانی شب

شناخت غریبه	بلی	خیر
شناخت غریبه	۸۲	۱۸
امنیت در ساعات پایانی شب	۳۹	۶۱

در جدول زیر ۴ مشکل اصلی در محیط به ترتیب الویت مشخص شده است. همانگونه که در جدول دیده می شود در منطقه نارمک وجود اراذل و ولگردی از مهمترین مشکلات میباشد.

جدول (۳-۹) بررسی مشکلات اصلی محیط زندگی

مشکلات اصلی	شلوغی و ازدحام	ولگردی و آرازل	ترافیک	ساخت و سازهای جدید
	۱۸	۳۸	۲۲	۲۲

نتیجه گیری

طبق اطلاعات بدست آمده وجود فضاهای باز اجتماعی در منطقه مسکونی باعث ایجاد تعاملات ساکنین با هم می شوند به طوری که ساکنین منطقه بیشتر اوقات فراغت خود را در این فضاها گذرانده و کم کم در جریان زندگی یکدیگر قرار میگیرند و حس اجتماع و همبستگی و تعلق به فضا در این مناطق تقویت می شود. اما خطری که این مناطق را تهدید می کند این است که به دلیل وجود فضای سبز و سرزنده، افراد غریبه از دیگر نقاط شهر برای گذراندن اوقات فراغت به این مناطق هجوم می آورند و این امر باعث عدم امنیت در شب ها و شلوغی و ازدحام، وجود آرازل و ولگرد و ترافیک شهری می شود. لذا باید با ایجاد تمهیداتی از ایجاد این مشکلات جلوگیری کرد. یکی از این راهکارها جهت جلوگیری از ایجاد ترافیک شهری جدا کردن مسیر پیاده و سواره به صورت کامل می باشد، و با توجه به این که در برج مسکونی به دلیل وجود نگهبانی امنیت برقرار است برای جلوگیری از ورود غریبه به محیط می توان از اتاقک نگهبانی جلوی درب ورودی به محله مسکونی استفاده نمود.

۳-۲-۲- بررسی نیازها و انتظارات عموم مردم از محیط زندگی خود

در این بخش به توزیع پرسشنامه ای جهت دستیابی به خواسته های مردم از محیط زندگی خود پرداختیم. نتایج این تحقیق به شرح زیر می باشد.

همانطور که در جدول زیر ملاحظه می شود تعداد زیادی از افراد تمایل به زندگی در خانه های ویلایی مستقل را دارند و بعد از آن تمایل به زندگی در آپارتمان های ۴-۵ طبقه که تعداد ساکنین زیاد نباشد را دارند.

جدول (۳-۱۰) الویت بندی انواع مسکن

نوع مسکن	ویلايي مستقل	آپارتمان ۴-۵ طبقه مستقل	برج مسکونی	مجتمع مسکونی
درصد	۵۲	۲۳	۱۸	۷

جدول زیر حاکی از آن است که وجود فضای باز تاثیر بسیار زیادی در تقویت تعاملات اجتماعی ساکنین مجموعه ها دارد.

جدول (۳-۱۱) درصد تاثیر فضای باز در تعاملات اجتماعی

تاثیر فضای باز	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم
درصد	۶۴	۲۳	۱۳	۰

در جدول زیر فضا هایی که در ایجاد تعاملات اجتماعی در محیط مسکونی موثر هستند را به ترتیب الویت مشاهده می کنید.

جدول (۳-۱۲) درصد تاثیر نوع فضا در تعاملات اجتماعی

نوع فضا	میدان-بوستان	کوچه بن بست	کوچه	خیابان
درصد	۵۷	۳۳	۱۰	۰

جدول زیر توقع ساکنین را از فضای باز مجموعه به ترتیب الویتشان نشان می دهد.

جدول (۳-۱۳) الویت بندی توقع ساکنین از فضای باز

توقعات	امنیت	آرامش	زیبایی	کارایی
درصد	۴۵	۲۵	۱۹	۱۱

همانطور که در جدول زیر نشان داده شده است حضور مداوم مردم در فضا بیشترین تاثیر را در ایجاد امنیت فضای باز دارد.

جدو (۳-۱۴) میزان تاثیر عوامل موثر ایجاد امنیت در فضای باز

درصد	حضور مداوم مردم در فضا	کنترل از طریق دوربین	حصارکشی دور مجموعه
درصد	۵۷	۳۰	۱۳

همانطور که در جدول زیر مشخص شده است اکثر مردم بر این باورند که وجود فضای سبز کافی باعث حضور مردم در فضای باز اجتماعی می شود.

جدول (۳-۱۵) میزان تاثیر عوامل موثر بر حضور مردم در فضا

سنين	حضور مختلف	توجه به پياده	فعاليت و پويابي	فضای سبز	دلایل حضور مردم در فضا
	۱۱	۲۵	۲۹	۳۷	درصد

جدول زیر باینگر ترتیب الویت هایی است که به عقیده عموم مردم، در ایجاد آرامش در فضای باز موثر هستند.

جدول (۳-۱۶) میزان تاثیر عوامل موثر بر آرامش در فضای باز

	ایجادحریم	فضای سبز	ظرفیت قابل تحمل فضا	حذف اتومبیل	
	۷	۲۵	۲۸	۴۰	درصد

همانطور که در جدول زیر مشخص شده است اکثر مردم معتقدند که وجود فضای سبز کافی بیشترین تاثیر را در زیبایی فضای باز اجتماعی دارد.

جدول (۳-۱۷) میزان تاثیر عوامل موثر بر زیبایی در فضای باز

	مقیاس	خوانایی	فرم معماری	فضای سبز	
	۱۴	۱۹	۲۹	۳۸	درصد

همانطور که در جدول زیر مشخص شده است از به عقیده عموم مردم خوانایی فضا بیشترین تاثیر را در کارایی فضای باز اجتماعی دارد.

جدول (۳-۱۸) میزان تاثیر عوامل موثر بر کارایی در فضای باز

	انعطاف پذیری	فضای سبز	مقیاس	خوانایی	
	۱۰	۲۲	۳۱	۳۷	درصد

نتیجه گیری

با توجه به مطالعات انجام شده و تحقیقات میدانی صورت گرفته نتایج زیر برای طراحی استخراج گردید:

با توجه به خواست عموم مردم طراحی واحد ویلایی مستقل باید مبنای کار قرار گیرد. اما به دلیل افزایش روز افزون جمعیت و قیمت بالای زمین، الویت دوم یعنی آپارتمان ۴-۵ طبقه مبنای کار قرار میگیرد با این تفاوت که می توان روح خانه های ویلایی را به این آپارتمان ها تزریق نمود.

- ایجاد فضای باز در بین واحد های مسکونی جهت ایجاد تعاملات اجتماعی تاثیر بسزایی خواهند داشت.

- در بین فضاهای شهری، فضاهایی که به صورت جمعی کار می کنند مانند میدان ها، بوستان ها، کوچه های بن بست از توانایی بیشتری جهت ایجاد تعاملات برخوردار می باشند.

- فضای باز ایجاد شده باید دارای امنیت زیاد باشد تا در طول روز مورد استفاده تمامی سنین قرارگیرد.

- برای ایجاد امنیت در این فضا ها باید ترفند هایی به کار گرفته شود تا مردم در فضا حضور داشته باشند یکی از ترفند ها برای حضور مردم در فضا استفاده از فضای سبز و فعالیت و پویایی در محیط می باشد. از این روی علاوه بر طراحی باغچه ها، ایجاد سایبان ها، ایجاد مبلمان شهری (نیمکت) ایجاد فضای بازی کودکان می تواند به حضور ساکنین در فضا کمک کند علاوه بر این موارد، دسترسی راحت از تمامی واحد ها به این فضاها بسیار حایز اهمیت می باشد چرا که بسیاری از فضاهای باز در مجموعه های مسکونی به دلیل عدم دسترسی، فاقد کارکرد شده و به مرور زمان تبدیل به متروکه می شوند و یلعکس بسیاری از این فضاها به دلیل نداشتن فضای سبز و کارکرد تنها به محل تردد و عبور و مرور تبدیل شده و کارکرد اصلی خود را از دست می دهند.

چنانچه بخواهیم فضای باز طراحی شده کارکردی مناسب و مداوم داشته باشد، توجه به خوانایی و مقیاس انسانی فضا از عوامل مهم به شمار می روند.

حذف اتومبیل از فضا نه تنها باعث زیبایی فضا می شود بلکه باعث ایجاد امنیت و آرامش در محیط نیز خواهد شد لذا پیشنهاد می شود تمامی پارکینگ ها در فضای پوشیده و خارج از دید طراحی شده و فضاهای سبز به وجود آمده تنها مسیر پیاده ای باشد که کودکان و بزرگسالان بتوانند با خیالی آسوده و آرام ساعاتی را در آن سپری کنند.

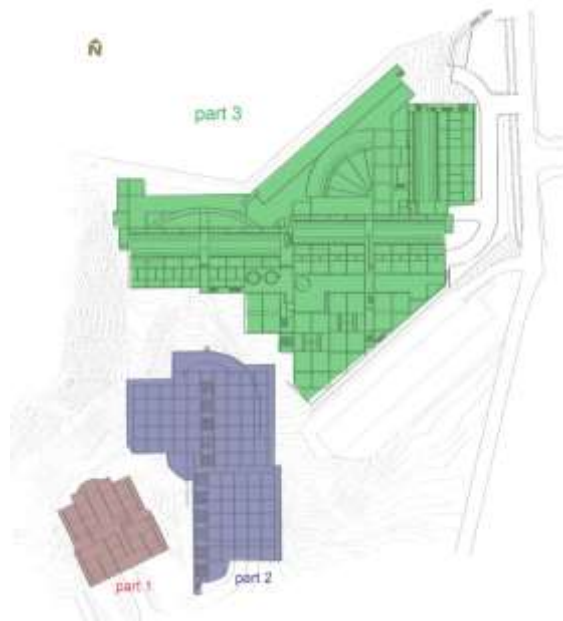
۳-۳- بخش سوم: بررسی نمونه تطبیقی

۱-۳-۳ مجتمع مسکونی روکو

شکل (۳-۹) مجموعه مسکونی روکو

مجتمع مسکونی روکو در ژاپن در شهر کوب و در دامنه کوه روکو واقع شده است . مجتمع مسکونی روکو در سه فاز مجزا ۱ و ۲ و ۳ در مجاورت یکدیگر ساخته شده اند . معمار این پروژه تادائو آندو می باشد . مجتمع مسکونی روکو ۱ در سال ۱۹۷۸-۱۹۸۳ ساخته شده است .

شکل (۳-۱۰) کروکی قرارگیری مجموعه

مجتمع مسکونی روکو که از سه فاز مجزا تشکیل شده است؛ یکی از مهمترین آثار «آندو» در جهت تعامل ساختمان‌ها با طبیعت پیرامون است. ساختمان‌های روکو ۱ و روکو ۲ در دامنه کوهی با شیب ۶۰ درجه قرار گرفته و در مقطع از شیب زمین استفاده کرده و بین آن‌ها در حدود ۱۵۰۰ مترمربع فضای سبز قرار دارد.

ساختمان روکو ۱ کوچکترین مجتمع می باشد شامل ۲۰ واحد مسکونی است یک ساختار مدولار دارد و تمامی ساختمان با مکعب هایی به ابعاد ۷.۵*۷.۵ ساخته شده است.

-سیستم شبکه های برای کنترل ساختار کلی و حفظ وحدت

-بام سبز در سیستم مدولار سازه ای

-ایجاد سلسله مراتب نیمه باز و نیمه بسته در تعریف سلسله مراتب

عبوری از فضاهای عمومی تا خصوصی بسیار کارآمد است

شکل (۳-۱۱) دید پرنده مجموعه مسکونی روکوکو

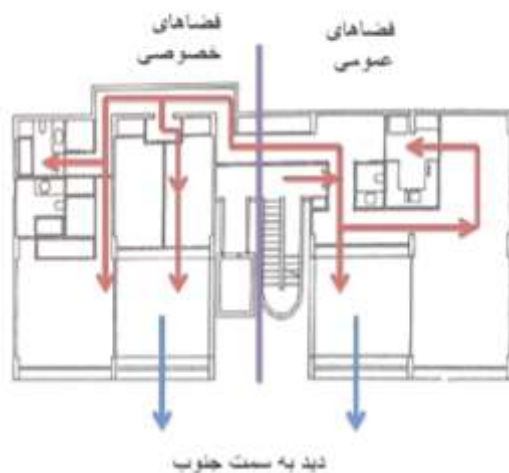
مجتمع مسکونی روکو یکی از مهمترین آثار آندو در جهت تعامل ساختمان ها با طبیعت پیرامون می باشد.

کانسپت طرح:

- هدف او تغییر معنای طبیعت از گذرگاه معماری است و تاکید بر این نکته که استفاده کنندگان از بنا باید طبیعت را تجربه کنند.
- آندو از جذابیت فرم صرف نظر کرده بر جذابیت فضا تاکید می ورزد.
- مصالح معماری آندو بتن خام ، خورشید، آسمان، سایه و آب است.

نکات الگوهای پلانی

- ۱- جدا کردن فضاهای عمومی از فضاهای خصوصی
- ۲- هر خانه در تماس با طبیعت
- ۳- ایجاد یک فضای باز بزرگ در هر خانه بدون به خطر انداختن حریم خصوصی آنها
- ۴- همه ساختمان ها دارای یک تراس با دیدگاه های مختلف هستند

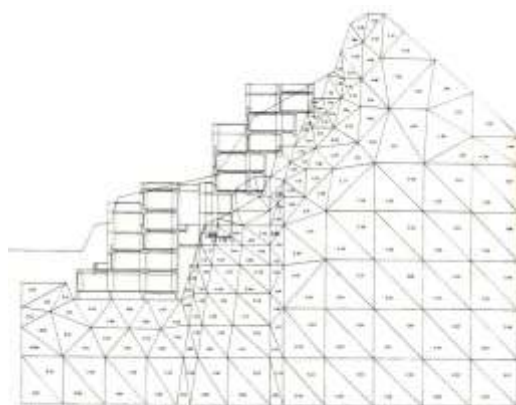
شکل (۱۲-۳) دیاگرام تقسیم بندی فضاها

ایده های منحصر بفرد توجه و همخوان با طبیعت:

مجتمع در دامنه کوهی با شیب ۶۰ درجه قرار گرفته اند. بیشتر ساختمان های موجود در این سایت در تقابل با محیط و توپوگرافی هستند و در یک سطح صاف ساخته شده اند. این مجموعه بصورت پلکانی و در مسیر شیب کوه قرار گرفته و گویی جزیی از سایت است و از شیب تند زمین استفاده مفیدی شده است.

شکل (۱۴-۳) نمای شهری از تراس ها

شکل (۱۳-۳) دیاگرام مقطع

مفهوم مسکن جمعی

• ایجاد و تقویت تعامل و ارتباط مردم با یکدیگر از طریق ایجاد تراس ها و ترددهای عمومی

•ارتباط عمودی اصلی پروژه در شکافی میان واحدهاست. که در این شکاف هم پله ها قرار گرفته اند

هم فضاهای نیمه عمومی

شکل (۳-۱۵) وجود فضاهای نیمه عمومی

با بررسی نمونه موردی نتایج زیر استخراج گردید:

۱- وجود دسترسی عمودی برای دسترسی به واحد ها.

۲- استفاده از نور و منظر طبیعی در جهت جنوبی .

۳- وجود تراس های پلکانی جهت حفظ هویت کوهپایه ای و استفاده از نور و منظر طبیعی

۴- واحد ها به صورت تیپ طراحی شده که در حجم به صورت یکنواخت و همشکل تابع شیب زمین قرار گرفته اند.

فصل چهارم :

مطالعات بستر طراحی

۴-۱- بخش اول: در باره تهران

۴-۱-۱- مقدمه

امروزه به علت جبر زندگی و یا تک بعدی نگری و توجه به مسائل اقتصادی، بسیاری از ارزشهای انسانی، اجتماعی، بومی و فرهنگی نادیده گرفته شده است. «خانه آدمی در بلوک های مسکونی در پشت چند پنجره یکنواخت و هم شکل با دیگران قرار دارد که نه فقط برای میهمان، بلکه برای افراد خانواده نیز تشخیص آن از بیرون مشکل است. در اثر چنین برنامه ریزی و طراحی، اینگونه انبوه سازی های کلیشه ای، انسانها به صورت توده در کنار هم قرار می گیرند و به جای اینکه گروه های اجتماعی مثبت گرا و هدفمندی تشکیل گردد، انبوهی از نفرها تشکیل می شود که کنار هم قرار گرفتن آنها فقط ازدحام، شلوغی و هرج و مرج را در پی دارد. در چنین شرایطی، افراد خانواده برای تامین حداقل امنیت و آرامش از جمع فرار کرده، به کنج خانه پناه می برند. غربت و محرومیت اجتماعی از اینجا آغاز می گردد.

رویکرد دوران مدرن نسبت به تعریف انسان و روابط فیزیکی او در محیط های ساخته شده بدون توجه به جنبه های روان شناختی او، مشکلات بسیاری را به وجود آورد. ناقص بودن مدل انسان و عدم درک رابطه انسان و محیط، همچنین ناکافی بودن مبانی نظری طراحی، باعث شد سکونتگاههایی شکل گیرند که با معیارهای اجتماعی و ارزشهای مورد قبول مردم هماهنگ نباشند، و با گذشت زمان این سکونتگاه ها مشکل ساز گردند. بسیاری از صاحب نظران امروز بر این عقیده اند که در تنظیم مبانی نظری طراحی، مسئله اصلی نوع نگرش به انسان و تبیین رابطه او با محیط های ساخته شده می باشد.

۴-۱-۲- علل انتخاب سایت تهران

شکل (۴-۱) جانمایی استان تهران

در کلان شهر تهران، شهر نشینی در سالهای اخیر رشد قابل توجهی داشته و همچنان در حال گسترش است و همچنین رشد سریع جمعیت و گرایش مردم از روستا نشینی به شهر نشینی، باعث گسترده شدن شهر تهران و افزایش تقاضا برای تهیه مسکن شده است و در پی آن ارگان های مربوطه برای پاسخگویی به این وضعیت نا مطلوب بی مسکنی، بد مسکنی و تنگ مسکنی را در شهر ها ایجاد کرده اند.

در پی ساخت و سازهای پر شتاب، مشکلات اقتصادی و اجتماعی مردم بر فرهنگ و ارزش معماری تاثیر گذاشته و معماری را فارغ از معنا و مفهوم به ساختمان سازی تبدیل کرده است. این در حالی است که محیط های مسکونی باید به گونه ای خلق شوند، که ساکنان آن را نماد هویتی خود قرار دهند. جهت حصول به این مهم، طراحی هدفمند با عناصر مفهومی خانه (قلمرو، خلوت، امکان شخصی سازی فضای باز و...) و اجتماعی (شکل گیری گروه های اجتماعی، و...) موثر خواهد بود. امروزه علاوه بر بی توجهی به نیاز های روحی انسان، معماری بدون توجه به بستر طرح و نوع بافت موجود، تنها به منزله رفع فوری نیاز انجام می پذیرد و این امر باعث یکنواختی و همشکلی بافت های مسکونی شده

است به نحوی که مجموعه های مسکونی در نواحی کوهپایه ای تهران همانند مجموعه های مسکونی در نواحی دشتی، بدون توجه به پتانسیل ها و محدودیت های منطقه ، طراحی و اجرا می شوند.

یکی از ویژگی های مناطق کوهپایه ای در تهران، دید منظر منحصر به فرد آن است. این در حالی است که ساخت و ساز های بی برنامه در مناطق کوهپایه ای منجر به بسته شدن کریدور های بصری و از بین رفتن هویت منظری این مناطق شده است.

لذا جهت دگرگونی در کیفیت طراحی معماری مجموعه های مسکونی در نواحی کوهپایه ای تهران، شناخت ویژگی ها و پتانسیل ها و محدودیت های مناطق کوهپایه ای و تبعیت از آنها ، امری ضروری است .

۴-۱-۳- کیفیت معماری معاصر تهران

"بارزترین ویژگی تهران در دهه های اخیر، رشد سریع آن است. رشد جمعی و به دنبال آن رشد تقاضا برای مسکن، خدمات شهری، تاسیسات زیربنایی و غیره. این رشد کمی دست کم در طی چهار دهه ای اخیر مانند عاملی مستقل و فراتر از سایر عوامل موثر در توسعه و تحول شهر و به عنوان انگیزه اصلی پویایی شهر عمل کرده و زمینه ای اصلی سایر تحولات کیفی شهر تهران را فراهم آورده است."

اهمیت تاثیرگذاری کیفیت سیمای شهر بر شرایط روانی و ذهنی شهرنشینان از این واقعیت ناشی می شود که محیط مصنوع شهرها به محیط زیست دائمی شهرنشینان تبدیل شده است. در کلان شهرهایی مانند تهران، بیشتر شهروندان تقریباً همه ی زندگی خود را - از زمان تولد تا پایان حیات - در شهر می گذرانند. (گواهی، ۱۳۹۳)

پایین آمدن کیفیت معماری و بالارفتن کمیت ساخت و ساز:

در اثر بالا رفتن بیش از حد قیمت زمین و ساختمان در تهران، سرمایه هایه هنگفتی جهت ساخت و ساز در این شهر جمع شده است. در واقع مسکن به یک کالای بسیار سودمند جهت خرید و فروش

تبدیل شده است. از آنجا که اکثر ساخت و سازها توسط افراد غیرمتخصص انجام می‌شود، بنابراین بیشترین توجه به سرعت ساخت و فروش آن معطوف می‌شود و تنها مسئله‌ای که مورد توجه قرار نمی‌گیرد کیفیت معماری است. هر چند مجموعه قوانین و مقررات و بخش نامه‌های مربوط به صدور پروانه ساختمانی هم هیچ ضابطه‌ای در مورد مسائل کیفی معماری از جمله پر و خالی حجم، مصالح و تناسبات نما، نسبت سطوح باز شو به مساحت نما و اصولی که در طرحی نما در ارتباط با ساختمان‌های مجاور باید رعایت شود، وجود ندارد. (گواهی، ۱۳۹۳)

گسترش استفاده از مصالح جدید:

در هر دوره با ورود مصالح جدید در بازار ساخت و ساز تهران، سیمای معماری شهر هم دچار تحول می‌شود. در سال‌های اخیر ورود پانل‌های ترکیبی آلومینیومی و مصالحی که با اتصالات خشک در نما اجرا می‌شوند، سیمای معماری شهر را تا اندازه‌ای بهبود بخشیده‌اند. (گواهی، ۱۳۹۳)

نابسامانی خط افق شهر:

خط افق کلان شهر تهران هم اکنون به دلیل دنبال کردن اهداف اقتصادی یک طرفه، به شدت بالا و پایین می‌رود و دید بسیاری از شهروندان به سمت رشته کوه‌های البرز، قله‌ی دماوند و چشم‌اندازهای جاودانه‌ی شهر بسته شده و بسیاری از خانه‌ها از نعمت برخورداری از آفتاب و چشم‌انداز محروم می‌شوند. فروش بدون ضابطه‌ی تراکم در ده سال گذشته، آسیب‌های بسیاری بر سیمای معماری تهران گذاشته است. مکان استقرار بسیاری از برج‌های تهران، لطمه‌های جبران‌ناپذیری بر خط افق شهر وارد آورده‌اند. خط افق شهر جزئی از کلیت سازمان فضایی و متعلق به شهروندان است و دخل و تصرف در آن نباید به مخدوش شدن و بی‌هویت شدن بام شهر بینجامد. (گواهی، ۱۳۹۳)

ساختن شدن بناهای یادمانی و مرتفع:

"ساختمان‌های مرتفع موثرترین و متمایزترین و در عین حال متنوع‌ترین نقش‌ها را در مقایسه با سایر عناصر و اجزاء تشکیل دهنده ساختار فضایی، کالبدی شهرها در شکل‌دهی به ماهیت، کیفیت و موجودیت بصری فضاها، مناظر و نشانه‌های شهری، و با توجه به وجوه گوناگون ادراکی، احساسی،

روان شناختی، زیبایی شناختی، هویتی و عملکردی مرتبط با برداشت های ذهنی افراد از محیط شهری ایفا می نماید."

از جمله شاخص ترین بناهای یادمانی می توان به برج یادمان میلاد، برج مسکونی تهران (ASP) و برج های منطقه الهیه اشاره کرد. (گواهی، ۱۳۹۳)

تخریب سیمای معماری تاریخی شهر:

در اثر تجمع فعالیت های اداری- تجاری در مرکز شهر، بافت های واجد ارزش تاریخی شهر در سطح گسترده ای تخریب شده یا در حال تخریب اند. از آنجا که قیمت زمین در مرکز شهر بسیار زیاد است، بنابراین مالکان بناهای تاریخی تمایل دارند ملک خود را به قیمت بالا بفروشند و خریداران هم می خواهند با ساخت بناهای بلند و فاقد کیفیت معمارانه و فروش آن ها به سود بسیار زیادی دست یابند.

بنابراین نه تنها معماری واجد ارزش تهران - که در خاطرات جمعی تمامی مردم تهران جایگاه ویژه ای داشته است - را تخریب می کنند، بلکه نوعی معماری بی کیفیت را بجای آن قرار می دهند که سیمای نامطلوبی از خود بجا می گذارد. (گواهی، ۱۳۹۳)

نابسامانی مبادی ورودی شهر:

یکی از مهمترین عوامل نابسامانی سیمای معماری مبادی ورودی تهران، توسعه شهر در خارج از حریم قانونی و رواج حاشیه نشینی است. از آنجا که حاشیه نشین ها با سکونت در زمین های ارزان خارج از محدوده می توانند از امکانات کلانشهر تهران استفاده کنند، بنابراین با ساخت گونه های معماری بسیار بی ارزش، سیمای ورودی شهر را مخدوش کرده اند. (گواهی، ۱۳۹۳)

۴-۱-۴ - علل گزینش سایت

مهمترین دلایل که منجر به انتخاب سایت در منطقه ۵ گردید به شرح زیر می باشد:

مکان یابی و انتخاب صحیح سایت: مکان یابی سایت مجتمع مسکونی از مهمترین مراحل شکل گیری یک بنای مسکونی می باشد. که بی شک در امکانات فراهم آمده برای یک معماری مطلوب اثر گذار خواهد بود. به دلیل رشد بلند مرتبه سازی در این منطقه و عدم توجه به شیب زمین لزوم طراحی مجموعه ی مسکونی با حفظ هویت مناطق کوهپایه ای احساس می شود.

دسترسی های سایت: با توجه به نوع کاربری، مسایلی از جمله دسترسی آسان به مجموعه بسیار حایز اهمیت است. منطقه ۵ با وجود آزاد راه ها، از دسترسی مناسبی برخوردار است.

ویژگی طبیعی سایت: خصوصیات طبیعی سایت نظیر بهره گیری از نور مناسب، وجود چشم اندازهای طبیعی، شیب سایت که موجب خلق تنوع و پویایی می شود در شکل گیری طرح مجموعه مسکونی موثر می باشد.

سازگاری سایت: منظور از مولفه سازگاری، قرارگیری کاربری های سازگار در کنار یکدیگر و برعکس جداسازی کاربری های ناسازگار از یکدیگر است. با توجه به نوع کاربری پروژه، وجود مراکز علمی، پژوهشی و مسکونی در اطراف سایت از ویژگی های مثبت به شمار می رود.

۲-۴- بخش دوم: معرفی منطقه ۵ تهران

شکل (۲-۴) جانمایی منطقه ۵ تهران

۴-۲-۱- مشخصات جغرافیایی

منطقه ۵ شهرداری تهران در شمالغرب پایتخت به مساحت ۵۲۸۷/۰۳ هکتار از جنوب به جاده مخصوص کرج - از شمال به دامنه کوههای البرز - از غرب به رودخانه کن و منطقه ۲۲ و از شرق به بزرگراه محمد علی جناح و اشرفی اصفهانی محدود می شود. طبق آخرین آمار سرشماری سال ۸۵ جمعیت ساکنین در این منطقه بالغ بر ۷۰۰ هزار نفر می باشد. و هم اکنون مساحت فضای سبز محدوده بالغ بر ۶۰۰ هزار متر مربع و سرانه فضای سبز به ازاء هر نفر ۱۷ متر مربع و بیش از ۱۴۸ پارک محلی و منطقه ای در این منطقه وجود دارد. بزرگترین مجموعه گردشگری تهران بنام کوهسار با مساحت اولیه ۶۰۰ هکتار در این منطقه راه اندازی و تا بیش از ۳ هزار هکتار قابلیت توسعه دارد محدوده منطقه ۵ شامل ۷ ناحیه خدمات شهری و طول بزرگراههای ساخته شده بیش از ۴۵ کیلومتر است که ۸/۱ مساحت معابر محدوده منطقه را شامل می شود. (وبسایت شهرداری منطقه ۵ تهران)

۴-۲-۲- وسعت و جمعیت منطقه

منطقه ۵ تهران در شمال شهر تهران و با وسعتی حدود ۶۴ کیلومتر مربع و جمعیت این منطقه براساس سرشماری سال ۱۳۹۰ ایران، ۴۳۹،۴۶۷ نفر (۱۴۱،۴۲۶ خانوار) شامل ۲۱۶،۰۱۱ مرد و ۲۲۳،۴۵۶ زن می باشد و انبوه ساختمان های آماده و نیمه ساخت در آینده ای نزدیک، جمعیت منطقه را به مرز ۵۰۰ هزار نفر خواهد رساند. (وبسایت شهرداری منطقه ۵ تهران).

۴-۲-۳- بافت مسکونی منطقه

این منطقه به لحاظ طراحی شهری دارای بافتی شبه روستایی است و می توان آن را «باغ شهر» نامید. این منطقه که در دامنه کوهپایه های البرز جنوبی واقع است، به دلیل نیمه کوهستانی بودن و ساختاری ویژه که آمیزه ای از شهرسازی مدرن و سنتی است، اگرچه عرصه مشکلات بیشتری در

فعالیت‌های عمرانی است، اما به عنوان ساختگاهی قدیمی، با اهمیت و دارای ویژگی‌های آب و هوایی، زمینه و اقتضای کارهای عمرانی بیشتری را داشته و دارد. (وبسایت شهرداری منطقه 5 تهران)

۴-۲-۴ - ارتفاعات موجود در منطقه

نام البرز کوه همواره پیچیده در اسطوره‌ها و افسانه‌ها بوده است. در افسانه‌های باستان، این کوه را مرکز زمین و محل قضاوت روح‌ها می‌دانستند و مکان به بند کشیدن ضحاک و... نام البرز احتمالاً به معنی دیده‌بان از فراز و نگهبان می‌باشد (دایرة المعارف ایرانیکا). ویژگی‌های طبیعی تهران و به خصوص شمیران تحت تاثیر این ارتفاعات قرار دارد. (وبسایت شهرداری منطقه 5 تهران).

۴-۲-۵ - توپوگرافی منطقه

به لحاظ توپوگرافی، شیب عمومی منطقه شمال به جنوب بوده که هر چه به سمت شمال برویم، میزان شیب افزایش می‌یابد. توپوگرافی منطقه در قسمتهای شمالی کاملاً کوهستانی و با شیب زیاد است. چنانچه تهران را به دو بخش کوهپایه و دشت تقسیم کنیم، بخشی از این منطقه در نواحی دشت یو بخشی دیگر آن در نواحی کوهپایه‌ای قرار می‌گیرد. این توپوگرافی همچنین باعث عبور رودخانه‌های کوهستانی به سمت این منطقه و ایجاد منابع آب فراوان گردیده است. (وبسایت شهرداری منطقه 5 تهران)

۴-۲-۶ - مشخصات اقلیمی منطقه 5 تهران

آب و هوای منطقه 5 تهران تا حد زیادی همخوان با اقلیم شهر تهران است، با این حال ویژگی‌های خاص خود را نیز دارا می‌باشد. مقایسه داده‌های سازمان هواشناسی، که معرف اقلیم بخش‌های مرکزی شهر تهران می‌باشد، گویای آن است که دمای قسمت شمالی این منطقه چه در میانگین و چه در حداکثر و حداقل، حدود ۲ درجه نسبت به شهر تهران خنک‌تر است. میانگین رطوبت در این منطقه در طول سال ۴۶ درصد و در شهر تهران ۴۱ درصد می‌باشد.

میانگین بارندگی شمال تهران ۱۸۴ میلیمتر (حدود ۷۵٪) بیش از مرکز شهر تهران بارندگی دارد. این تفاوت‌ها باعث شده تا منطقه شمال تهران از دیرباز به عنوان ییلاق تهران شناخته شود. (همان)

۳-۴- بخش سوم: گزینش سایت مربوطه بررسی اطراف سایت و نتیجه گیری

۱-۳-۴- گزینش سایت

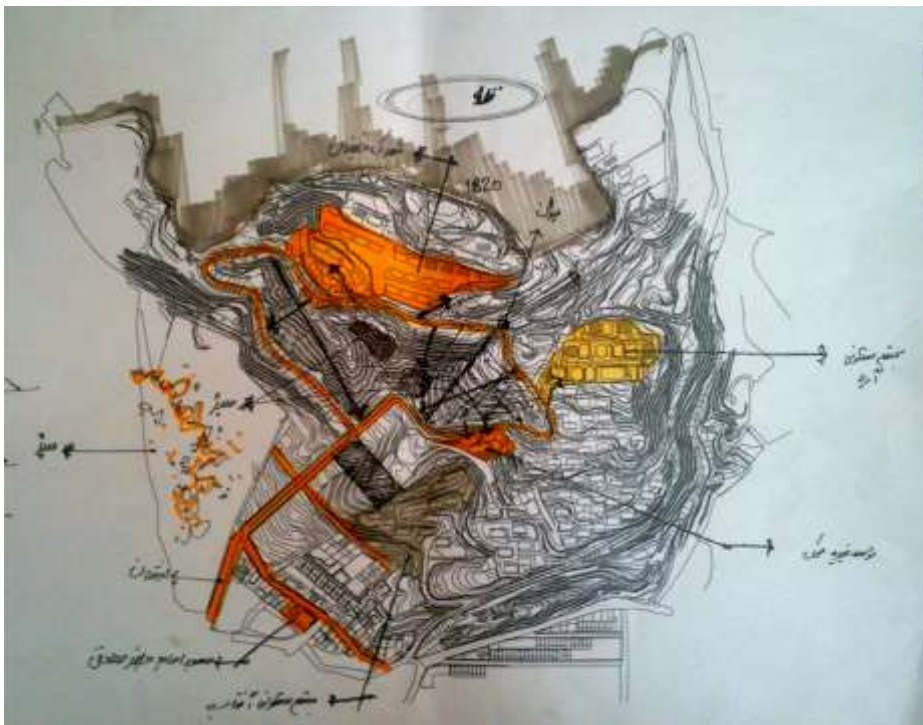
با توجه به طراحی در مناطق کوهپایه ای تهران و گسترش جمعیت و به تبع آن مسکن سازی در این مناطق، ابتدا دو سایت، یکی در منطقه ۱ و دیگری در منطقه ۵ تهران برای طراحی مد نظر بود.

شکل (۳-۴) سایت مورد نظر در منطقه ۱ تهران

شکل (۴-۴) سایت مورد نظر در منطقه ۵ تهران

شکل (۴-۵) تحلیل سایت مورد نظر در منطقه ۱ تهران

شکل (۴-۶) تحلیل سایت مورد نظر در منطقه ۵ تهران

در نهایت با توجه به تحلیل دو سایت، سایت مورد نظر در منطقه ۵ برای طراحی مبنای کار قرار گرفت

۴-۳-۲- تحلیل سایت

این منطقه دسترسی مستقیم به بزرگراه یادگار امام داشته و نزدیک به مجموعه تفریحی فرحزاد می باشد. و از نظر آلودگی صوتی به دلیل اینکه هنوز ساخت و ساز زیادی در اطراف سایت اتفاق نیفتاده، آلودگی نسبتاً کم در نظر گرفته شده است.

شکل (۷-۴) تحلیل سایت

- بزرگراه یادگار امام
- خیابان ایثار گران
- بخش های مسکونی
- فرحزاد
- فضای سبز
- تپه های همجوار
- سایت مورد نظر

شکل (۸-۴) سایت مورد نظر به همراه اطراف

شکل (۴-۱۰) مجموعه مسکونی بام تهران

شکل (۴-۹) مجموعه مسکونی شقایق

شکل (۴-۱۱) دید منظر سایت

۴-۳-۳- بررسی اطراف سایت

در این بخش از منطقه ۵ تهران به تازگی شروع به انبوه سازی برج هایی بلند مرتبه شده است. این برج ها با آنکه در یکی از مناطق خوب تهران از نظر آب و هوا و منظر شهری و موقعیت دسترسی و مکانی قرار دارند، فاقد کیفیت معاری می باشند. شهرک هایی مسکونی که بدون در نظر گرفتن نیاز های بنیادین انسان تنها به لحاظ ایجاد سر پناهی مدرن و با نگاهی سود جویانه طراحی و اجرا شده اند. علاوه بر بی توجهی به این نیاز اساسی، به بافت منطقه کوهپایه ای، پتانسیل های موجود در بافت، منظر شهری و شیب و هویت منطقه توجهی نشده است.

ابر بلوک هایی که از مناطق دشتی شهر بریده شده و در منطقه ای دیگر با روح و پتانسیل دیگر وصله پینه شده اند.

فضاهای بازی که بدون طراحی، مقیاس، خوانایی، کاربری و دیگر مولفه های بررسی شده، به صورت فضایی بلا استفاده رها شده اند که هیچ کارایی نداشته و در طول روز کسی از آن استفاده نمی کند. که تنها کاربری آن مسیر تردد افراد جهت رفت و آمد روزانه می باشد.

با این تفاسیر تصمیم به طراحی مجموعه ای متفاوت در این منطقه نمودیم، مجموعه ای که مختص به این زمین و پتانسیل های موجود در سایت باشد، مجموعه ای کار آمد و متناسب با نیاز های انسان و ایجاد همبستگی بین ساکنین منطقه.

۴-۳-۴ - برنامه فیزیکی

خدمات، امکانات و کیفیت زندگی باعث پایداری اجتماعی می شود رضایت ساکنین و بقای یک مجموعه با طراحی مسکن و اینکه پاسخگوی نیاز های روحی و روانی ساکنی باشد، مرتبط می باشد. لذا با توجه به بررسی های موردی انجام شده و مطالعات صورت گرفته در بعد نیاز های روانی انسان، ترکیب زیر پیشنهاد می شود:

واحد های مسکونی (هر کدام از این واحدها حیاطی در ارتعاع خواهند داشت تا روح خانه های مستقل را القا کنند)

پارکینگ (سعی شده است برای واحد های ۳ خواب، ۲ پارکینگ در نظر گرفته شود)

فضای اجتماعی (این فضاها اصلی ترین فضا جهت ایجاد پایداری اجتماعی محسوب می شوند، از این روی سعی شده تا حد امکان، دسترسی از تمامی واحدها به این فضاها وجود داشته باشند که در طول زمان به متروکه تبدیل نشوند)

منطقه ۵ تهران جز مناطقی از تهران می باشد که عمدتاً قشرهای از مردم با سطح درآمد خوب را شامل می شود.

با توجه به مطالعات میدانی انجام شده در حال حاضر این منطقه دارای واحد هایی از حدود ۱۲۰ متر مربع تا ۲۰۰ متر مربع را متقاضی دارد. پیشنهاد می شود در مجموعه مورد نظر انواع واحد ها که جوابگو نیاز منطقه باشد در نظر گرفته شود .

با توجه به ساختمان سازی در اطراف سایت ، تمامی کاربری های اصلی شامل تجاری ورزشی و فرهنگی در اطراف سایت وجود دارد و با وجود حجم ساکنین مجموعه طراحی چنین فضاهایی الزامی نمی باشد .

از نظر نظام ارتفاعی ساختمانهای موجود ، ساختمانهای اطراف که به تازگی احداث شده اند برج های مسکونی ۱۰-۱۵ طبقه می باشند ، اما با توجه به نتایج پرسشنامه تهیه شده ، اکثریت مردم زندگی در خانه های ویلایی مستقل و بعد از آن ساختمان ۴-۵ طبقه را ترجیح می دهند . لذا با توجه رشد جمعیت و سطح درآمد ساکنین منطقه طراحی ساختمان هایی ۴-۵ طبقه با ایجاد روح ساختمان ویلایی مستقل پیشنهاد می شود.

۴-۳-۵ - سیستم سازه ای مورد استفاده

با توجه به قرارگیری مجموعه در مناطق کوهپایه ای تهران و نیاز به طراحی پلکانی جهت حفظ هویت مکان، نیاز به سیستم سازه ای خاصی نیز احساس می شود. سیستمی که توانایی پوشاندن دهانه های بزرگ و همچنین امکان اجرای کنسول تا چند متر را داشته باشد و علاوه بر این موارد سبک نیز باشد. با توجه به این موارد سیستم سازه ای کوبیاکس پیشنهاد می شود.

مزایای معماری سیستم کوبیاکس عبارتند از:

انعطاف پذیری در پلان معماری (کاهش عددی ستون ها)

قابلیت پذیرش کاربری های گوناگون

سهولت تغییر کاربری افقی و عمودی

امکان اجرای کنسول تا ۷ متر

امکان ایجاد بازشو در هر شکل و اندازه در سقف

افزایش فضای مفید (قابلیت اجرای دهانه تا ۱۸ متر بدون اجرای ستون)

کاهش وزن سقف

کاهش ارتفاع کلی ساختمان (به دلیل کاهش ارتفاع سقف ها)

۴-۳-۶- مصالح مورد استفاده

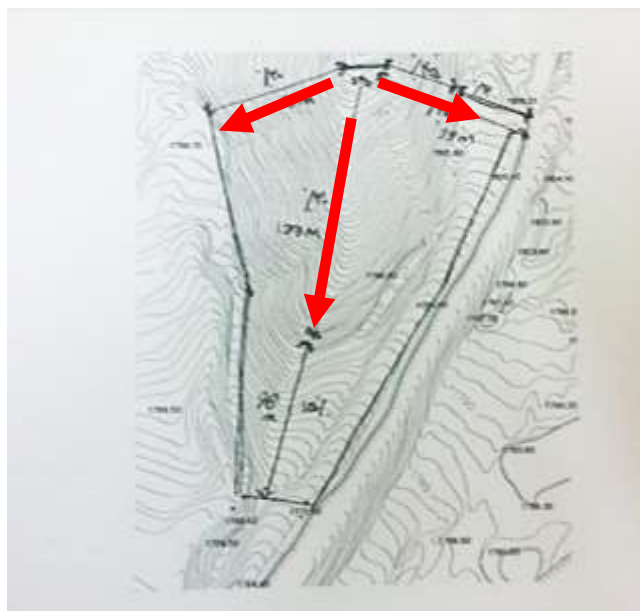
در اینجا با توجه به قرار گیری مجموعه در بافت کوهپایه ای و لزوم حفظ هویت این نوع بافت ها، سعی شده است که بیشتر از مصالح مخصوص این مناطق نظیر: چوب (به دلیل وجود بارندگی، نوع ضد آب چوب ها)، سنگ کوهستانی باهندسه نامنظم، سنگریزه ها استفاده شود. در اینجا سعی شده از فلز به دلیل مغایرت با روح این مناطق خیلی کم و تنها به دلیل ایجاد تنوع بصری در نوع مصالح در نرده ها و قاب پنجره ها استفاده شود.

فصل پنجم:

روند طراحی

روند طراحی

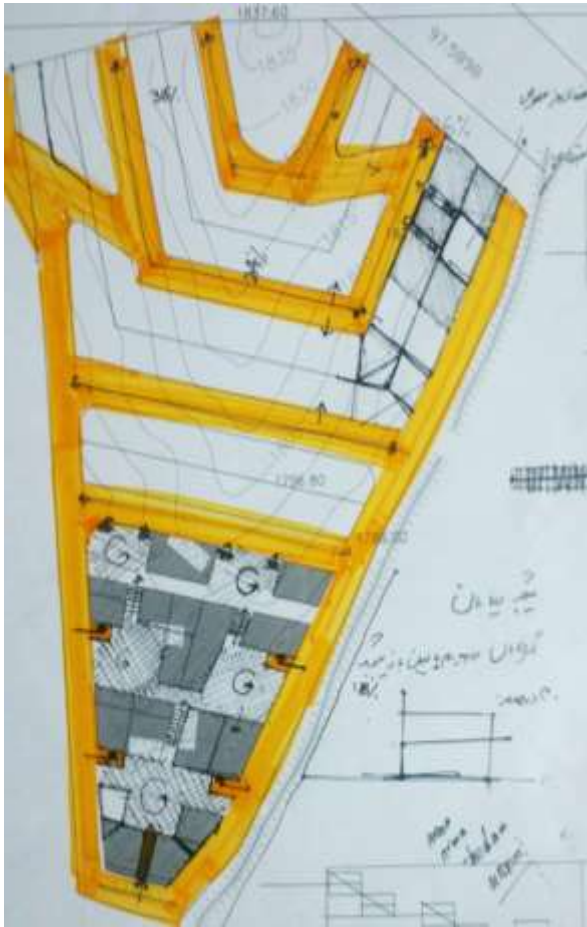
سایت مورد نظر دارای شیب نسبتاً زیادی از ۳ جهت می باشد. لذا حفظ شیب تمامی جهت ها جهت حفظ هویت محدوده الزامی می باشد.

شکل (۱-۵) محاسبه شیب زمین مورد نظر

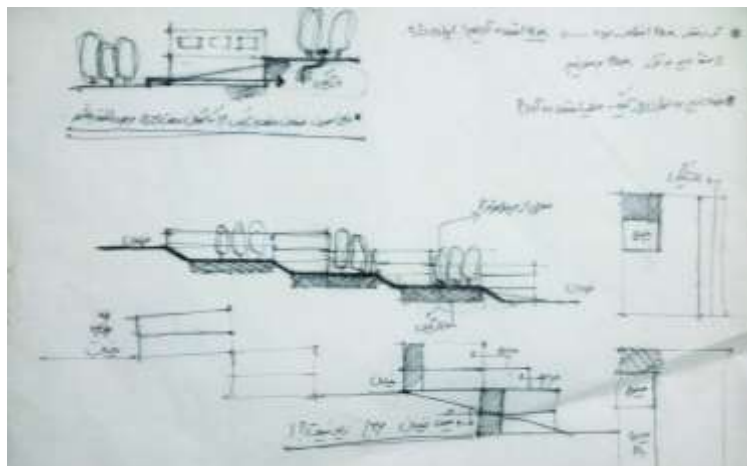

شکل (۲-۵) ساخت ماکت زمین جهت درک شیب

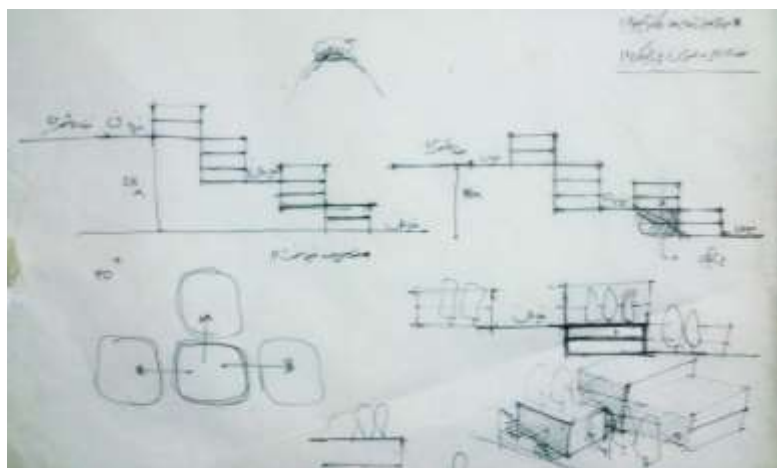

شکل (۴-۵) جانمایی خیابان ها و پلاک بندی

شکل (۳-۵) جانمایی خیابان ها و پلاک بندی

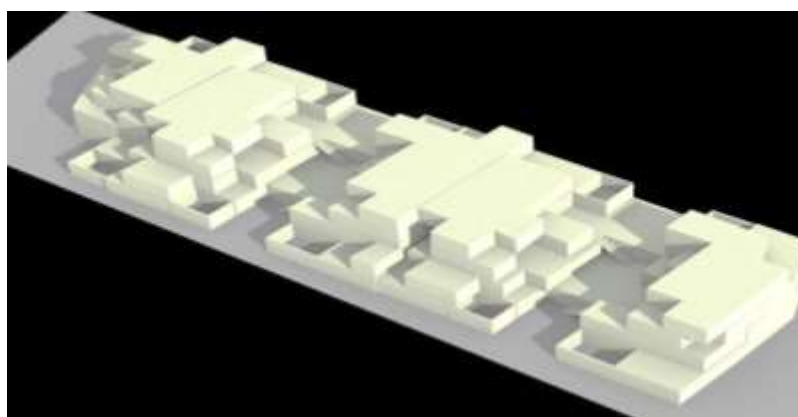
شکل (۵-۵) جانمایی پارکینگ ها و طراحی مقطع

شکل (۶-۵) جانمایی پارکینگ ها و طراحی مقطع

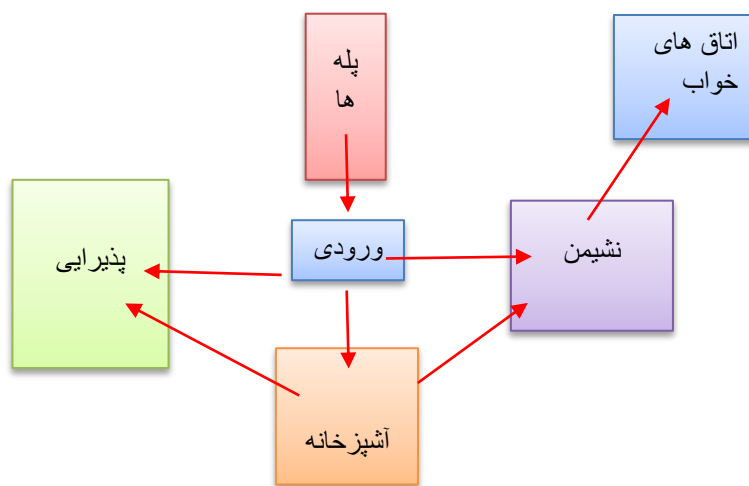

شکل (۷-۵) حجم کلی قرارگیری پلاک ها در اطراف فضای باز

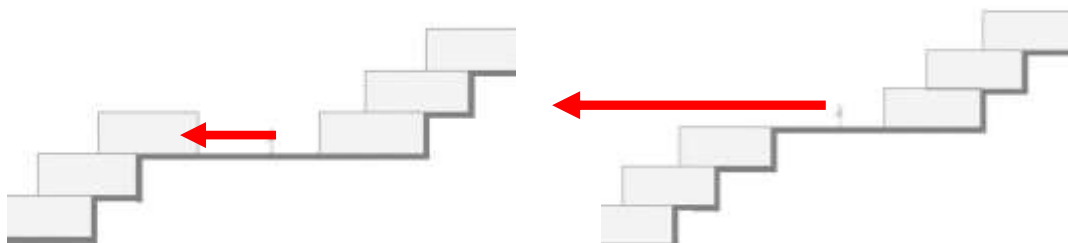
شکل (۸-۵) شروع طراحی پلان و فرم به صورت همزمان

خارج کردن فرم پلاک ها و فضای باز از حالت خشک شهری و ایجاد شکستگی جهت دستیابی به نور برای تمایز قسمت ها در پلان در جانمایی پلان ها سعی بر آن شد که فضای عمومی و خصوصی از هم تفکیک شده باشد و آشپزخانه در جای قرار گیرد که امکان دسترسی به دو فضای یاد شده وجود داشته باشد، همچنین سعی شده تا حد امکان آشپزخانه به درب ورودی نزدیک باشد.

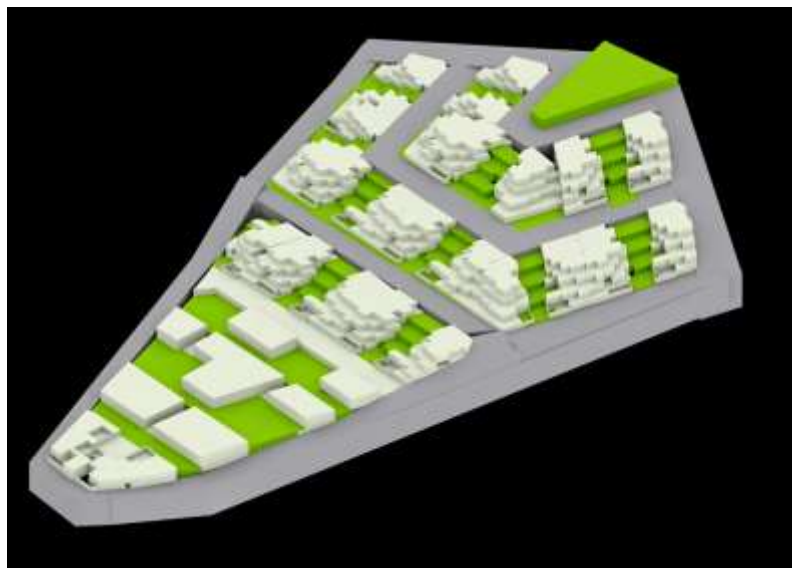
شکل (۵-۹) دیاگرام جانمایی فضاها در پلان طبقات

هم سطح کردن بام آخرین واحد مسکونی با سطح خیابان جهت ایجاد پلازای شهری و جلوگیری از مسدود شدن منظر شهری

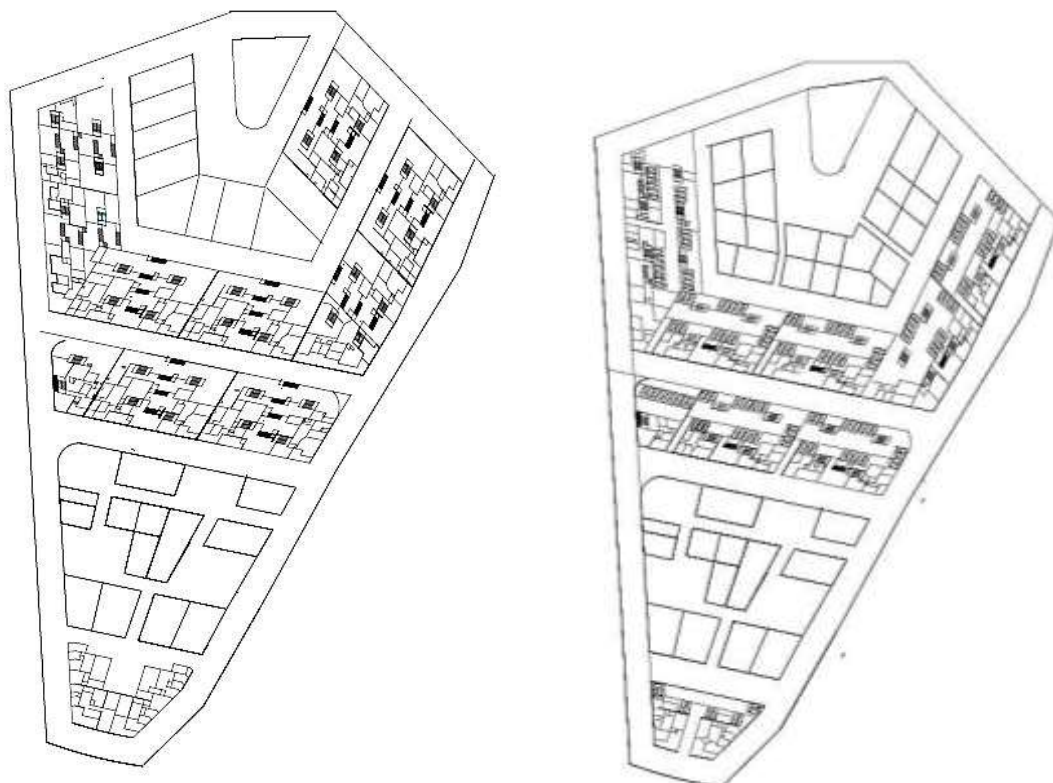

شکل (۵-۱۰) ایجاد پلازای شهری و جلوگیری از مسدود شدن دید شهری

در این بخش از روند طراحی فرم و پلان کل سایت مورد نظر را شروع کردیم .

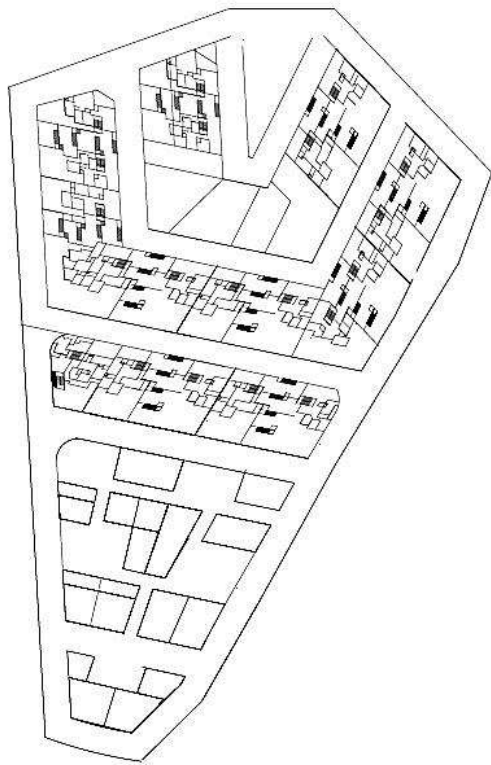

شکل (۵-۱۱) طراحی فرم و پلان کل سایت مورد نظر به حالت موازی با خطوط سایت

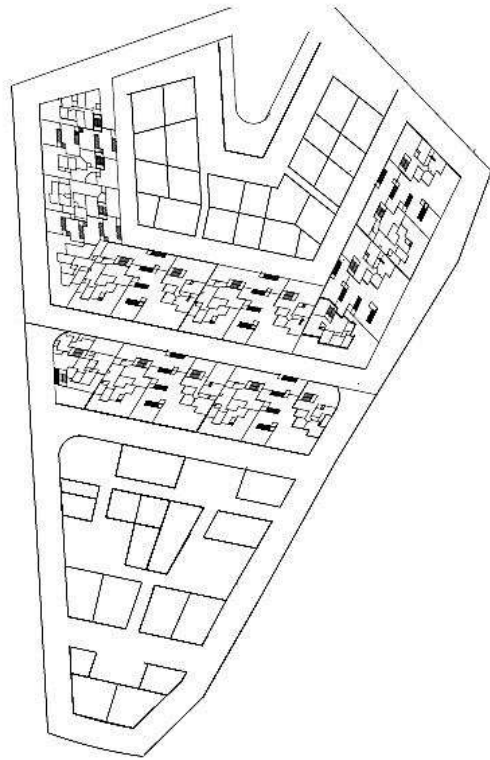

شکل (۵-۱۳) پلان طبقه اول

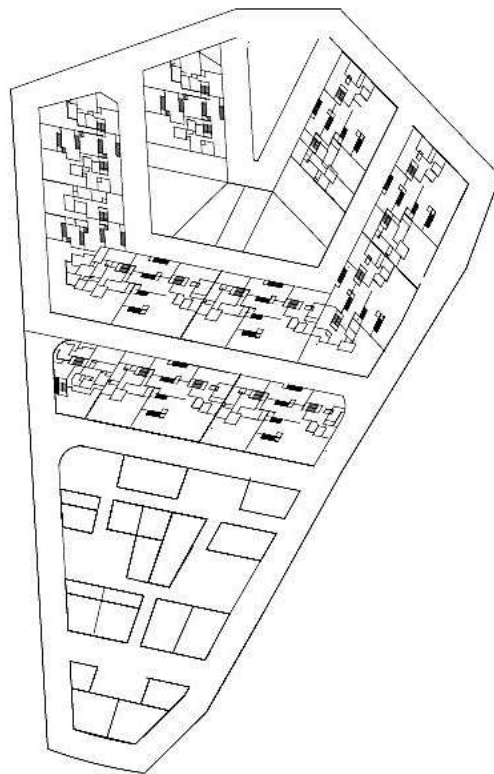
شکل (۵-۱۲) پلان همکف

شکل (۱۵-۵) پلان طبقه سوم

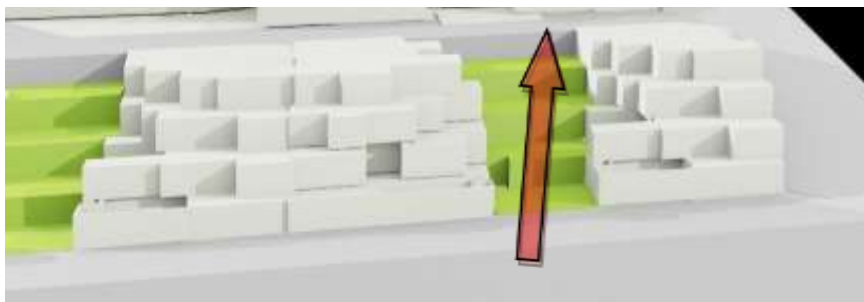

شکل (۱۴-۵) پلان طبقه دوم

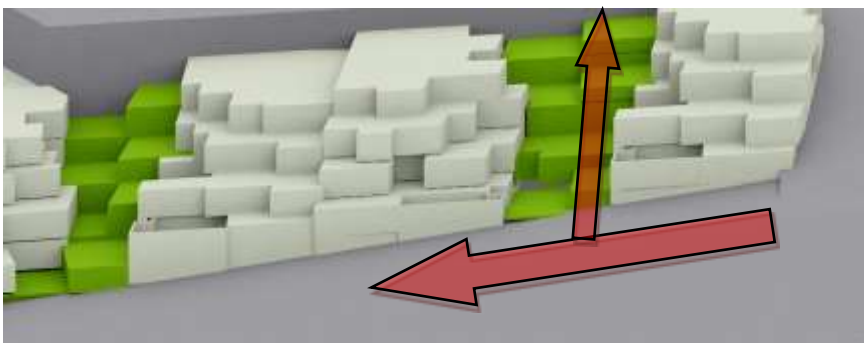

شکل (۱۶-۵) پلان طبقه چهارم

اصلاح بخشی از فرم که تنها با توجه به یک مسیر شیب طراحی شده بود لذا، با توجه به مقطع سایت و شیب دو طرفه در بخشی از نواحی سایت، فرم نیز باید در دو جهت، مطابق شیب طراحی می شد.

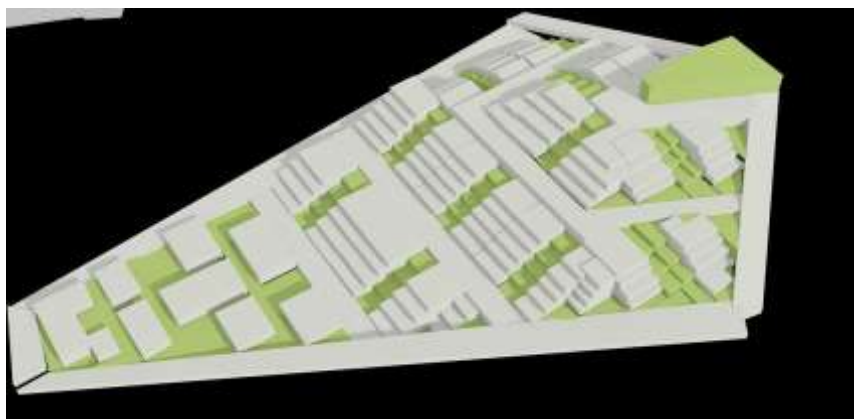

شکل (۱۷-۵) فرم طراحی شده با توجه به یک جهت شیب زمین

شکل (۱۸-۵) فرم اصلاح شده با توجه به دو جهت شیب زمین

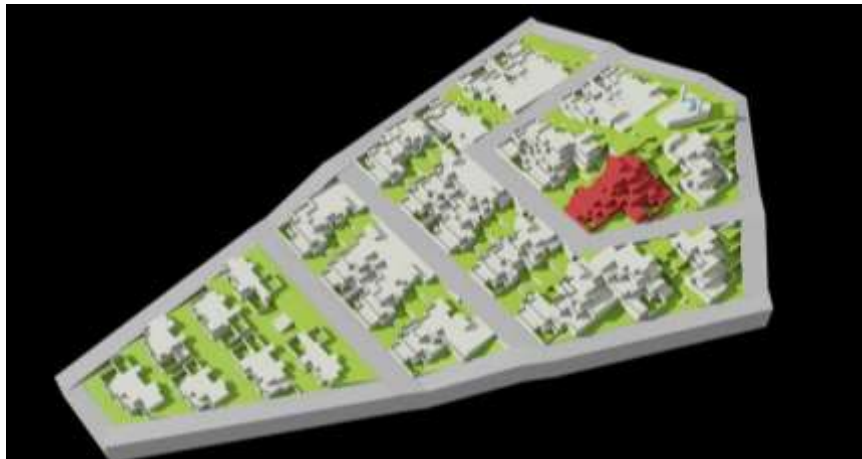
اصلاح فرم از حالت طراحی موازی با خطوط سایت به حالت عمود بر خطوط سایت و عمود بر شیب.

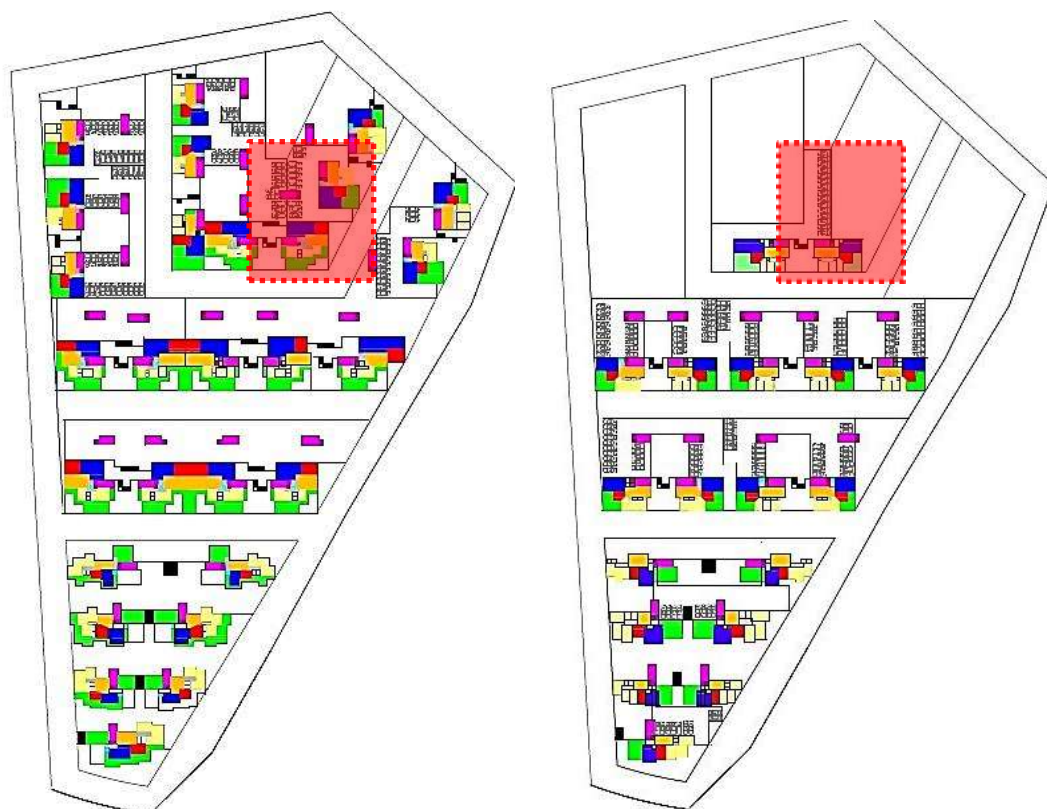
شکل (۱۹-۵) طراحی فرم کلی سایت مورد نظر به حالت عمود بر خطوط سایت

ایجاد شکستگی در پلاک ها جهت ایجاد تنوع در محیط و ورود نور به بخش های فاقد نور

در این بخش از طراحی کل سایت همراه با پلان به صورت کد های رنگی طراحی و حجم به صورت کلی ترسیم گردید.

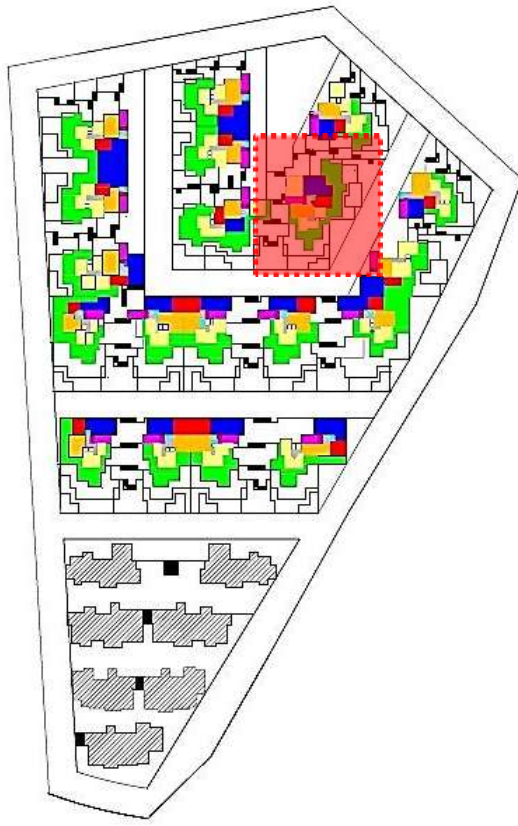

شکل (۲۰-۵) طراحی فرم کل سایت مورد نظر

شکل (۲۲-۵) پلان طبقه اول

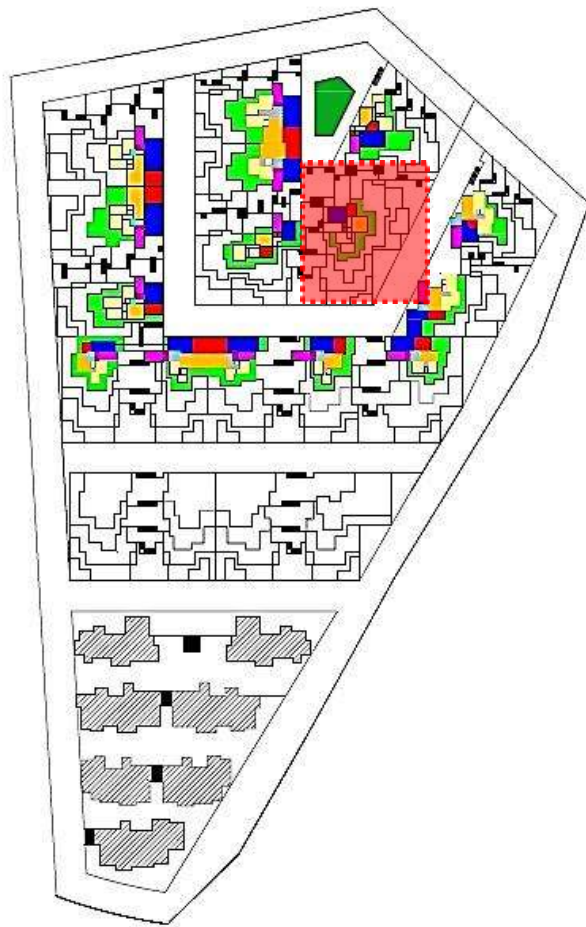
شکل (۲۱-۵) پلان همکف

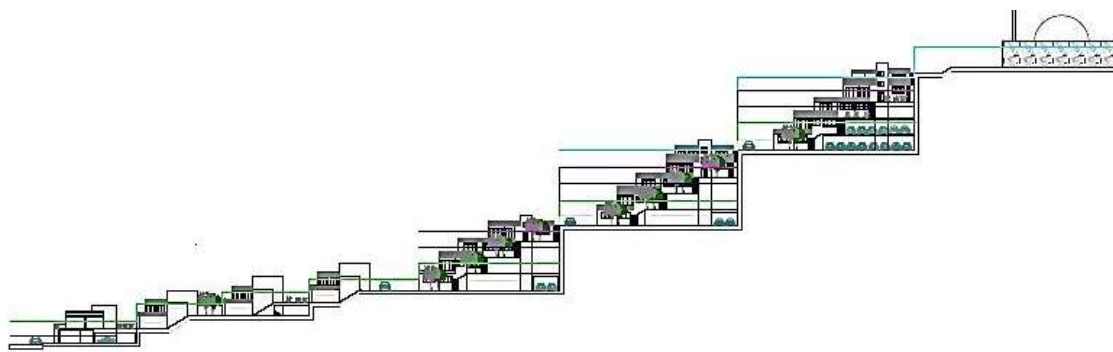
شکل (۵-۲۴) پلان طبقه سوم

شکل (۵-۲۳) پلان طبقه دوم

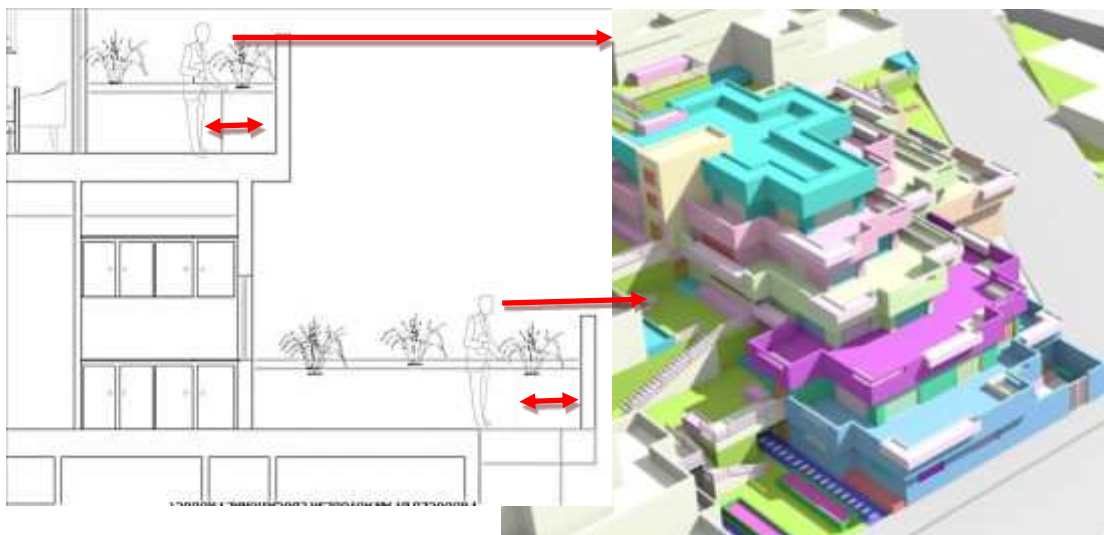
شکل (۲۵-۵) پلان طبقه چهارم

شکل (۲۶-۵) دیاگرام مقطع سایت

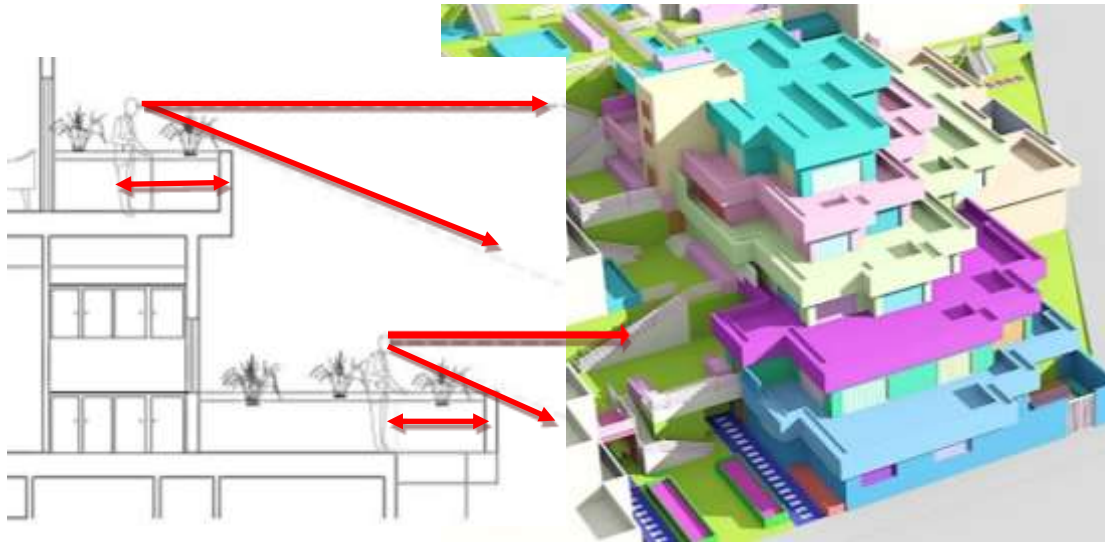
باکس پله		سرویس بهداشتی		آشپزخانه	
آسانسور		حمام		اتاق خواب	
پیش ورودی		فضای تقسیم		پذیرایی	
		تراس سبز		نشیمن	

در نهایت قسمتی از سایت مورد نظر که به صورت رنگی در عکس فوق مشخص شده است با جزییات در حجم و نقشه‌های مربوطه طراحی شد. لازم به ذکر است که در این بخش از روند طراحی جانمایی اولیه در پلان ها و حجم کلی دستخوش تغییراتی جزیی شد اما کلیت طرح حفظ شده است. با توجه به طراحی پلکانی جهت حفظ بافت منطقه کوهپایه ای و ایجاد تراس ها ، تراس هر طبقه در معرض دید از تراس طبقه بالا قرار داشت. از این رو دیواره های جان پناه را تا ارتفاع ۱۶۰ که میانگین ارتفاع تا سر شانۀ افراد محاسبه شده است و همچنین باغچه هایی با عرض کم در نظر گرفتیم که هم از دید ب طبقه پایین جلوگیری شود و هم مانع از دید به منظر شهری نشود. در اینجا در دید ناظر و در منظر از بیرون به بافت دچار مشکل شدیم که با توجه به نوع بافت کوهپایه ای و مصالح رایج در بافت که عمدتاً سنگ می باشد دیوار های ۱۶۰ سانتی متری را تداعی کرده بود. علاوه بر این، فضاهای باز بین ساختمان ها که جهت ایجاد تعاملات در نظر گرفته شده است به دلیل وجود این دیواره ها با گذشت زمان به فضاهایی با امنیت کم و به تبع آن بلا استفاده و متروکه تبدیل می شود چون این فضاها برای دوام حیات و کارکردشان نیاز به حضور و دید افراد دارد که این دیواره ها مانع دید می شدند و از نظر روانی تاثیر منفی داشتند.

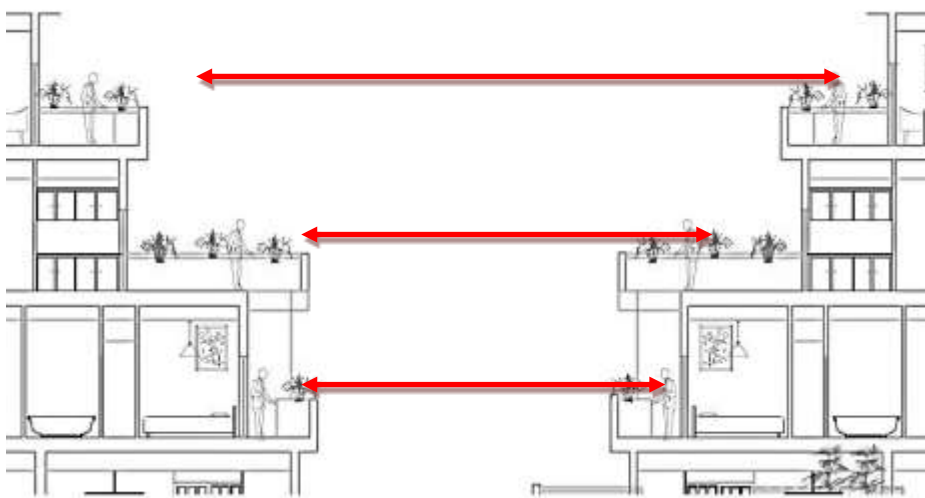
شکل (۵-۲۷) مهار کردن دید به تراس طبقه پایین از طریق دیواره های بلند

لذا این دیواره ها حذف شدند و از باغچه هایی با ارتفاع ۱ متر و عرض بیشتر در دور تا دور تراس استفاده کردیم که ناظر اجازه نزدیک شدن به تراس را نداشته باشد و مخروط دید او محدود شده و به تراس طبقه پایین دید نداشته باشد.

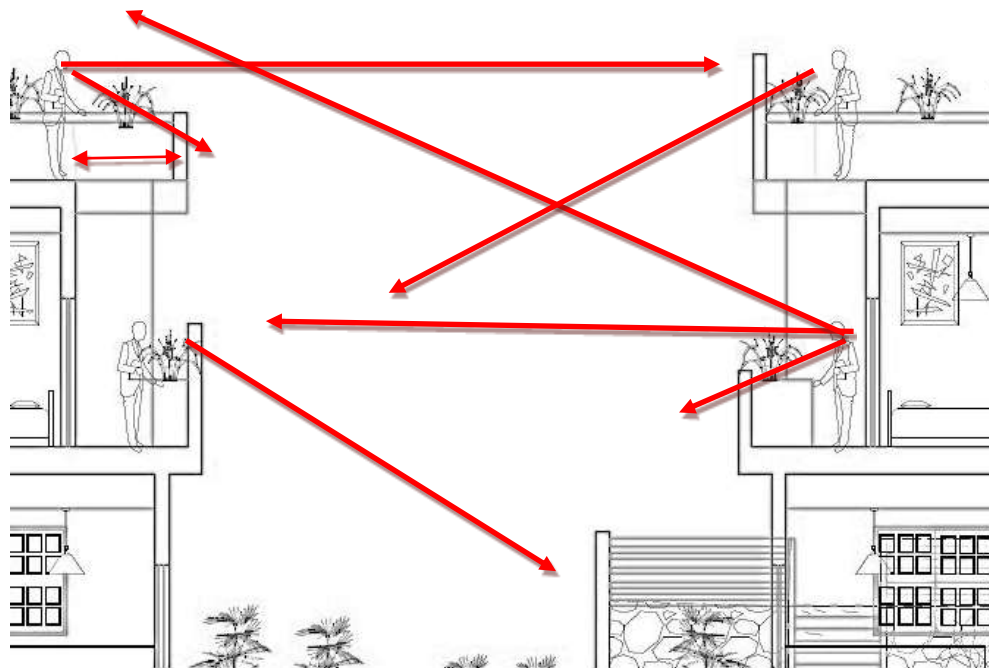
شکل (۵-۲۸) مهار کردن دید به تراس طبقه پایین از طریق باغچه های عریض تر

در این طرح مشکل دید به تراس هاسی پایین حل شد ولی مشکل دید واحدهای رو به روی هم مطابق شکل زیر بوجود آمد.

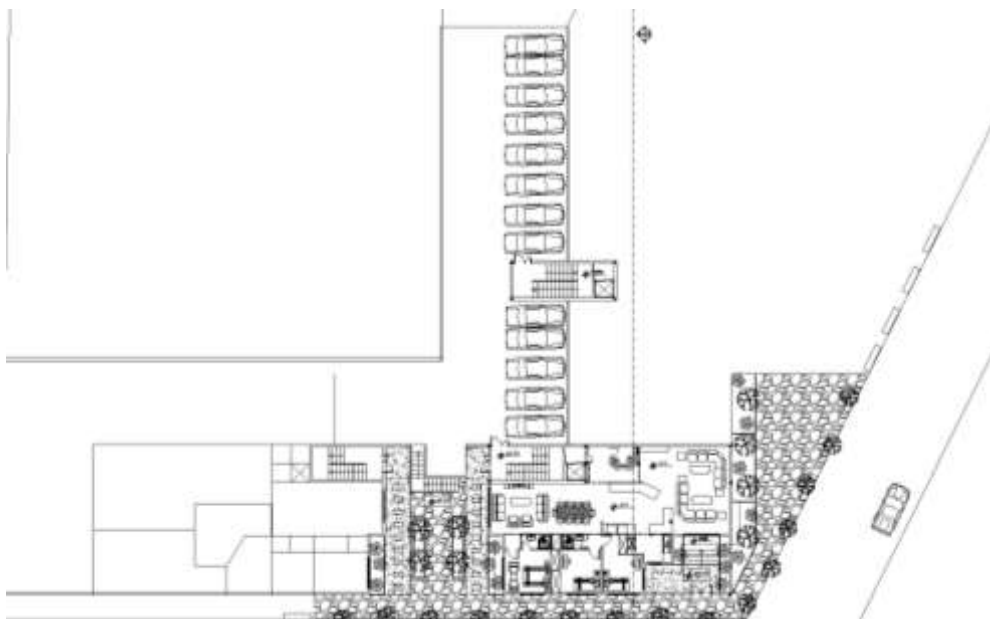

شکل (۵-۲۹) وجود دید و مزاحمت در تراس های روبه روی هم

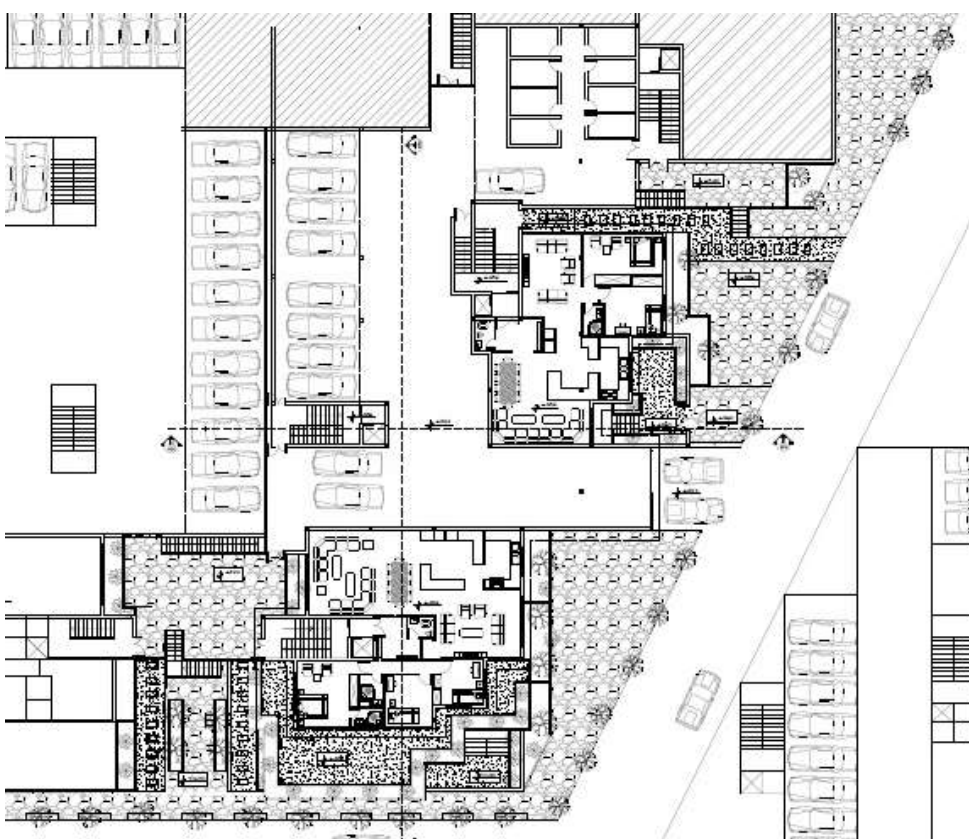
در بخش از طراحی ترکیبی از دو طرح پیش را اعمال کردیم به این طریق که برای جلوگیری از دید به تراس طبقه پایین و خراب نکردن منظر شهری در ضلع رو به خیابان و منظر شهر از باغچه ها استفاده کردیم و در در ضلع رو به واحد های مسکونی جهت جلوگیری از دید به واحد ها از باغچه و دیوار استفاده کردیم. در اینجا برای ایجاد دید به فضاهای باز و جلوگیری از دید به تراس واحد رو به رو و تراس طبقه پایین، ترکیب باغچه و دیواره ها را به صورت ضربدری در دو طرف طراحی کردیم.

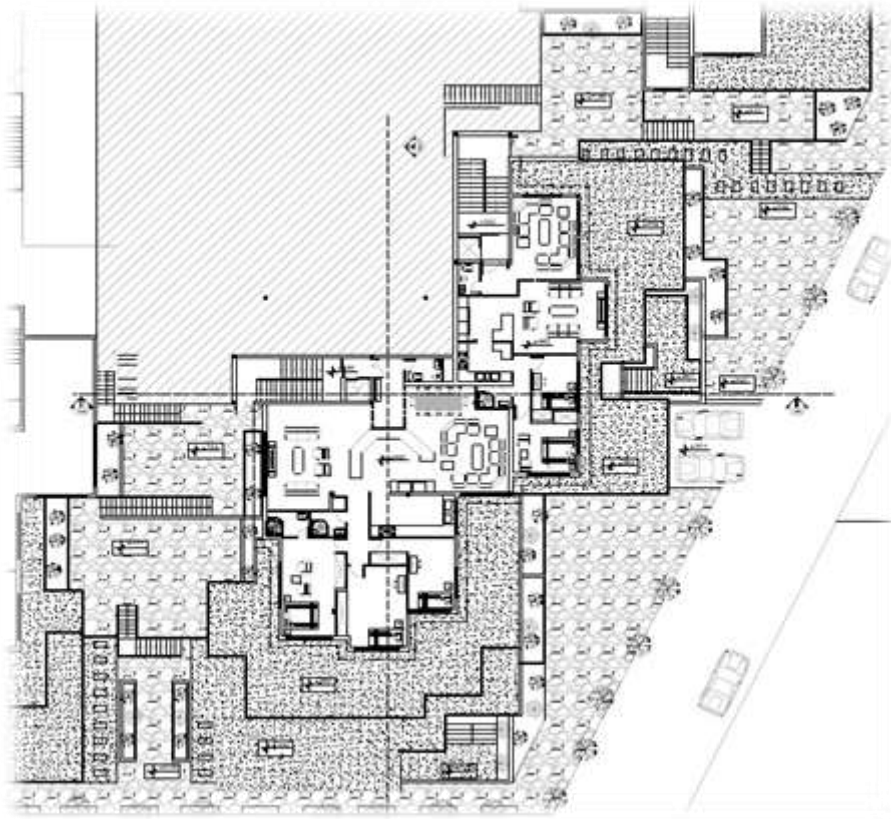
شکل (۵-۳۰) مهار کردن دید تراس واحد های روبه روی هم و ایجاد دید به فضای باز اجتماعی

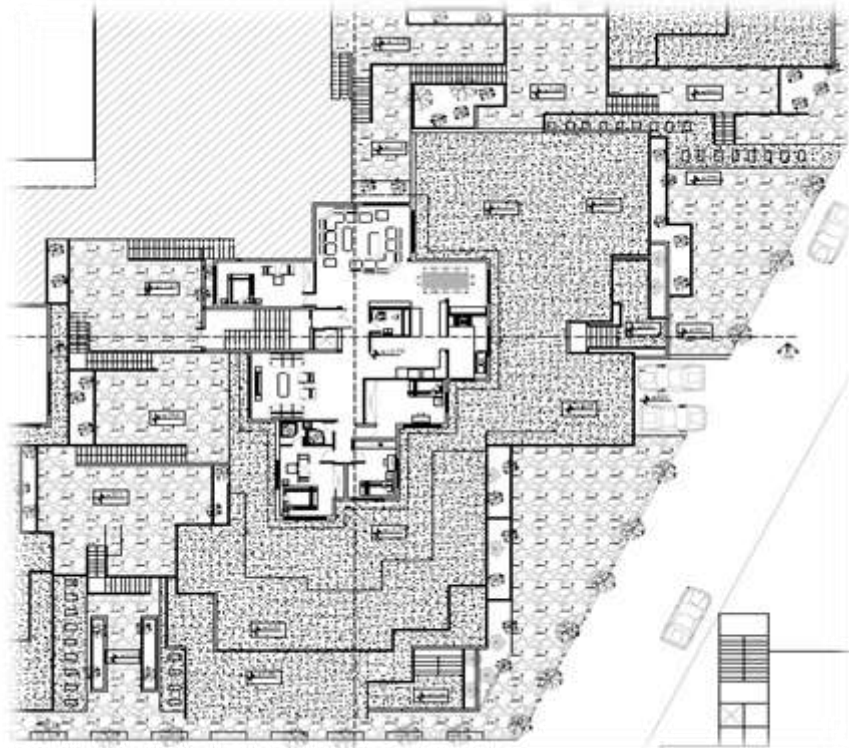
شکل (۳۱-۵) پلان طبقه همکف

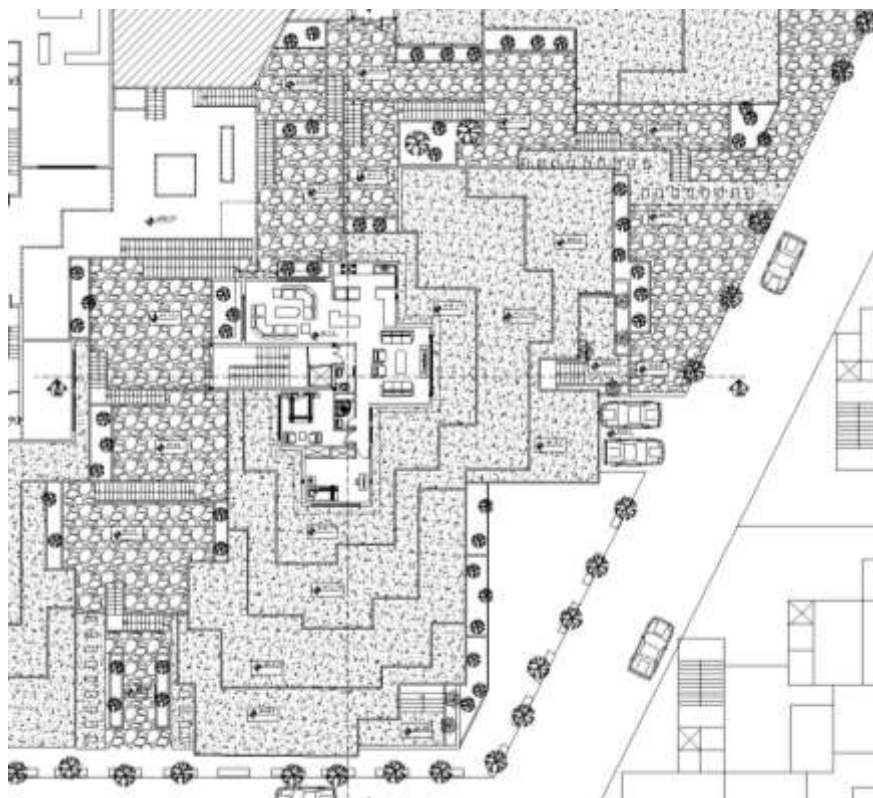
شکل (۳۲-۵) پلان طبقه اول

شکل (۵-۳۳) پلان طبقه دوم

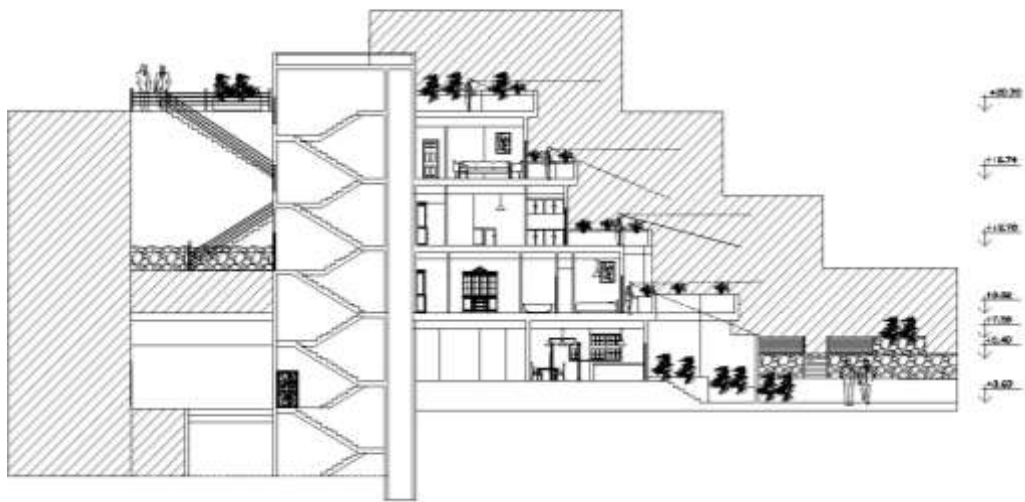
شکل (۵-۳۴) پلان طبقه سوم

شکل (۵-۳۵) پلان طبقه چهارم

شکل (۵-۳۶) مقطع A-A

شکل (۳۷-۵) مقطع B-B

شکل (۳۸-۵) پرسپکتیو مجموعه

شکل (۳۹-۵) پرسپکتیو مجموعه

شکل (۴۰-۵) پرسپکتیو مجموعه

منابع

مقالات مجلات علمی

- ۱) پارکینسن ج ، (۱۳۸۰) "دموکراسی، معماری و فضای همگانی" ترجمه سحر قاسمیان، مجله معماری، شماره ۲۹-۳۰، ص ۷۶.
- ۲) پاکزاد ج ، (۱۳۸۲) "معیارهای کیفی سنجش فضا" مجله آبادی، شماره ۳۹، ص ۹۵-۱۰۷.
- ۳) پورجعفر م، (۱۳۷۸) "تدوین اصول و معیارهای طراحی منظر در روستاهای کهن کوهپایه ای" فصلنامه آبادی، شماره ۵۸، ص ۶۲-۶۴.
- ۴) پوردیهیمی ش ، (۱۳۷۸) "عوامل موثر بر ادراک فرم و فضا" فصل نامه معماری و فرهنگ، شماره ۱، ص ۶۴.
- ۵) جلیلی م ، (۱۳۹۲) "فضای باز مجموعه های مسکونی و پاسخ دهی محیطی"، نشریه هنرهای زیبا، معماری و شهر سازی ، شماره ۴، ص ۶۴، ۶۱، ۳۹.
- ۶) عزیزی م ، (۱۳۸۵) "محله مسکونی پایدار" نشریه هنر های زیبا ، شماره ۲۷، ص ۳۹.
- ۷) گیفورد ر، (۱۳۷۸) "شخصیت و محیط" ترجمه نگین جواهریان، مریم بنی اسدی، ندا پهلوان شریف، مجله معماری و فرهنگ ، شماره ۳ و ۲، ص ۴۶.
- ۸) گیفورد ر، (۱۳۷۸) "حریم خصوصی" ترجمه اکبر سرداری زنور، فصل نامه معماری و فرهنگ، شماره ۳ و ۲، ص ۶۸.
- ۹) گیفورد ر، (۱۳۷۸) "روانشناسی محیط مسکونی" ترجمه وحید قبادیان، فصل نامه معماری و فرهنگ، شماره ۳ و ۲، ص ۵۳.
- ۱۰) گیفورد ر، (۱۳۷۸) "فضای شخصی، ترجمه شبنم صحرايي" فصل نامه معماری و فرهنگ ، شماره ۳ و ۲، ص ۴۴.

- ۱۱) نمازیان ع، (۱۳۷۹) "نیازهای روانی در رابطه با محیط مصنوع" نشریه صغه، سال ۱۰، ص ۷۸.
- ۱۲) نوذری ش، (۱۳۸۳) "رهنمودهای طراحی فضای باز مسکونی" نشریه صغه، شماره ۱۴، ص ۴۹.

کتاب ها

- ۱) آلمن ا، (۱۳۸۲) "محیط و رفتار اجتماعی" ترجمه علی نمازیان. انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ص ۴۸، ۴۴، ۳۸، ۴۳.
- ۲) اسلامی غ، (۱۳۹۲) "معماری جمعی" انتشارات دانشگاه تهران، ص ۱۰۵، ۱۱۲.
- ۳) الکساندر ک، (۱۳۸۵) "زبان الگو"، ترجمه رضا کربلایی نوری، چاپ پنجم، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی معماری و شهر سازی، تهران، ص ۶۵.
- ۴) بیدلف م، (۱۳۹۳) "طراحی شهری و مسکن و مقدمه ای بر طراحی سایت های مسکونی" مترجمین سمانه محمدی، ساره نجوا، ناشر: موسسه علم و هنر، تهران، ص ۲۲۱.
- ۵) راپاپورت آ، (۱۳۸۴) "معنی محیط ساخته شده، رویکردی در ارتباط غیر کلامی" ترجمه فرح حبیب، انتشارات پردازش و برنامه ریزی شهری، تهران، ص ۳۴.
- ۶) راپاپورت آ، (۱۳۶۶) "منشا فرهنگی مجتمع های زیستی" راضیه رضا زاده. انتشارات جهاد دانشگاه علم و صنعت، تهران، ص ۱۷.
- ۷) رفیع پور ف، (۱۳۷۸) "آناتومی جامعه، مقدمه ای بر جامعه شناسی کاربردی" شرکت سهامی انتشار، تهران، ص ۵۸.
- ۸) قاسمی اصفهانی م، (۱۳۸۳) "اهل کجا هستیم (هویت بخشی به بافت های مسکونی)" انتشارات روزنه، تهران، ص ۷۴.
- ۹) لنگ ج، (۱۳۸۱) "آفرینش نظریه معماری، (نقش علوم رفتاری در طراحی محیط)" ترجمه علیرضا عینی فر، انتشارات دانشگاه تهران، ص ۱۸۶، ۱۰۲، ۸۳، ۷۲.

Madanipour, A. (2003), **Public and Private Spaces of the City**, London, first (۱۰)
published, by Routledge, pp.53.

Roberts, C. (2002), **angles on environmental psychology**, London, Nelson (۱۱)
Thornes Ltd, pp.56.

پایان نامه ها

(۱) عسگری آ، (۱۳۹۳)، پایان نامه کارشناسی ارشد: "طراحی مجموعه مسکونی با میل به تعاملات اجتماعی"، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه حکیم سبزه واری، ص ۳۸، ۳۴، ۱۰.

(۲) فروغیان س، (۱۳۹۵)، پایان نامه کارشناسی ارشد: "مسکن سبز و اقتصاد (ارزیابی عملکرد پنجره های ساختمان در صرفه جویی انرژی و اقتصاد خانواده)"، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی شاهرود، ص ۲۶-۲۵.

کنفرانس ها

(۱) ثانی م، (۱۳۹۲) "خصوصیات ابنیه بومی کوهپایه ای گلستان" همایش ملی جغرافیا، شهرسازی و توسعه پایدار، ص ۱۳، تهران

(۲) رهروی پوده س، (۱۳۹۳) "بررسی ویژگی های فضای باز در جهت ارتقای تعاملات اجتماعی محیط های همسایگی"، همایش ملی معماری، عمران و محیط زیست، ص ۷-۹، همدان

(۳) صمدی فرد ز، (۱۳۹۲) "بررسی نقش فضای باز مشترک در مجتمع های مسکونی امروز به عنوان یکی از عوامل پایداری اجتماعی در معماری بومی در افزایش امنیت شهری" کنفرانس ملی معماری و شهر سازی و توسعه پایدار، ص ۳-۵، مشهد

(۴) گواهی م، (۱۳۹۳) "تاثیر معماری مدرن بر معماری ساختمان های مسکونی معاصر تهران" همایش ملی معماری، عمران و محیط زیست شهری، ص ۸۰، تهران

۵) مهرگان ح ، (۱۳۹۲) "بررسی جایگاه پیاده در توسعه پایداری شهری" کنفرانس ملی معماری و

شهرسازی و توسعه پایدار، زمستان، ص ۱۴، مشهد

۶) موسوی م ، (۱۳۹۲) "بررسی عوامل موثر بر ارتقا سرزندگی در فضای باز مسکونی" کنفرانس بین

المللی عمران و معماری و توسعه پایدار شهری، ص ۴-۷، تبریز

سایت ها

(۱) وبسایت رسمی شهرداری منطقه ۵ تهران

www.pogc.ir/portals/0/maghalat/891008.20.pdf.com (۲)

www.kojaro.com/2016/7/30/120842/10-stepped-village-iran.com (۳)

Abstract

Humans are social creatures and sincere friendship with others and socialize with fellow is the necessity of organization. One of the places the human relationship with Others and with the environment, where he lives . With time and face The problem of overpopulation and land scarcity, Architects and designers to build residential complex without Quality, Regardless of the psychological needs only to meet the needs The physical man, paid. Unaware that public outdoor design collections will be Residential significant impact in meeting the needs of the human psyche . These settlements Regardless of the concept of home and the inherent human need, regardless of the characteristics and potential of Platform design and are designed only as an immediate fix and This leads Uniformity and conformity residential tissue So that housing complexes Tehran in mountainous areas such as housing complexes in plain areas, regardless The advantages and limitations of the region Have arisen. However, that protection mountainous regions in terms of natural features, landscape and identity Their unique are essential. Special features visual neglect , Landscape, natural and mountainous areas and increased construction and encroachment on the Regions and consequently the loss of their natural identity, the need for research in this area and design According to the rules and regulations is necessary. Identity foothills areas Prevention the destruction of their property, as a legacy for future generations through The construction industry is in mountainous areas. In this research studies on the environment, the impact of humans on the environment and each other, Features quality environment for life , Potential and design factors in the regions foothills and also with the desire and need the public questionnaire from the surrounding environment Their lives were analyzed . This research area is of Tehran Municipality 5 Region Except foothills area with Poor housing has been a problem. The design is tried Human relationship with the environment and social life with preservation of tissue in the foothills collection Residential considered. Let's hope that in this way improve the quality of architecture Today Tehran effective.

Keywords: architecture foothills, social interactions, complex

Shahrood University of Technology
Faculty of Architectural Engineering and Urbanism

M.Sc. Thesis in Architectural Engineering

**Designing residential complex in Tehran Foothills tissue(With the aim of restoring
the collective life of residents)**

By:mehrnoosh tolooi

Supervisor:
Dr. Saeid Khaghani

Advisor:
Mr Meysam mahdizadeh

September 2016